

MOKSLO LIETUVA

2007 m. vasario 15–28 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 4(360)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Gedimino Zemlicko nuotraukos

Dr. Almantas Galvanauskas

Šviesolaidiniai lazeriai žada proveržį aukštosios technologijoms

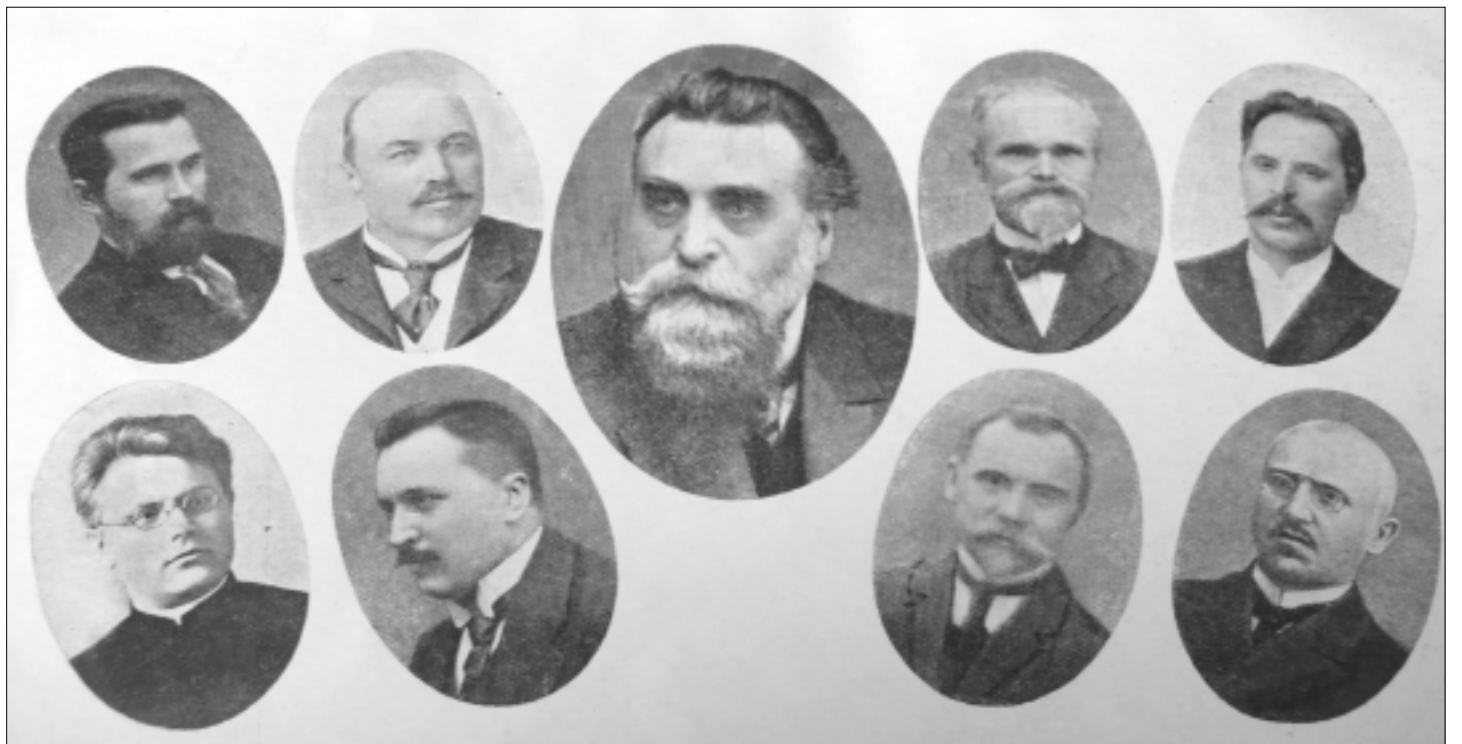
Kasmet į Lietuvą iš Ann Arboro (Mičigano valstija, JAV) atvykstantis, kartais ir po kelis kartus, prof. Almantas Galvanauskas misio-nieriumi nesijaučia. Tvirtina, kad iš Lietuvos niekada ir nebuvo išvažiuavęs, nes dirbti mūsų laikais žmogus gali bet kur, bet labai svarbu, kur jaučia esant įaugusias savo šaknis. Štai Almantas dirba 1817 m. įkurtame Mičigano universitete, kuris nuo 1837 m. yra Ann Arbor (The University of Michigan), vadovauja tyrėjų grupei (Electrical engineering and computer science department, Center for ultrafast optical science), kuriantis šviesolaidinius lazerius, bet jo šaknys – Lietuvoje. Gimtojoje šalyje apsilanko vos ne kasmet, lankėsi ir 2006-aisiais. 2006-ųjų gegužės 12 d. kaip kviestinis lektorius ir vienas žinomiausių pasaulyje šviesolaidinių lazerių specialistų perskaitė paskaitą *Šviesolaidinių lazerių technologijos* Europos Sąjungos finansuojamo ir Lietuvos Vyriausybės remiamo kuriamo Nacionalinio lazerių mokslo ir technologijų centro darbuotojams. Vilniuje laiką naudingai leido megzdamas glaudesnius ryšius su mūsų šalies lazerių bendrovėmis, Fizikos instituto, Vilniaus universiteto lazerių fizikos specialistais.

Nukelta į 4 p.

1907-iesiems Lietuvos atgimimo istorijoje tenka ypatinga vieta, todėl iškiliausių šių metų minėtinų datų sąrašė Lietuvių mokslo draugijos 100-mečio jubiliejui turėtų būti skiriama, ko gero, aukščiausia pakyla. Draugija įkurta daktaro Jono Basanavičiaus pastangomis. 1907 m. balandžio 7 d. (kovo 25 d. pa-

gal senąjį kalendorių) Vilniaus *Kanklių* salėje įvyko draugijos steigiamasis susirinkimas, jame numatyta veiklos programa, išrinkta pirmoji valdyba. Vėliau J. Basanavičius savo atsiminimuose draugijos įsteigimą pavadins viena svarbiausių lietuvių atgimimo istorijos dienų.

Tautos atgimimo keliu

Pirmosios Lietuvių mokslo draugijos valdybos nariai: iš viršaus Antanas Smetona, Petras Vileišis, dr. Jonas Basanavičius, Povilas Matulionis, Antanas Vileišis; apačioje kun. Juozas Tumas, Jonas Vileišis, dr. Stasys Matulaitis ir dr. Juozas Bagdonas-Bagdanavičius

Ar toks Lietuvių mokslo draugijos vietos tautos istorijoje suvokimas ir vertinimas tebėra gyvas šiandieninėje Lietuvoje? Atsakymas tikriausiai būtų labai nevienareikšmis.

Etnologas ir mokslo istorikas prof. Libertas Klimka tvirtina tikėjęs, kad Lietuvių mokslo draugijos 100-mečiui bus driokstelėta iš visų mokslinio ir kultūrinio gyvenimo „armotų“. Manė būsiant sudarytą valstybės komisiją jubiliejiniam renginiui įvairiais lygmenimis organizuoti, o Vilnius pasipuoš atminimo žymenimis Lietuvių mokslo draugijos veiklai prisiminti ir draugijos išugdytiems asmenims pagerbti. Juk ši draugija klojo pamatus būsimosios Lietuvos valstybės kūrimui, formavo būsimųjų valstybininkų gretas, kūrė dar tik svajotos valstybės struktūros ir instituci-

Atminimo akmuo ant Pamėnkalnio, skirtas Tautos namų kūrimui

jų užuomazgas. Užtektų prisiminti, kiek vadovėlių buvo išleista, kitų leidinių parengta Lietuvių mokslo draugijos narių pastangomis. Sunkiausiomis veiklos sąlygomis jiems pavyko užmegzti gana daug tarptautinių ryšių su kitų šalių mokslininkais, nes reikėjo kuo plačiau paskleisti gerą žinią apie lietuvių tautos pabudimą iš istorinio miego. Galop iš Lietuvių mokslo draugijos išaugo Lietuvos mokslų akademija, vadinasi, ši institucija yra šios draugijos idėjų ir veiklos perėmėja, aukštų idealų tęsėja, nors apie idealus dabartinėje Lietuvoje nekalba net idealistai; mat labai rizikuotų kalbėti visiškai „nemoderniška“ kalba. O tai labai pavojinga šiais atrody-mo, bet ne buvimo laikais, kai įvaizdis svarbiau už esmę.

Nukelta į 2 p.

5 p.

ARTŪRAS HERMANAS
APIE LIETUVIŠKĄ
VEIKLĄ
VOKIETIJOJE

11 p.

BIOTECHNO-
LOGIJOS
INSTITUTAS
IEŠKO
DIREKTORIAUS

11, 14, p.

VILIUS
BRAŽĖNAS
KVICIA
KEISTIS

12, 13 p.

MIKROCHIRURGAI
ŠVENČIA
25-METĮ

13 p.

APIE VLE
DEŠIMTĄ
TOMĄ

Atkelta iš 1 p.

Taigi kiek giliai atsakomybė prieš istoriją, vadinas, taip pat atsakomybė už ateitį yra persmelkusi mūsų kūnus ir sielas? Vaizdžiai tariant, kiek armotų buvo užtaisyta ir iššauta minint ir garsinant Lietuvos mokslo draugijos 100-mečio jubiliejų? Ar pasiteisino visos viltys, kad šie metai taps ne tik struktūrinių fondų įsisavinimo metais, bet ir 100 metų nueito kelio apmąstymo laiku?

Išties kai kas padaryta. Kovo 29–30 d. Lietuvos mokslo istorikai ir filosofai savo kasmetinėje *Scientia et historia – 2007* (beje, šiemet jau 13-oje) konferencijoje antrosios dienos sesiją dedikavo Lietuvos mokslo draugijos 100-mečiui. Buvo perskaityti šeši šiai sesijai ir jubiliejui skirti pranešimai. (Pranešėjai: J. A. Krikštopaitis, L. Klimka, R. Juzefovičius, A. Jakimavičius, H. Ilgievič ir G. Ilgūnas.) Balandžio 5 d. Lietuvos nacionalinis muziejus Signatarų namuose surengė solidžią mokslinę konferenciją *Lietuvių mokslo draugijos 100-metis*. Perskaityta 14 pranešimų. Šias abi konferencijas jungė tai, kad nemažai tų pačių veidų buvo galima išvysti, jeigu ne tarp pranešėjų, tai tarp klausytojų. Gerai, kad esama mokslo ir kultūros ištikimų bičiulių, bet kartu taip ir knieti palyginti: tiek prieš 100 metų kuriant Lietuvos mokslo draugiją ir Lietuvos dailės draugiją, tiek dabar viskas laikosi tarsi vis ant saujelės entuziastų pečių. Įspūdis gal ir klaidingas, palyginimas nevykęs, bet kažin kodėl šovė į galvą, ir nors tu ką. Gal išties mūsų kultūrinė atmintis tėra paviršinys efektas, odos paviršiu kutenantys virpesiukai, bet kiek giliau žmonių sąmonės neapersmelkiantys?

Naujoji lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo organizacija savo pirmuoju pirmininku išrinko dr. Joną Basanavičių, vicepirmininkais – Stasį Matulaitį ir Povilą Matulionį, sekretoriumi Joną Vileišį, išdininku – Antaną Vileišį, knyginku, t. y. bibliotekos tvarkytoju – Antaną Smetoną, valdybos nariais – Juozą Tumą-Vaižgantą, Juozą Bagdoną ir Petrą Vileišį. J. Basanavičius draugijos pirmininko pareigas ėjo 20 metų – iki mirties 1927-aisiais.

Lietuvių mokslo draugijos įkūrimas rodė pradėtą įgyvendinti tautos troškimą eiti ir kitų Europos tautų brėžiamu keliu, kur žodžiai *kultūra, mokslas* ir kitos civilizacijos vertybės jau ir lietuvių tautai buvo ne tuščias garsas. Iš nebūties atėjusi, prisikėlus tauta XX a. pradžioje, nusimetusi spaudos draudimo pančius, patyrusi Didžiojo Vilniaus seimo euforiją subrendo ir kitiems ryžtingiems siekiams. Jau buvo įvykusi Pirmoji lietuvių dailės paroda, sutelkusi pirmąsias menines tautos pajėgas. Natūralūs ir labai sunkūs, sudėtingi tie pirmieji tautinės savimonės reiškimai, kai menininkams reikėjo apsispręsti, kokiai kultūrai ir tautai jie priklauso, kam – lietuviams, lenkams ar gudams – turi atstovauti? Kai kuriems menininkams dramatiški egzistenciniai klausimai, nes nuo apsisprendimo priklausė ne tik dalyvavimas konkrečioje parodoje, bet ir tolesnė kūrybi-

Tautos atgimimo keliu

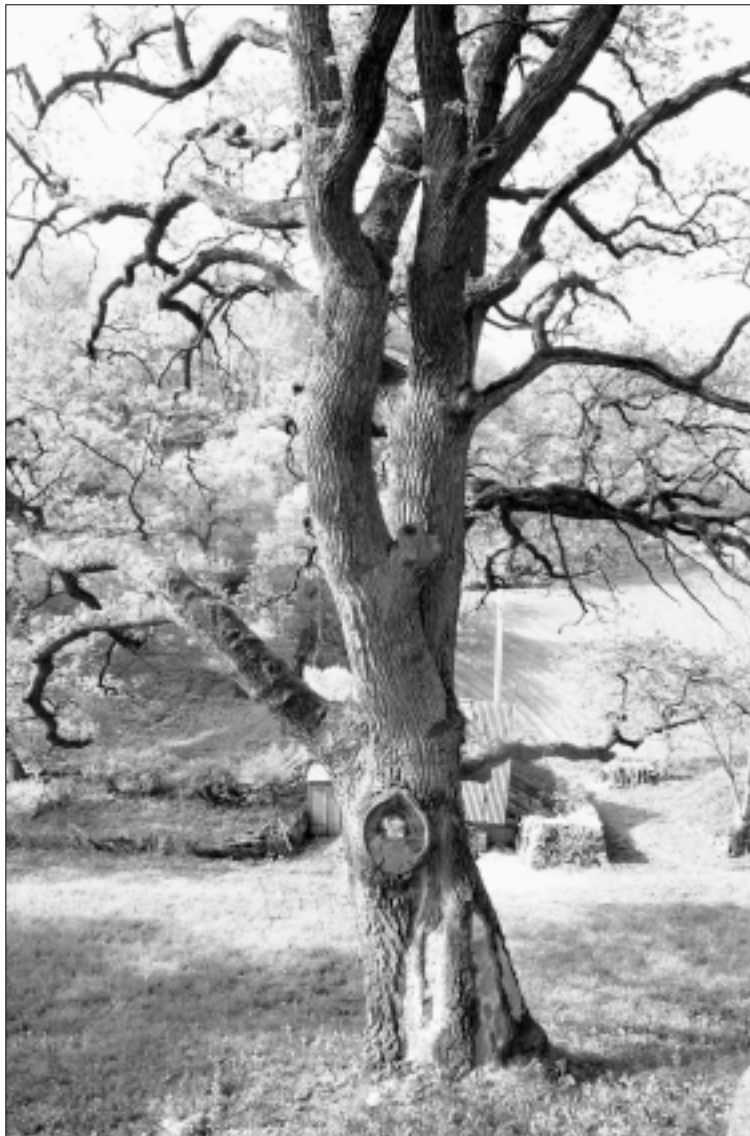
nė raiška vienos ar kitos kultūrinės tradicijos vagoje.

Lietuvių mokslo draugijos nariams tautinės priklausomybės klausimai tikriausiai neiškilo taip aštriai kaip Pirmosios lietuvių dailės parodos dalyviams, bet visuomenėje ir to meto spaudoje būta nemažai diskusijų.

Būtina atkreipti dėmesį, kad į platesnį pasaulį XX a. pradžioje lietuvių tauta ėjo per meną ir mokslą, kaip bene ryškiausiai tautos buvimą teigiančias intelektualines ir kūrybines veiklos sritis. Tą įrodo ir vienas kitą sekę įvykiai: Pirmoji lietuvių dailės paroda (atidaryta 1907 m. sausio 9 d., arba 1906 m. gruodžio 27 d. pagal senąjį kalendorių), Lietuvos dailės draugijos (1907–1914) ir Lietuvos mokslo draugijos įkūrimas. To paties istorinio proceso raiškos formos.

Darbas vyko ranka rankon, todėl tų abiejų draugijų viena nuo kitos ir neįmanoma atplėšti – tai to paties tautos kūno dvi dalys. 1910 m. Lietuvos dailės draugija ir Lietuvos mokslo draugija sutarė įgyti bendrus namus, kur po vienu stogu bičiuliautųsi menai ir mokslas. Ant Pamėnkalnio (Tauro kalno) 1911 m. buvo nupirkta žemės sklypas, kur turėjo iškilti Tautos namai. „Šitą plečių surasta ant kalno su gražum Vilniaus reginiu pas vokiečių kapines ir spalį 18 d. nupirkta 1600 sieksnių po 10 r. 50 kap. sieksniui“, – džiaugėsi pirkinį Jonas Basanavičius (*Mano gyvenimo kronika ir nervų ligos istorija. 1851–1922 m.*).

Iš 1911 m. mirusio M. K. Čiurlionio našlės S. Kymantaitės-Čiurlionienės Lietuvos dailės draugija norėjo

Gal šimtametis ąžuolas mūsų visuomenei suteiks istorinės atminties tvarumo

stiprinti to išsąmoninamo lietuviškumo suvokimą. Prie Mokslo draugijos kuriama biblioteka, archyvas ir muziejus turėjo tapti trimis svarbiausiais stulpais, kuriais draugija rėmėsi ir galėjo projektuoti savo veiklos ateities gaires.

Draugija ėmėsi leisti pirmąjį lietuvių mokslinį žurnalą *Lietuvių tauta*, ėjo 1907–1914 m., jo tiražas buvo apie 700–900 egzempliorių. (Įdomu, koks tiražas būtų mūsų laikais? Veikiausiai nebūtų didesnis.) Palaikytas JAV leidėjo

K. Olšausko pasiūlymas bendromis jėgomis leisti pirmąją lietuvišką enciklopediją – labai drąsus užmojis, sulaukęs Lietuvos mokslo draugijos palaikymo ir net kai kurių narių entuziazmo. Faktiškai tai buvo pirmas bendras su JAV lietuviams mokslinis projektas, kurį finansuoti ėmėsi K. Olšauskas, o intelektualinį branduolį sudarė Lietuvos mokslinės ir kūrybinės inteligentijos atstovai.

Šio darbo vienas iš skatintojų Lietuvoje Mykolas Biržiška kvietė įvertinti kitų šalių enciklopedijų ar žinyrų rengimo patirtį, tačiau vien užsieniu nepasikliauti, bet nustatyti liuanistinės medžiagos atrankos kriterijus, svarbiausias temas ir darbus. Kilo diskusijos, ar verta pradėti nuo enciklopedijos, gal teisingiau būtų rengti ir leisti atskirų sričių mokslo darbus. Jeigu leisti enciklopediją, tai kokia ji

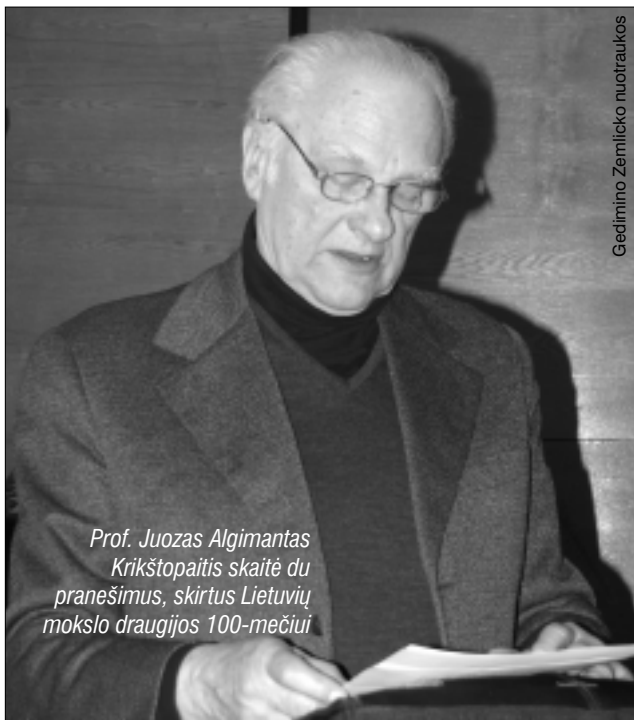
būtų – universali ar liuanistinė? Nutarta, kad enciklopedija turinti būti universali, o pirmenybę reikia teikti liuanistiniam straipsniams. 1911 m. buvo sudaryta enciklopedijos rengimo komisija, kuriai priklausė J. Basanavičius, M. Biržiška, A. Janulaitis, D. Šidlauskas ir J. Šlapelis. Buvo numatyti enciklopedijos rengimo bendradarbiai, straipsnių autoriai. Antai kalbos reikalais turėjo rūpintis K. Būga, istorijos – A. Voldemaras, S. Matulaitis, J. Yčas, I. Jonynas, antropologijos, mitologijos ir archeologijos – J. Basanavičius, teisės – A. Janulaitis ir P. Leonas. Daug sakančios pavardės, ir jų būtų galima išvardyti apie 35. Pradėti rengti ir pirmieji straipsniai. Mokslo kultūra turėjo tapti šviešuomenės gyvenimo dalimi.

Gaila, kad nebuvo lemta užbaigti pradėtų darbų, nes atsiradus finansavimo sutrikimams ir kylant ginčams, ar į šį darbą įsitraukę kunigai nepradės savosios cenzūros, neliko vienybės ir tarp pačių enciklopedijos rengėjų. 1912 m. iširo JAV sudarytas redakcinis enciklopedijos rengimo komitetas. Tačiau pastangos neliko be pėdsako, daugelis pradėtų darbų virto straipsniais, pateko į vėliau parašytas knygas ir įvairius leidinius.

Lietuvių mokslo draugijai teko veikti labai sunkiomis sąlygomis. Pralaimėtas Rusijos karas su Japonija ir 1905–1907 m. pirmosios Rusijos revoliucijos sukrėtimai gerokai susilpnino carinį režimą, vertė suteikti kai kurių lengvatų ir Šiaurės vakarų kraštui, bet valdininkų psichologija ir įpročiai taip greitai nesikeičia. Lietuvos mokslo draugijos veiklai buvo kenkiama visur, kur tik įmanoma: ribotos viešos paskaitos, iš anksto reikalaujama pateikti referatų temas, trukdyta gauti užsienyje spausdinamus lietuviškus spaudinius, o posėdžių protokolai turėjo būti rašomi rusų kalba. Draugija negalėjo į savo posėdžius kviešti užsienio šalių mokslininkus, jeigu jie nebuvo draugijos nariai.

Tų suvaržymų buvo daugybė, ir jie ne itin skyrėsi nuo tų, kurie buvo taikomi sovietinės okupacijos metais. Skirtumas nebent tas, kad per paskutinąją okupaciją būtų neįmanoma įsivaizduoti pasirodant kad ir tokio leidinio kaip *Lietuvių tauta*. Taigi J. Basanavičiui imperinėje valstybėje bent šiek tiek buvo lengviau kvėpuoti, negu jo darbų tęsėjams totalitarinio režimo sąlygomis, nors nė vienas jų nebuvome atsidūrę tautos patriarcho kailyje. Kad ir kaip reikliai kartais atsilieptume apie savo tautą ir pačius save, vis dėlto tenka pripažinti esant

Prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis skaitė du pranešimus, skirtus Lietuvos mokslo draugijos 100-mečiui

nupirkti visus dailininko tapybos darbus; jie ir turėjo tapti kuriamos lietuvių tautos paveikslų galerijos pagrindu. Pirmasis pasaulinis karas nutraukė Dailės draugijos darbus ir visus sumanymus. Per karo suirutę pražuvo Tautos namų statybai surinkti 47 tūkst. rublių.

Lietuvių mokslo draugija tapo pirmąją lietuvių mokslo institucija, pradėjusia kloti pamatus Lietuvos mokslo ateičiai. Pradėjo nuo liuanistinių darbų, kuriems ir skyrė daugiausia dėmesio. Lietuvių kalbos ir tarmių tyrimas, etnografinės medžiagos rinkimas bei kaupimas, archeologiniai, antropologiniai ir istoriniai tyrinėjimai atrodė svarbiausiais atgimstančios tautos darbais. Tyrinėjamas ir saugomas kultūros paveldas turėjo

Lietuvos nepriklausomybės signatarų namuose Lietuvos mokslo draugijos 100-mečiui skirtoje konferencijoje su pranešėju diskutuoja dr. Algimantas Jakimavičius

Signatarų namuose konferencijai pirmininkavo politologas dr. Antanas Kulakauskas ir istorikas prof. Antanas Tyla

pasąmoningą ir gelmingą tautos instinktą: tautos patriarcho titulo ligi šiol nusipelnė tik šis vienintelis asmuo. Tame išskirtinume juk taip pat glūdi gili prasmė.

Lietuvių mokslo draugijos nariais buvo iškilūs kitų tautų mokslininkai lituanistai – vokietis A. Becenbergeris, latvis J. Endzelynas, rusas F. Fortunatovas, suomis A. Niemis ir daugelis kitų. Sutikdami būti nariais kitų tautų iškilūs protai tuo pačiu pripaži-

no juk ne vien šią draugiją, bet ir patį lietuvių tautos kaip savarankiškos Europos tautos buvimą, o tokio pripažinimo labai reikėjo net ir XX a. pradžioje. Juk tik 1904 m. caro valdžia atšaukė lietuviškos spaudos draudimą, tuo neoficialiai tarsi pripažindama rusifikacinės politikos šiame krašte pralaimėjimą. Mat oficialiuose žemėlapiuose tokia sąvoka kaip *Lietuva* išvis neegzistavo. Buvo Rusijos imperijos Šiaurės vakarų kraštas, etninės lietuvių žemės, kur, beje, lietuviai ir sudarė didžiausią tautinę gru-

pę. Lietuviams buvo pripažintas vienos iš tautinių mažumų vadinamajame Rusijos šiaurės vakarų krašte statusas. Gudai ir to negavo, buvo pripažinti tik kaip sudėtinė rusų tautos dalis, geriausiu atveju etnografinė grupė. Mat rusų tautą pagal oficialų to meto valdžios pozicijų sudarė didžiarusiai, mažarusiai (ukrainiečiai) ir baltarusiai.

Pažymėtina, kad lietuviai krašte sudarė didžiausią tautinę grupę pagal gyventojų skaičių, bet ne pagal intelektualinį potencialą. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorinis ir kultūrinis paveldas, ypač to paveldo aukštųjų, t. y. lenkakalbė dalis, jau buvo spėjusi tapti Lenkijos istorinės tradicijos ir savimone dalimi. Bent jau daugumos lenkiškai kalbančių šio krašto žmonių sąmonėje.

Žinoma, buvo ir skiriančiųjų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinę tradiciją nuo Lenkijos karalystės politinių realijų ir kultūrinės tradicijos, bet ta skiriamoji riba toli gražu nebuvo visuotinai priimta ir visiems gerai suprantama. Platesnėje visuomenėje vyravo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės išstipimo Lenkijos karalystėje istorijoje nuostata.

Mąstant apie lietuvių tautos ateitį neišvengiamai turėjo iškilti praradimų pašalinimo, istorinio teisingumo atkūrimo klausimai. Vilniaus universiteto atgaivinimas, pagaliau ir Lietuvos valstybės atkūrimo klausimai, tegul ir ne iš karto, bet turėjo iškilti, nes glūdėjo šviesiausių žmonių sąmonėje. Reikėjo tik parankaus momento, palankių aplinkybių ir tai, kas glūdėjo istorinėje praeityje bei žmonių sąmonėje neišvengiamai iškilo į svarbiausių darbų dienotvarkę.

Atrodo, kad Lietuvos ateitį siejantys su tautine idėja, ne itin rūpinosi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės paveldu, bent jau to paveldo elitine, t. y. lenkakalbe dalimi, ne labai stengėsi didžiosios dalies LDK palikimo įkomponuoti į ateities Lietuvos modelį. Atostūmio jėgos buvo stipresnės už gravitaciją, nes grįžimas, atkūrimas, atstatymas neišvengiamai būtų siejęs su lenkiška kultūra, daug stipresne ir todėl pavojinga gležnam modernios lietuvių tautos daigui. Modernios lietuvių tautos modelis, kuriamas etniniu lietuviškumo pagrindu, kur lakmuso popierėliu buvo daukantiškasis supratimas – lietuvis yra tas, kuris kalba lietuviškai – aiškiai kirtosi ir atrodė nesuderinamas su politinės tautos modeliu. Pastarajam atstovavo Mykolo Römerio ir jo šalininkų ideologija, kur skiriamuoju bruožu buvo požiūris į LDK paveldą kaip netapatinamą su priklausomybe Karūnai. Kalbai M. Römerio modelyje nebuvo skiriamas bent kiek svarbesnis vaidmuo.

Jono Basanavičiaus ir jo aplinkos lietuvių vizijoje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės paveldo lenkiškoji tradicija atrodė pernelyg sunkiai absorbuojama kliūtis. Atrodė ge-

riausia tos tradicijos atsisakyti, palikti lenkams. Šį teiginį patvirtina Lietuvių mokslo draugijos santykiai su tais pačiais 1907 m. įsteigta Vilniaus mokslo bičiulių draugija (*Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie*). Tai lenkų mokslininkų draugija, užsibrėžusi tyrinėti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorinį ir kultūrinį paveldą, rinkti, kaupti bei tyrinėti šioje valstybėje gyvenusių tautų etnografinę medžiagą, skelbti šiems dalykams skirtas publikacijas, puoselėti praeities paminklus. Draugija dirbo kraštotyros ir mokslinį darbą, leido metraštį ir tęstinuosius leidinius, prisidėjo prie Trakų ir Vilniaus pilių liekanų apsaugos.

Lietuvių mokslo draugija ir Vilniaus mokslo mylėtojų draugija, nors ir konkurduodamos, puikiausiai sutarė, derino kai kuriuos tyrinėjimus, ilgainiui tapo net viena kitos kolektyvinėmis narėmis. Vilniaus mokslo bičiulių draugija veikė iki 1941 metų: Lietuvą okupavus sovietams draugija 1940 m. spalio 1 d. buvo prijungta prie Lituanistikos instituto, vėliau priklausė 1941 m. sausio mėn. įsteigta Lietuvos mokslų akademijai. Draugijos ir jos muziejaus rinkiniai buvo perduoti įvairioms mokslo ir kultūros įstaigoms: rankraščiai – Istorijos archyvu, knygos – Mokslų akademijos bibliotekai, sukaupiti eksponatai – į Istorijos ir etnografijos, t. y. Lietuvos nacionalinį muziejų ir Lietuvos dailės muziejų.

Lietuvių mokslo draugija buvo ne šiaip viena iš tarpstočių, vedusių į nepriklausomos valstybės sukūrimą. Ji nuosekliai ir kantriai rengė intelektu-

ti, kad dabartinėje Lietuvos valstybėje ateitis siejama su mokslu. Tai būtų savaime suprantama nebent patiems mokslininkams, kurie Lietuvoje sudaro toli gražu ne įtakingiausią mažumą. Veikiau tokią mažumą, kuriai nuolat tenka girdėti priekaištus, kokia ji didelė našta šalies biudžetui ir apskritai šiandien, girdi, reikia „visai kitokio“ mokslo, kitokio švietimo. Kokio? Rišlaus atsakymo nesulauksime. Išties reikia daug „tamsumų prašalinti“ šalyje, septyniolika metų žengiančioje nepriklausomybės keliu.

Šiose pabirose pastabose nesistengta išsamiai apibūdinti Lietuvių mokslo draugijos reikšmės ir jos atliktų darbų svarbos visai tolesnei Lietuvos valstybės bei lietuvių tautos raidai, taip pat mūsų istorinei patirčiai. Apie tai būtina mąstyti nuolat, nelaukiant patogaus preteksto ar jubilėjaus. Kadangi iškilios datos turi neatšaukiamą savybę ateiti ir praeiti, tai bent šiek tiek tokiais Lietuvių mokslo draugijos 100-mečio materialaus buvimo ženklais būtina pasirūpinti. Pirmiausia turėtų būti tęsiami J. Basanavičiaus, J. Šliūpo, M. K. Čiurlionio ir kitų šviesiausių tautos asmenybių keltų Tautos namų kūrimo darbai, kurių idėja po ilgų diskusijų ir ginčų šiemet įgijo kiek realesnius kontūrus bent jau iniciatyvinės grupės pasirašytomis sutartimis su Vilniaus miesto savivaldybe ir atminimo akmens atidengimo iškilėmis Kovo 11-ąją ant Pamėnkalnio.

Galima išgirsti teigiant, kad šiandien Tautos namų aktualumo nelikę, nes atkurtoji Lietuvos valstybė ir esanti patikimiausi Tautos namai,

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETO TERMOIZOLIACIJOS INSTITUTAS

SKELBIA VIEŠĄ KONKURSAŲ INSTITUTO DIREKTORIAUS PAREIGAS UŽIMTI

Konkursas organizuojamas vadovaujantis Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2003 m. spalio 14 d. įsakymu Nr. ISAK-1421.

Konkurse gali dalyvauti pretendentai:

- ne vyresni kaip 65 metų amžiaus;
- mokslininkai, įgiję daktaro arba habilituoto daktaro mokslo laipsnį technologijos mokslų srities medžiagų inžinerijos mokslų kryptyje;
- turintys ne mažesnę kaip 10 metų mokslininko stažą bei administracinio darbo patirtį ir kvalifikaciją, atitinkančią ne mažesnius kaip vyresniojo mokslo darbuotojo pareigas užimti taikomus kvalifikacinius reikalavimus;
- turi būti susipažinę su mokslinių tyrimų įstaigų veiklos organizavimu, finansavimu, darbo teisinius santykius reglamentuojančiais Lietuvos Respublikos įstatymais, Vyriausybės nutarimais ir kitais teisės aktais.

Pretendento privalumai:

- ne mažesnis kaip 5 metų pedagoginio darbo stažas;
- mokslinių publikacijų skelbimas leidiniuose, įrašytuose į ISI bazės pagrindinių leidinių sąrašą;
- dalyvavimas tarptautinėse konferencijose ir seminaruose, mokslo žurnalų redakcinėse kolegijose;
- patirtis dalyvaujant, rengiant ir įgyvendinant mokslo bei ES struktūrinių fondų paramos projektus.

Per vieną mėnesį nuo konkurso paskelbimo spaudoje dienos, įskaitant paskelbimo spaudoje dieną, pretendentas privalo pateikti:

- prašymą dalyvauti konkurse;
- asmens tapatybę, pilietybę ir amžių patvirtinančių dokumentą ir jo kopiją;
- mokslo laipsnius ir vardus liudijančius dokumentus ir jų kopijas;
- valstybinio socialinio draudimo pažymėjimą ir jo kopiją;
- trumpą gyvenimo ir mokslinės veiklos aprašymą;
- instituto veiklos plano projektą;
- mokslinių darbų sąrašą;
- kitus papildomus dokumentus, leidžiančius objektyviai įvertinti pretendento kvalifikaciją.

Pretendentai dokumentus gali siųsti registruotu laišku arba pateikti asmeniškai Institute mokslinei sekretorei adresu: VGTU Termoizoliacijos institutas, Linkmenų 28, LT-08217 Vilnius.

Informacija teikiama nurodytu adresu, telefonu (8 ~ 5) 273 1075 arba el. paštu termo@aiva.lt

Retą kadra konferencijoje „gaudo“ prof. Libertas Klimka

alus, būsimosios valstybės atkūrėjus, valstybininkus, krašto šviesuomenę, inteligentiją. Netenka stebėtis, kad net 18 Lietuvių mokslo draugijos narių 1918 m. vasario 16-ąją pasirašė Lietuvos Nepriklausomybės Akta, tapo šio vieno svarbiausių lietuvių tautos ir Lietuvos valstybės dokumento istorinio įvykio signatarais. Lietuvių tautos ir jos aukščiausios politinės brandos formos – būsimosios valstybės ateitis, Jono Basanavičiaus aplinkos žmonių visados buvo siejama su švietimu, mokslu. Tą mintis juk užkoduota ir Vinco Kudirkos *Tautinėje giesmėje*, kur kalbama apie „saulę Lietuvos, tamsumus prašalinančią“.

Būtų įdomu panagrinėti, kada ši aušrininkų, J. Basanavičiaus aplinkos Lietuvos idealistų nuostata pradėjo netekti savo tiesioginės reikšmės. Šiandien su labai didelėmis išlygomis ir nedrąsiai galėtume išsitar-

apie kokius tik galėjo svajoti Basanavičiaus aplinkos šviesiausi protai, tad kokių kitų namų dar reikia. Vis dėlto reikia. Jeigu kas jaučia alergiją dėl pavadinimo – Tautos namai – tai juk ne pavadinime esmė. Tai gali būti Jaunimo centras ar reprezentacinė valstybės koncertų salė (kaip architekto Alvaro Alto suprojektuoti *Finlandia* rūmai Helsinkyje), gal ir visai kito pobūdžio visuomeninių ir kultūrinių renginių miesto salė. Svarbu, kokią prasmę mes tam rūmui suteiksime, kaip sugebėsime susieti su istorine atmintimi.

Pradėti galima ir nuo mažesnių darbų. Būtina pažymėti su Lietuvių mokslo draugijos veikla susijusius pastatus Lietuvos sostinėje, kad jie naujai prabilėtų, taptų ir naujais ekskursinių maršrutų objektais.

Atkelta iš 1 p.

Apsilankė ir *Mokslo Lietuvos* redakcijoje dr. Vidimanto Kabelkos pastangų dėka. Jeigu kalbėtume apie misijas, tai tikru ir nuoširdžiu lazerių mokslo propaguotoju bent jau *Mokslo Lietuvai* yra būtent Vidimantas. Matyt, veikia genai: jo tėvas buvo darbštus ir Lietuvoje daugeliui gerai žinomas kalbininkas Jonas Kabelka (1914–1986). Ir nors sūnus pasirinko fiziko kelią, bet rašytinio ir spausdinto žodžio vertės suvokimo, kuriuo pasižymi Vidimantas, galėtume palinkėti ir kitiems mokslo dirvonų plėšėjams, ne vien fizikams.

Bet grįžkime prie Almanto Galvanausko. Kaip sakėme, lietuvius vadovauja tyrėjų grupei, kuriančiai šviesolaidinius lazerius. Almantas šventai įsitikinęs, kad šviesolaidinius lazerius jau šiandien galime vadinti lazerių ateities technologija. Emocionalusis Vidimantas net gatavas pašokti nuo kėdės ir pamiršęs visas geras literatūrinio kalbėjimo normas, prie kurio vaikystėje ir jaunystėje jį pratino kalbininkas tėvas, tuojau pat abejoti neleidžiančiu balsu užtikrino, kad šviesolaidiniai lazeriai – tai tikras lazerių mokslo ir technikos „topas“, kone paskutinis ir neginčijamas proveržis, į kurį dabar sutelktas didžiausių pasaulyje lazerių taikymo technologijų ir telekomunikacijos bendrovių išskirtinis dėmesys.

Pamėginsime tuos įdomius dalykus išaiškinti, savo pasakojimą orientuodami ne tiek į fizikus, kurie visa tai daug kvalifikuočiau ir giliau patys išdėstyti, bet į tokį laikraščio skaitytoją, kuris tiesioginio ryšio su lazeriais ir šios srities technologijomis neturi, mokslo ir technikos naujovėms nėra abejingas.

Trys lazerių technologijų postūmiai

Lazerių technologijose galėtume išskirti tris labai reikšmingus postūmius, įvykusius per kelis pastaruosius dešimtmečius, į kuriuos vis dar krypsta tyrėjų akys. Sukūrus puslaidininkinių lazerius, jie buvo panaudoti kaip naujos kartos kaupinimo šaltiniai, kurie tradicinių kietojo kūno lazerių kaupinimo našumą leido padidinti nuo kelių iki dešimčių procentų. Tai buvo pirmas labai efektyvus postūmis. Antrą ir ne mažesnę technologinį perverimą padarė šviesolaidiniai lazeriai. Jei dar prieš keletą dešimtmečių kas būtų pasakęs, kad iš šimto mikrometrų skersmens skaidulos pavyktų gauti kelis šimtus vatų galios koherentiškos spinduliuotės, tai būtų pavadintas nepataisomu svajokliu ir gal dar išjuoktas. Bet dabar tai įgyvendinta ir tuo neapsiribojama.

Trečias lazerių technologijų šuolis sietinas su trumpesnių spektro bangų ilgių lazerinių diodų spinduliavimo įsisavinimu. Šiuo metu yra įsisavinti ir pramoniniu būdu gaminami mėlynosios šviesos lazeriniai diodai, kuriuos naudojant informacijos laikmenose įrašymo tankį pavyksta padidinti dešimtis kartų. Pastebėjime, kad laboratorijose yra sukurti dar trumpesnėje – ultravioletinėje spektro srityje spinduliuojantys lazeriniai diodai.

Šiame rašinyje kalbėsime daugiausia apie šviesolaidinius lazerius, nes tai yra Almanto Galvanausko mokslinių ir

Gedimino Žemlicko nuotrauka

Šviesolaidiniai lazeriai žada proveržį aukštosios technologijoms

Dr. Almantas Galvanauskas ir dr. Vidimantas Kabelka „Mokslo Lietuvos“ redakcijoje

technologinių interesų sritis. Pradėsime nuo vaizdingo pasakymo, kad šiuolaikinės telekomunikacijos pagrįstos vadinamaisiais „fibernais“, t. y. šviesolaidžiais, kai ryšio signalas perduodamas jau ne varinių laidų kabeliais, bet stiklu, tiksliau stiklo skaidulomis. Šių optinių stiklinių skaidulų skiriamoji geba labai didelė, be to ši technologija pasižymi ir kitais pranašumais.

Šviesolaidžių technologijas pradėjus taikyti telekomunikacijų reikmėms, ėmė rasti ir „glazeriai“. Terminas sudurtas iš angl. *Glass* – stiklas ir *Laser* – lazeris. Aktyvius medžiagas – retųjų žemių elementus (erbi, terbi ir kt.), įvedus į stiklo šerdį pavyko sukurti visiškai naujo tipo šviesolaidžių šerdis, iš kurių pradėti montuoti visai naujo tipo rezonatoriai ir stiprintuvai.

Daug kas tradiciškai lazerį ligi šiol supranta kaip tam tikros terpės (kieto kūno, dujų, skysčių) įrenginį, kuris generuoja šviesos spindulį, o šis veidrodžiais ir kitais optiniais įtaisais nukreipiamas, valdomas ir t. t. Tačiau pritaikius šviesolaidžius lazerių technologijos buvo kilstelėtos visai į naują konceptualų lygmenį. Visai kitaip dabar vertinamos ir šviesolaidinės technologijos. Jeigu seniau „fibernais“, t. y. optinės skaidulos, daugiausia buvo taikomos ryšių (telekomunikacijų) srityje, tai pradėjus naudoti „glazerius“ jau turime teisę kalbėti apie kokybinį technologinį šuolį, naujų taikymo sričių, tokių kaip medicina, pramonė, karyba įsisavinimą. A. Galvanauskas tą šuolį linkęs palyginti su perėjimu nuo vakuuminių lempų prie tranzistorių, nuo erdvinių technologijų prie kietakūnių elektronikoje. Kaip ir kiekviena analogija, taip ir ši truputį „šlubuoja“, fizikai čia mus tikriausiai gerokai patikslintų, bet darbo priemonių efektyvumo, lankstumo ir kompaktiškumo prasme padarytas didžiulis šuolis ir tam pakako dešimtmečio.

Kompaktiškumo ir lankstumo tai technologijai pakako ir prieš dešimtį metų, bet stigo galios. Vargu ar labai daug tada buvo optimistų, kurie būtų nuoširdžiai tikėję, kad ta nauja technologija galės taip greitai išaugti galios prasme. Per pastaruosius porą metų padėtis visiškai pasikeitė ir toliau sparčiai keičiasi.

Prieš dešimtmetį šviesolaidiniai lazeriai generuodavo dešimtis, geriausiu atveju šimtus milivatų galios, o dabar jau pasiekiami dešimtys kilovatų. Technologiniais šviesolaidiniais lazeriais pjaustomi ir virinami metalai, plastmasės ir kitos medžiagos, jie pritaikomi ir subtiliesiems tikslams, kuriems taip pat reikia didelės galios spindulio. A. Galvanauskas kalba net apie visai įmanomą ultravioleto spindulių panaudojimo galimybę šio tipo lazeriuose. Apskritai to pritaikymo galimybių yra daug ir labai įvairių, tačiau A. Galvanauskas siūlo atkreipti dėmesį į pačią galios evoliuciją, kuri jau savaime yra labai įdomi.

Prisiminkime šviesolaidžių evoliuciją

Prisiminkime šviesolaidžių evoliuciją. Jie buvo sukurti prieš gerą šimtą metų. Buvo pasinaudota visišku vidinio atspindžio principu, ir tie pirmieji šviesolaidžiai pirmiausia buvo pritaikyti fontanų apšvietimui. Tik vėliau panaudoti medicinoje – endoskopijoje. Taisant šviesolaidžius galima pasiekti, gauti informaciją ir paveikti įvairius žmogaus kūno vidaus organus. Tai jau buvo didelis laimėjimas.

O kada šviesolaidžiai pradėti taikyti telekomunikacijose? Pradžioje amžiaus septintajame dešimtmetyje tokių mėginimų būta, tačiau tolesnius darbus stabdė tai, kad tie šviesolaidžiai buvo labai netobuli. Tik 8-ajame dešimtmetyje

juos pavyko iš esmės patobulinti. Tas tobulinimas vyko dviem svarbiausiomis kryptimis: siekiant šviesolaidžiams naudojamo stiklo grynumo ir kuriant labai mažas stiklo šerdis, kuriomis galėtų skliti praktiškai viena spindulio moda, t. y. tam tikros erdvinės sandaros bangų laukas. Faktiškai tai buvo apribotų spindulių šviesolaidžiai. Be to pats šviesolaidis tapo lazerinio spindulio sužadavimo terpe. Mūsų įprastas langų stiklas šviesolaidžių požiūriu būtų nepaprastai „purvina“ medžiaga, visiškai neskaidri. Šiuolaikiniuose šviesolaidžiuose dešimtis kilometrų nusklidęs signalas susilpnėja labai mažai. Tačiau jeigu tokie skaidulai naudotume įprastą langų stiklą, tai spindulys nusloptų ir po kelių dešimčių metų.

Buvo ir kitas, atrodes neįveikiamas, sunkumas. Dar praėjusio amžiaus 7-ojo dešimtmečio pradžioje pademonstruoti šviesolaidiniai lazeriai buvo nepraktiškos technologijos pavyzdys, nes nebuvo patikimo būdo kaip juos žadinti, t. y. elektros energiją paversti optine. Įdomu, kad nors puslaidininkiniai lazeriai ir buvo išrasti beveik tuo pačiu metu kaip ir šviesolaidiniai, bet pradžioje jie atrodė visiškai nepritaikomi praktiškai, nes buvo nepatikimi ir galėjo veikti tik labai žemoje temperatūroje. Tik 8-ajame dešimtmetyje tie diodai buvo ištobulinti ir tapo plačiai naudojami – prisiminkime kompaktinių optinių diskų grotuvus, kur be tokių lazerių nebūtų galima nei užrašyti, nei nuskaityti didelio tankio optinės informacijos.

Šiuo metu tai jau seniai pereiti etapai. Pavyko gauti tokį stiklo, naudojamo šviesolaidžiuose, grynumą, kad juose sklindančią šviesą be didesnių nuostolių galima perduoti dideliais atstumais. Puslaidininkiniai lazeriai tapo patikimiausiais ir našiausiais prietaisais, verčiančiais elektros energiją į optinę ir puikiai

tinkančiais šviesolaidinių lazerių kaupimui, kur kai kuriais atvejais galima pasiekti optinius našumus, viršijančius 80 procentų. Tad kas gi šių technologijų plėtrą taip smarkiai stumtelėjo į priekį?

Devintajame dešimtmetyje buvo sukurti retųjų žemių elementais (tokių kaip erbis) legiruoti stiprintuvai. Retųjų žemių molekulės stiklo šerdyje veikia kaip lazerio aktyvus elementas. Sėkmingas sutapimas: pasirodė, kad jie dirba tame diapazone, kur šviesos spindulio sklaidimo stikle nuostoliai minimalūs. Tai buvo labai svarbus veiksnys, paskatinęs atgimti susidomėjimą šviesolaidiniais lazeriais.

Lygiagrečiai buvo tiriamos ir kitos retųjų žemių medžiagos, pavyzdžiui, iterbis. Šio tipo šviesolaidiniai lazeriai dirba kiek kitoje dažnių juostoje, tai taip pat labai efektyvūs lazeriai.

Pradėjus taikyti šviesolaidinius lazerius naujose srityse

Bet štai kas paaiškėjo: didelės galios lazeriams netiko mažo skersmens šviesolaidžių šerdis, visiškai neatlaikančios didelio spinduliavimo intensyvumo. Taigi buvęs privolumas jau pasireiškė kaip esminis trūkumas.

Amžiaus pabaigoje fizikai suprato, kad norint šį šviesolaidinių lazerių trūkumą panaikinti, visai nebūtina prisirišti prie vienamodžių šerdių. Jos pradėtos didinti, vėl tapo daugiamodės, ir jomis buvo galima perduoti didesnės galios spindulį. Teko įveikti daug technologinių sunkumų siekiant išsaugoti difrakciškai apribotą (minimalios skėsties) spindulį.

Šviesolaidinių lazerių evoliucijoje, matyt, galima išskirti du svarbiausius veiksnius: pereita prie didelio skersmens šviesolaidžio šerdių ir patys puslaidininkiniai diodai jau buvo tiek ištobulinti, kad kaupinimo šaltiniuose buvo galima gauti daug optinės galios. Kitaip tariant, elektrinę energiją pavyko sėkmingai pakeisti į optinę. Visa tai ir padėjo atlikti revoliucinį

Aukštojo mokslo taryba išsirinko pirmininką

Balandžio 3 d. naujos sudėties Aukštojo mokslo taryba pradėjo pirmąjį posėdį. Pradėjusi darbą naujoji taryba išsirinko pirmininką. Juo tapo Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininkas Antanas Kulakauskas. Pavaduotoju buvo išrinktas Žinių ekonomikos forumo Tarybos narys Evaldas Drąsutis.

Aukštojo mokslo taryba yra nuolatinė ministerijos ekspertinė institucija, teikianti pasiūlymus strateginiais aukštojo mokslo plėtros klausimais. Kandidatus į tarybą, kurios sudėtį tvirtina švietimo ir mokslo ministras, siūlo Lietuvos mokslo taryba, universitetų rektorių ir kolegijų direktorių konferencijos, studentų atstovybių sąjungos, Lietuvos gimnazijų ir mokyklų vadovų asociacijos, ministerijos ir kitos įstaigos bei organizacijos.

Svarbiausi Aukštojo mokslo tarybos uždaviniai – analizuoti ir vertinti Lietuvos aukštojo mokslo plėtros strategiją, apibendrinti jos uždavinių įgyvendinimą, konsultuoti LR Švietimo ir mokslo ministeriją, teikti jai siūlymus ir išvadas aukštojo mokslo plėtojimo ir kokybės gerinimo klausimais.

Aukštojo mokslo tarybos kadencija – 3 metai. Taryba apie savo veiklą informuoja visuomenę ir ne rečiau kaip kartą per metus atsiskaito ministerijai.

Aukštojo mokslo tarybos nariai:

Algirdas Antanas Avižienis – Vytauto Didžiojo universiteto Taikomosios informatikos katedros vyriausiasis mokslo darbuotojas;

Jūratė Baranova – Vilniaus pedagoginio universiteto Filosofijos katedros profesorė;

Petras Baršauskas – ISM Vadybos ir ekonomikos universiteto mokslo prorektorius;

Eugenijus Butkus – Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas;

Evaldas Drąsutis – Tarybos pirmininko pavaduotojas, Žinių ekonomikos forumo Tarybos narys;

Nijolė Kikutienė – Vilniaus statybos ir dizaino kolegijos direktorė;

Antanas Kulakauskas – Tarybos pirmininkas, Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininkas;

Jonas Okunis – Lietuvos studentų sąjungos prezidentas;

Danutė Puchovičienė – Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos direktorė;

Ainė Ramonaitė – Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos narė;

Gintaras Švedas – Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros vedėjas;

Ramūnas Valiokas – Lietuvos fizikos instituto vyresnysis mokslo darbuotojas;

Indrė Vareikytė – Lietuvos studentų atstovybių sąjungos prezidentė;

Eduardas Vilkas – Ekonomikos instituto direktorius;

Henrikas Žilinskas – Lietuvos veterinarijos akademijos rektorius;

Gintarė Martinonytė – Tarybos sekretorė, sekretorė, Švietimo ir mokslo ministerijos Studijų departamento Universitetinių studijų skyriaus vyresnioji specialistė.

LR Švietimo ir mokslo ministerijos informacija

šuoji šviesolaidinių lazerių kūrimo technologijose. Dabar jie taikomi medicinoje kai kurių operacijų metu vietoj skalpelio, o galingi – plačiai naudojami pramonėje.

Tačiau šviesolaidinių lazerių galios revoliucija prasidėjo tik gal prieš kokius ketverius metus ir tebevysta dabar. A. Galvanausko vadovaujama tyrėjų grupė kuo aktyviausiai tuose procesuose dalyvauja, vienu metu turėjo pasiekę net galios pasaulio rekordą, jų šviesolaidinis vienamodis lazeris generavo 800 vatų. Tai jau praeitis, nes daugelio kompanijų tyrėjų grupės dalyvauja tose lenktynėse ir šiuo metu (IPG kompanija) rekordas – 3 kW vienamodis šviesolaidinis lazeris. Tokios galios technologinis lazeris pjauna kelių centimetrų storio plieno laktą kaip peilis sviestą.

Tos lenktynės brangiai kainuoja: 1 kW kaupinimo galios kainuoja 100 tūkst. JAV dolerių, o kaupinama diodais. Pastebima, kad nors laboratorijose galima rasti 3 kW galios šviesolaidinių lazerių, bet pramonėje šiuo metu plačiausiai taikomi iki 1 kW galios technologiniai šviesolaidiniai lazeriai. Antai Volkswagen bendrovė perėjo prie lazerinio suvirinimo darbų, ir šviesolaidiniai lazeriai yra viena iš svar-

biausių taikomų metalo apdorojimo technologijų, sėkmingai konkuruojanti su kieto kūno lazeriais. Spaudoje skelbta, kad naujos kartos Mercedes automobilis ištais bus suvirintas ir išlankstytas taikant lazerines technologijas.

Atrodytų nieko naujo, nes japonai jau seniai taiko lazerines technologijas ir „protingus“ robotus automobilių gamybos pramonėje. Ir vis dėlto nauja tai, kad pradėjus taikyti modernius ir per keletą metų gerokai išstobulintus šviesolaidinius lazerius pavyko gauti daug kokybiškesnę spindulio kokybę, sumažėjo aparatūros gabaritai ir gamybos procesų kaina. Taigi visiškai tinka A. Galvanausko prisimintoji analogija tarp elektroninių vakuuminių lempų ir tranzistorių – visai kitas kokybinis lygmuo. Šviesolaidiniai lazeriai pramonėje labai sparčiai įsitvirtina tose pozicijose, kurias ligi šiol buvo užėmę kieto kūno lazeriai. Per paskutinius keletą metų jų gamyba ir pardavimas išaugo dešimtimis procentų, o kieto kūno lazerių technologinių lazerių gamyba ir pardavimas jau nedidėja.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Artūras Hermanas: „Svarbu nuolat gausinti lietuvių ir vokiečių istorinio patyrimo aruodą“

Mūsų pašnekovas – Mažosios Lietuvos kultūros istorikas Artūras Hermanas (Arthur Hermann), dirbantis Heidelbergo universiteto Teologijos fakulteto bibliotekoje ir tvarkantis Lietuvių kultūros instituto (Litauisches Kulturinstitut) biblioteką Hiutenfelde (Hüttenfeld). Leidžia (kartu su Annemarie Lepa) metraštį *Annaberger Annalen*, kuriame nagrinėjami lietuvių ir vokiečių santykiai, vokiečių Didžiojoje Lietuvoje ir Lietuvos istorijos problemos.

Artūras Hermanas yra dažnas mokslinių konferencijų, skirtų Mažosios Lietuvos klausimams nagrinėti, dalyvis. Jis taip pat yra *Mažosios Lietuvos enciklopedijos* redakcinės kolegijos narys.

Reikšmingai prisidėdamas prie lietuvių ir vokiečių kultūrinių bei mokslinių santykių plėtojimo A. Hermanas dirba labai reikalingą abiems tautoms darbą, padeda vokiečiams geriau pažinti tiek Lietuvos praeitį, tiek dabartį.

Mokslu pajvairina savo gyvenimą

Gerbiamasis Artūrai Hermanai, esate bibliotekininkas Heidelberge ir Hiutenfelde. Bet tuo toli gražu ne viskas pasakyta. Kaip Jūs pats save apibūdintumėte?

Kaip bibliotekininkas nepriklausau Heidelbergo universiteto dėstytojų grupei, atstovauju daugiau mokslui patarnaujančiam personalui. Esu Heidelbergo universiteto Teologijos fakulteto bibliotekos vadovas. Taigi mano profesinės veiklos patirtis labiau siejasi su knygomis, o mokslo reikalai yra daugiau mano paties interesas, nes duoną kasdieninę pelnau iš darbo bibliotekoje. Moksliniais tyrinėjimais tiesiog pajvairinu savo gyvenimą. Taip pat tenka leisti vokiečių kalba metraštį *Annaberger Annalen*, dalyvauti suvažiavimų organizavimo veikloje.

Suprantu, kad lituanistikos ir baltistikos dalykai Jūsų gyvenime užima toli gražu ne paskutinę vietą?

Daugiau lituanistika, nes baltistika būtų pernelyg platus apibūdinimas. Lituanistika mane domina ne kaip kalbos mokslas, bet kaip dėmesys Lietuvai, su Lietuva susijusioms įvairioms istorijos mokslo ir kultūros sritims. Pirmiausia mane domina vokiečių-lietuvių santykiai. Vokietijoje nėra daug žmonių, galinčių plėtoti lietuvių ir vokiečių santykius.

Kiek įmanoma stengiuosi mūsų tautų santykius suderinti ir semtis iš per ilgus šimtmečius susiklosčiusios šios srities patyrimų aruodo. Tačiau

tas aruodas ligi šiol per mažai semtas. Tik per pastaruosius 10–15 metų lietuvių ir vokiečių santykiai daugiau išsiplėtojo, todėl reikia išnaudoti vis didėjančias galimybes.

Kiek Lietuva gali būti aktuali ir įdomi Vokietijai, kuri Europos kultūroje užima svarbią vietą? Kiek apskritai šiandien vokiečiams rūpi kaimyninės ir toliau nuo Vokietijos gyvenančios tautos? Juk dabartinė Lietuva jau ne visai artima Vokietijos kaimynė, kaip kad yra buvę istorijoje.

Teisybė, jau seniai mūsų kraštai nebeturi bendros sienos. Lietuva Vokietijai rytuose yra antra kaimynė už Lenkijos. Kita vertus, vis dar gyvas prisiminimas, kad Lietuva yra buvusi Vokietijos kaimynė. Šiandien ji Vokietijai yra viena iš Europos Sąjungos valstybių. Taigi net jeigu istorija ir neužmiršta, Lietuva Vokietijai nėra ne tik pirmaeilė, gal net ir ne antraeilė valstybė. Gal trečiaeilė, viena iš daugelio.

Tačiau Vokietijoje esama susidomėjimo Lietuva. Ypač ja domisi žmonės, kurie patys ar jų protėviai kilę iš Lietuvos arba jai gretimų kraštų. Jau nekalbu apie mokslo žmones, ypač tuos, kurie tyrinėja Vidurio Europos problematiką. Tą susidomėjimą ir palankias sąlygas reikia panaudoti mūsų tautų ir valstybių labui.

Save laiko Lietuvos vokiečių

Jūs pats taip pat kilęs iš Lietuvos?

Ne tik kilęs, bet ir trylika su pusė metų gyvenau Lietuvoje. Gimiau

1944 m. Kaune, augau Suvalkijoje, Marijampolėje. 1958 m. mano tėvai kaip vokiečių kilmės asmenys išvyko į Vokietiją. Nuo 1959 iki 1966 m. man teko Hiutenfelde lankyti Vasario 16-osios lietuvių gimnaziją. Tik baigęs gimnaziją atsidūriau „tikroje“ Vokietijoje, nes mokydamasis gyvenau lietuviškoje aplinkoje, beveik visą laiką kalbėjau lietuviškai.

O pats save kuo laikote?

Lietuvos vokiečiu.

Ar Jūsų tėvų dėl tautybės neužkliudė pokario nemalonumai?

Deja, visi tie politinių įvykiai juos gerokai kliudė. 1941 m. tėvai kaip vokiečių kilmės repatriantai iš Lietuvos išvyko į Vokietiją. Tai buvo paskutinė rytinių vokiečių grupė, kuri galėjo išvykti į Vokietiją pagal Tarybų Sąjungos ir Vokietijos sutartį.

Ar tai buvo savanoriškas vokiečių, taigi ir Jūsų tėvų, išvykimas, o gal savanoriškai priverstinis?

Versti nevertė, bet sutartis sudarė galimybę aplėsti Sovietų Sąjungą. Lietuvos vokiečiai nebematė tėvynėje jokios ateities, galima suprasti jų norą išvykti į Vokietiją. Išvažiavo visa tėvo ir motinos giminė ir vokiečiai kaimynai. Juk Lietuvos valstybė jau buvo aneksuota Sovietų Sąjungos. Jeigu Lietuva būtų išsaugojusi valstybingumą, neabejoju, kad dauguma čia gyvenusių vokiečių nebūtų išvažiavę į Vokietiją, nebent tie, kurie namuose kalbėjo tik vokiškai. Tačiau gerą pusmetį pagyvenę sovietų aneksuotoje Lietuvoje ir pamatę, kurlink

Nukelta į 16 p.

„Mažosios Lietuvos enciklopedijos“ vyriausiasis redaktorius doc. dr. Martynas Purvinas, prof. Manfredas Kleinas iš Vokietijos ir mūsų pašnekovas Artūras Hermanas Klaipėdoje

Pradžia Nr. 7

Vykdam Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos ir Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros įgyvendinimo pirmojo etapo 2006–2007 m. priemones Lietuvos Respublikos Vyriausybė kovo 21 d. patvirtino Integruotų mokslo, studijų ir verslo centrų (slėnių) kūrimo ir plėtros koncepciją.

Kuo šis Nutarimas svarbus šalies mokslo ir ūkio tolesnei raidai, *Mokslo Lietuvos* Nr. 7 pradėjome pokalbį su Švietimo ir mokslo ministro patarėju dr. Giedriumi VILIŪNU.

Tačiau gyvenimas nestovi vietoje: 2007 m. balandžio 12 d. Lietuvos Respublikos Seimas paskyrė tris naujus Lietuvos mokslo tarybos narius: Lietuvos rektorių konferencijos prezidentą, Vilniaus Gedimino technikos universiteto rektorių prof. Romualdą Ginevičių, švietimo ir mokslo ministrės patarėją dr. Giedrių Viliūną ir UAB *Sintagma* generalinį direktorių dr. Evaldą Drąsutį. Taigi su G. Viliūnu tęsiame pradėtą pokalbį jau ir kaip su naujuoju Lietuvos mokslo tarybos nariu.

Misija ir komercija

Pirmiausia sveikiname tapus Lietuvos mokslo tarybos nariu. Praėjusį kartą užsiminėte, kad Didžiosios Britanijos universitetai sparčiai komercialėja. O Lietuvoje daugiau kalbama apie universitetų misiją.

Universitetai komercialėdami nebūtinai nusižengia savo misijai. Tai Didžiosios Britanijos patirtis ir įrodo. Universitetų misija vis dėlto yra tarnauti visuomenei. Universitetų komercinimas vykdomas per tiesioginius užsakomuosius darbus verslo subjektams, paslaugas įmonėms infrastruktūros pagrindu, tarkime, leidimus naudoti laboratorijomis. Labai įdomu buvo klausytis apie didelę britų universitetų pajamų dalį, kurią sudaro tokia verslo šaka kaip įvairiose srityse dirbančių specialistų kvalifikacijos tobulinimas, tęstinis ugdymas, konferencijų organizavimas, įvairūs mokymai ir panašiai.

Prisiminkime XVI–XVII a. Vilniaus universitetą. Lyginant su tais laikais, dabar čia ne kažin kiek naujo: universitetui priklausė gal per dešimtį dvarų įvairiose Lietuvos vietose, iš kurių ūkinės veiklos universitetas gaudavo pajamų.

Skirtumas tas, kad mūsų laikais ne pats universitetas yra jam reikalingų gėrybių gamintojas, bet gamintojams teikia paslaugas. Sakykime, jis apmoko žemdirbius, kurie turi savo ūkius.

Su švietimo ir mokslo ministre neseniai teko lankytis Škotijoje, Edinburgo universitete. Tėn buvo labai gražiai parodyta, kad stipriam universitetui naudinga netgi savo lėšomis išlaikyti daugiau magistrantų, nes pastarieji vėliau savo mokslo rezultatais prisideda prie pajamas užtikrinančios universiteto mokslo bazės stiprinimo.

Taigi universitetai suinteresuoti turėti daugiau dokto-

Gedimino Zėmilicko nuotrauka

Interviu metu „Mokslo Lietuvos“ redakcijoje

Siekiant gyvenimo normos – dinamikos (2)

rantų, magistrantų, nes tada gali daugiau uždirbti tiek iš komercinių mokslo užsakymų, tiek pritraukti lėšų ir valstybinių mokslo finansavimo šaltinių, jeigu turi didesnius mokslo pajėgumus. Rezultatas toks, kad nors Didžiojoje Britanijoje mokslas mokamas, bet maždaug ketvirtį savo magistrantų universitetai išlaiko patys, nes tai jiems apsimoka. Vadinasi, sistema jau pati save ima išlaikyti, nebėra tik valstybės išlaikytinė, bet duoda pridėtinę vertę.

Lietuvos universitetų komercialėjimo nišos

Kur būtų Lietuvos universitetų komercialėjimo nišos? Viena iš jų – mūsų aptariamieji mokslo, studijų ir verslo integravimosi centrai?

Pirmiausia turėtume pradėti nuo pagrindinės universitetų misijos – mokslo ir studijų. Šioje srityje universitetai galėtų pritraukti daug daugiau lėšų iš privačių ir iš viešųjų nevalstybinių šaltinių, ypač iš užsienio šalių. Ši koncepcija padėtų sutelkti tokius universitetų mokslinius pajėgumus, kad jie galėtų įsitraukti į didelius tarptautinius projektus – Europos Komisijos, transatlantinius, taip pat konkrečių šalių projektus. Pavyzdžiui, nors iš pirmo žvilgsnio gal kam pasirodys juokinga, bet Lietuva turi gana daug mokslininkų, galinčių dirbti kosmoso tyrinėjimų srityje. Jeigu sugebėtume išplėtoti glaudesnius ryšius kad ir su Kazachstanu, gal gautume užsakymų ir Kazachstano kosmodromo įvairiapusei veiklai užtikrinti.

Antra sritis – studijos, studentų pritraukimas iš užsienio. Mums čia sunkiau negu britams, kalbantiems angliškai, bet juk įmanoma pritrauk-

ti studentus iš posovietinių šalių. Antai Kazachstano prezidentas savo šalies studentus siunčia į Vakarų universitetus, po 3 tūkst. studentų kasmet, tad kodėl dalis jų negalėtų studijuoti Lietuvoje. Manau, kad mūsų aukštosios studijos yra visiškai pakankamo lygio. Apie tai kalba visos šalys, kodėl Lietuvai nepamėginus čia rasti savo nišos? Visiškai įmanoma.

Bet kur ta subtili riba, tarp universiteto pagrindinės misijos ir komercialėjimo kerų? Ar nebus taip, kad universitetai pradės tapti pelno siekiančiomis įmonėmis? Ar to norime?

Gerai žinoma, kad mūsų veikla ir pramonės sąsaja silpnoka. Be abejonės, mūsų mokslininkai gali daug daugiau padėti verslui ir pramonei, jeigu tik tam bus sudarytos sąlygos. Tai ir sąlygos mokslininkams steigti savo aukštųjų technologijų įmones, tyrimams sudaryti galimybės išeiti padirbėti į įmones, jeigu šios norėtų juos samdyti. Tarkime, įmonei reikia atlikti tyrimus, kurie užtruktų metus ar pusantrų. Reikėtų užtikrinti, kad tyrimas per tą laiką neprarastų savo darbo stažo, garantijų ir t. t. Mūsų teisinėje sistemoje šiuo požiūriu dar daug spragų, nėra būtiniausių sąsajų.

Dabar atsakau į tą klausimą dėl, kur keliamos abejonės, kad universitetų komercialėjimas gali tapti vienu iš pasipelnymo šaltinių. Pirmiausia manau, kad daugeliu atveju turėtume iš kitų šalių patirties imti tai, ko dar nesame perėmę. Tai pati intelektualinė nuosavybės apsauga, patentavimo, licencijavimo sistema, įvairių tarpininkavimo institucijų veikla, kad ir technologijų perdavimo, verslo inkubavimo, mokslo ir technologijų parkų veikla. Visa tai Lietuvai yra dar labai nauji dalykai, tarpusavyje nesubalansuoti. Juos sutvarkius pagal pasaulinius pavyzdžius reikalai turėtų savaime pasitaisyti.

Gal paties gyvenimo poreikiai jau savaime mūsų universitetus ir lenks šia kryptimi, tik nereikia gerų iniciatyvų tramdyti? O gal reikia tikslingos valstybės politikos, be kurios visos Jūsų minimos naujovės tik ir liks neįgyvendintomis galimybėmis? O gal mūsų technologiniai slėniai ir prisidės prie šių mokslo ir verslo sąsajų radimosi?

Slėniai prie šių procesų gali prisidėti, nes turėtų atsirasti stiprus potencialas, formuosis kritinė masė, kaip kartais truputį žargoniškai sakoma. Dideliems projektams, tyrimams kaskart reikia, kad susidarytų ta kritinė masė – mokslininkų, studentų ir įrangos. Viena stipriausių paskatų šiam integruotų centrų projektui rastis buvo ta, kad supratome: negalime sau leisti kurti daug lygiagrečiai veikiančių laboratorijų ir tyrimo kompleksų. Net ir pradėdant gauti Struktūrinių fondų lėšų tik iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad pinigų gausime labai daug. Perskaičiavę į eurus ir palyginę su užsienio šalių mokslo biudžetais, pamatysime, kad tai katino ašaros. Tas lėšas reikia labai racionaliai panaudoti. Neturime burtų lazdelės, kuri stebuklingu bū-

du išspręstų visas problemas. Tų pačių Struktūrinių fondų lėšomis yra numatyta įgyvendinti schemą, pagal kurią ypač nedidelėms verslo įmonėms būtų sumokėta už tai, kad jos samdytų tyrėją, mokslininką, kuris turėtų spręsti jų problemas. Iš tiesų mokslo paslaugos yra brangios. Tai ir galimybė naudotis šiuolaikine tyrimų laboratorija bei tyrėjų paslaugos. Tokiomis galimybėmis pasinaudojusios įmonės tiesiog pajustų naudą, galėtų įsitraukti į platesnius procesus.

Kitą problemą – verslumo kultūrą mūsų universitetuose. Europos šalyse daug kalbama apie verslumą, antrenerystę universitetuose, tiek vadybos srityje, tiek pačių mokslininkų mąstysenoje. Turės dar praeiti laiko, kol visa tai taps mūsų gyvenimo kasdienybe. Sąlygų kaita turėtų padėti drąsiau rasti šiai kultūrai ir jai plisti.

Negalime sakyti, kad Lietuvoje visai nėra šios kultūros pradmenų. Manau, kad šioje srityje dirbama vis geriau. Pavyzdžiui, Kauno technologijos universitetas bene pusę savo naudojamų lėšų uždirba iš atliekamų projektų.

Kiek žinau, ir Šiaulių universitetas apie 40 proc. lėšų užsidirba iš šalies.

Iš tikrųjų tai solidūs rodikliai. Net ir ne visi Vakarų universitetai galėtų tuo pasigirti. Vargu sąlygomis mūsų universitetai tikrai gerai sukasi.

Štai Jūs sugebate tarti gerą žodį apie mūsų universitetus, o juk tai gana retas atvejis. Ką nuolat girdime? Universitetai prasti, o Vilniuje, girdi, užtektų ir vieno gero, vietoj daugelio „prastų“.

Šaipomasi ne iš to, kad universitetai sėkmingai dirba su verslininkais ar komercialėja. Matyt, ironizuojama dėl kitų dalykų; jų yra ir gerų, ir blogų. Šalyje vykstantys procesai, visa aplinka skatina naujovių skverbimąsi į mūsų universitetų gyvenimą, bet esama ir tam tikro slenkščio – tradicinės universitetų kultūros, kuri ligi šiol buvo labiau orientuota į mokslą mokslui, žinių kūrimą, elitinės mokslo tradicijos perdavimą, ne per daug rūpinantis, kur pritaikyti tas žinias. Tačiau visos akademinio pasaulio organizacinės sanklodos keičiasi, tampa vis labiau interaktyvios, pagrįstos įvairiomis sąveikomis. Tačiau akademinio slenkščio problema egzistuoja, ji būdinga ne vien Lietuvai. Tai, kas Lietuvoje kalbama

Nacionalinės pažangos premijos komiteto posėdžiui vadovauja Vilniaus universiteto rektorius akad. prof. Benediktas Juodka

apie aukštųjų studijų reformą, aukštųjų mokyklų valdymą, mokslo finansavimo pertvarką, turėtų paskatinti ir tų naujų pradų įsitvirtinimą.

Reforma – tai žiurkių pjautynės stiklainyje

Kaip išmintingai suderinti natūralų ir iš tradicijos einantį universitetų konservatizmą su siektinu modernumu? Juk universitetas – tai pirmiausia žmonės, o ne laboratoriniai stalai ar auditorijos, bet žmoguje kartais sunkiai dera tokie priešingi pradai kaip konservatizmas ir modernumas, atvirumas pasauliui. Kitaip tariant, kaip suderinti priešybes, kurios vieną kitą tarsi eliminuoja?

Tai vyksta kaip natūralus procesas, vadinasi, tam tikros grumtynės. Susipriešinimas neišvengiamas. Užtenka pasiskaityti keletą mokslo istorijos veikalų, kad įsitikintume, kaip sunkiai naujos idėjos randa savo kelią. Jeigu ir ne visada, tai bent dažniausiai tai vyksta skausmingai. Mes nesame išimtis iš bendros taisyklės, patiriame natūralius augimo sunkumus. Tai iš tiesų sunkus laikotarpis, bet jį pereitume sklandžiau, jei į viską žvelgtume ramiai ir racionaliai.

Esame pranašesni kad ir prieš mokslo istorijos veikėjus: galime pasinaudoti jų patirtimi.

Galėtume pasinaudoti, jeigu turėtume daugiau žinių. Deja, dar aiškiai per mažai išmanome apie pasaulyje vykstančius procesus, kad ir mokslo bei studijų pasaulyje. Per mažai analizės, strateginio numatymo. Vadybos elementų reformos procese taip pat jaučiame akivaizdų stygių.

Esate vienas iš reformos metmenų humanitarinių ir socialinių mokslų srityje sudarytojų. Kaip apskritai vertinate dabartinę šių mokslų padėtį šalyje?

Skirtingos nuomonės turi teisę gyvuoti. Geriau ar blogiau, bet procesai Lietuvoje juda. Atslūgsta įtampos socialinių ir humanitarinių mokslų srityje. Matyt, bus įkurta Humanitarinių ir socialinių mokslų taryba, kuriamos šiuos mokslų dalykus aprėpiančios nacionalinės programos. Tai lituanistikos mokslo tyrimų prioriteto programa ir dar kelios panašios programos, rengiamos dalyvaujant mokslininkams ir įvairių ministerijų, kitų žinybų specialistams. Didesnės priešpriešos nebematau, nors skaudulys akivaizdus – tai šių mokslų finansavimo metodika, kelianti dalies humanitarų nerimą. Tačiau per metus kitus ši problema turėtų būti išspręsta, nes keisis bendra mokslo ir studijų finansavimo sistema. Turėtų išnykti ir akivaizdžiai nepasiteisinusios nuostatos.

Mokslo ir verslo sąsajos neišvengiamos: Britų tarybos renginyje advokatas Tomas Bukelis, vienas iš IKI prekybos tinklo steigėjų Nicolas Ortizas ir Jungtinės Karalystės Aukštojo mokslo politikos instituto direktorius Bahramas Bekhradnia

Kauno technologijos universiteto Verslo strategijos instituto doc. dr. Giedrius Jucevičius, ISM Vadybos ir ekonomikos universiteto bakalauro studijų prodekanė Jolita Butkienė ir buvęs UMIST (The University of Manchester Institute of Science & Technology) universiteto prorektorius prof. Johnas Garside Britų tarybos renginyje

Į bet kokią reformą daugelis žvelgia kaip į grėsmę, artėjantį baubą. Kaip pakeisti šią nuostatą?

Taip yra todėl, kad mūsų mokslo politika ilgai buvo ir iš dalies tebėra reglamentuojanti, bet ne skatinanti. Tai vyksta dėl riboto ir metų metus neaugančio finansavimo. To neturėtų būti, mokslo plėtra – tai tikrai ne žiurkių pjautynės stiklainyje. Tikiuosi, kad tokios nuostatos grimzta į praeitį.

Rasis vietos tarpdisciplininiams projektams

Ar kalbant apie slėnių kūrimo koncepciją lieka vietos kokiame nors humanitariniame pradiu? Bent užuomazgoje.

Ši integruotų centrų koncepcija nėra specialiai skirta humanitariniams bei socialiniams mokslams ir net ne mokslams kaip tokiems, o visam mokslo potencialui ir jo sąsajai su vartotojais stiprinti. Pats žodis verslas veda daugiau į praktiškai taikomąją sritį, pirmiausia mintyje turimi aukštosios technologijos, pramonėje pritaikomi dalykai. Tačiau pačioje slėnių koncepcijoje glūdi visumos ir plataus spektro samprata. Koncepcijoje įrašyta, kad integruotuose centruose bus plėtojamos ne vien prioritetingos mokslo kryptys, bet ir kitos. Neabejotinai atsiras vietos tarpdisciplininiams projektams. Be socialinių mokslų tokie į ūkio pažangą orientuoti centrai išvis negalėtų egzistuoti. O kadangi viskas grindžiama universitetinių mokslų idėja, tai bendrasis humanitarinis pradas taip pat turės būti. Tačiau tai – platus spektras ir jį turi tilpti visi dalykai. Priešpriešos nėra.

Džiaugiuosi, kad ši koncepcija priimta, ir reikalai pajudės į priekį. Nors diskusija dėl integruotų centrų kūrimo tęsėsi metus, jos plėtojimas buvo naudingas, nes visa Lietuvos akademinė bendruomenė sužinojo apie šias idėjas, jas apmąstė, ir dar nepaskelbus kvietimo telkti slėnių vizijas bei programas, jau esama gerų idėjų dėl jų tolesnės plėtos. Vadinasi, ši koncepcija jau veikia, teikia rezultata. Jos įgyvendinimo procesas leis geriau struktūrinti, sutelkti Lietuvos mokslą ir jis įgys solidesnį pagrindą ateities augimui.

Leiskite visai mokslo bendruomenei to palinkėti. Ačiū už pokalbį.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Paprastumas slepia gilia mintį

Galima sakyti, kad profesoriaus habil. dr. Juozo Stepono Danilevičiaus trys literatūrinės kūrybos knygos (*Prie kelio, Toli nuo saulės, Tiesos šešėliai*) ir mano rankas pateko atsitiktinai. Nors iš pokalbių su bičiuliais žinojau, kad dar yra eiliuojantis kaunietis medikas Juozas Steponas Danilevičius. Prisipažinsiu: ilgokai varčiau, bet nesiryžau jų skaityti. Gal todėl, kad leidėjai (leidykla *Lututė*) joms nesuteikė patrauklios išvaizdos – viskas taip sugrūsta, suspausta, kad autoriaus žodžiui neliko oro, erdvės. Tačiau kai pradėjau skaityti, jau negalėjau knygos padėti į šalį.

Tada į talką paėmiau enciklopediją. Bet ir ji ne itin dosni biografinėmis žiniomis. Iš to, kas parašyta, aiškėja, kad habil. dr. Juozas Steponas Danilevičius – talentingas, be galo darbštus ir nepaprastai pareižingas mokslininkas. Iš bendrakursių irgi teko nugirsti, kad jis per visus studijų metus nepraleido nė vienos paskaitos. O kai liga jį patį trumpam pasodino į vežimėlį, profesorius neapleido savo ligonių. Vadinasi, skaitytojams padovanotų trijų literatūrinių knygų autorius yra ne tik gilus, visapusiškas mokslininkas teoretikas, ne vieno medicinos įtaiso, įrangos kūrėjas, bet ir nuoširdus, dėmesingas praktikas. Deja, enciklopedija apie šio gabaus mokslininko pomėgi eiliuoti bei kitus jo talentus ar turiningą laisvalaikį nutyli.

Beje, ir pats profesorius savo kūryba ne daug ką pasako apie save. Skaitai eilėraščius, epigramas, aforizmus, eseistinius ir poezijos žanro kūrinius ir įsitikini, kad tai nepaprastai kuklus, visa širdimi atsidavęs pasirinktai profesijai medikas, gerbiantis kolegas, bendradarbius ir save. Tačiau ir pro santūrių žodžių uždangą atidus skaitytojas kai ką pagauna. Pirmiausia, didelį autoriaus kuklumą, minties gilumą, pastabumą, skvarbų žvilgsnį į supančią aplinką, loginį mąstymą, sugebėjimą daryti pagrįstas išvadas bei apibendrinimus. Pastaruosius ypač ryškiai atskleidžia publikuoti aforizmai ir epigramos.

Autorius labai diskretiškas užsimindamas apie asmeninio gyvenimo vinytus: nė viename posme neužtinki bent žodžio apie šeimą, jos narius. Nuo skaitytojo autorius stropiai slepia savo privatumą. Todėl drąsiai galima sakyti, jog tai ne asmeninės, o visuomeninės tematikos kūryba. Nors... Ar ne dešimt *Tiesos šešėlių* puslapių švysteli mažiųjų atvirumo proveržiais, kurie palieka užuominas, kad autorius kartais jaučiasi vienišas, pasimetęs, gal net šiek tiek nesuįsigaudentis savo jausmuose.

O gal pernelyg kategoriškai pasakiau? Juk daugelyje posmų profesorius surimuoja savo kasdienės mintis, jausmus, nuotaiką. Gal nelengvus klausimus padiktavo ne asmeniniai rūpesčiai, išgyvenimai, o kasdienės veiklos nerimas? Jeigu taip, tada atsakymai slypi eilėraštyje *Receptas profesorui*. Autorius tikriausiai jį adresavo savo kolegoms medicams? Mano įsitikinimu šį receptą mintinai turėtų išmokti kiekvienas. Bet pirmiausia į eilėraštyje išsakyta mintis turėtų įsiklausyti medikai, aukštųjų mokyklų dėstytojai ir mokytojai. Ir suprantama – stropiai naudoti vaistus: „Gerti kasdien po šaukštą... prieš darbą!“

Buvau sumanęs sugrupuoti profesoriaus kūrybą pagal atskiras temas, bet greit tokio skirstymo atsisakiau pajutęs, jog to neįmanoma padaryti. Ne taip paprasta pasakyti, jog čia meilės lyrika, o čia giminės ilgesys ar kasdienybės rūpesčiai. Dažniausiai eilėraštyje esama ir to, ir ano. Beveik visos temos gražiai persipina, susilieja į darnią visumą. Ir nevalia jos ardyti. Tad belieka pasakyti, kad profesoriaus lyrikoje vyrauja pagarba Tėvams, šeimai, žmogui ir jo doram darbui. Neabejingas jis Tėvynei, gimtinei, jos gamtai. Labai daug posmų autorius skiria mediko kasdienės veiklos nerimui, rūpesčiams, ligoniams. Bet kurią temą pasirinkęs autorius išsako savo mintis ir požiūrį paprastai, neprikaišioja tarptautinių žodžių, ką ypač jauni poetai labai mėgsta. Apskritai autorius neieško kalbos ir rimaavimo įmantrybių. Tas paprastumas atskleidžia rašančiojo visapusišką išsilavinimą, didelį intelektą, apsiskaitymą ir gilų pasirinktos temos žinojimą. Todėl eilėraščiuose daug gražių, nenuvalkitų palyginimų, slepiančių gilią prasmę ir nelauktas, netikėtas išvadas.

Paprastumu alsuoja gilia mintimi prisodrinti eseistiniai kūrinių, epigramos, aforizmai. Dažnai mintis aprengiama subtilia ironija, kartais griežta kritika, autoriaus potekstėmis nedaigstomu nepriturimu vis labiau mūsų gyvenime įsigalinčioms piktžaidėms ir blygybėms.

Labiausiai išsiskiria eseistinis kūrinys *Ligoninėje*. Kūrinio paantraštė aiškina, jog tai ligonių dienos, sapnai ir balsai, sudužusios viltys ir amžinas tikėjimas, išsakytas dialogu ar praturtintas lyrikos intarpais. Jei kam nors teko gydytis ligoninėje, tas nė nemirktelėjęs pasakys, jog tokie pokalbiai vyksta visose palatose. Kūrinys tiksliai atspindi ligoninių gyvenimo tikrovę, subtiliai ar šiek tiek ironišku žvilgsniu nusako ligonių ir gydytojų tarpusavio santykius, bendravimą, norus ir galimybes. Į atmintį ir širdį bene labiausiai įstringa senuko ir anūkėlio pokalbiai per sapnus. Tik liūdina, kad tokia graudžia gaida nutrūksta senelio svajonių proveržis. Gal pabaiga galėjo būti ir ne tokia tragiška, bet yra ir toks gyvenimas, o ligoninėje viskas matoma ryškiau.

Kelios datos po eilėraščių neleidžia spręsti, kada profesorius pradėjo kurti. Tačiau nuojauta sako, kad poetinis žodis jam jau seniai širdyje, o darbo stalčiuose guli ne vienas daugelio kūrinių variantas.

Žinau, kad autorius rengia savo kūrybos rinktinę, tikiu, kad knyga bus papildyta naujais kūrinių.

O pabaigai – „Aplink pievų šarma, / žiba ledo rasa, / o virš žemės aukštai / plazda sapnas šviesus“.

Tegul šis pakilus jausmas nė minutėlei neapleidžia garbaus Profesoriaus – Kūrėjo!

Julius Norkevičius

UAB „Deloitte Lietuva“ generalinis direktorius Juozas Kabašinskas, koncerno „MG Baltic“ prezidentas Darius Juozas Mockus, AB „Lietuvos draudimas“ generalinis direktorius Kęstutis Šerpytis ir Vilniaus universiteto rektorius akad. Benediktas Juodka

Pradžia Nr. 5

Mokslo Lietuvos redakcijoje diskutuojame apie Vilnijos reikalus, šio regiono integravimo į Lietuvos valstybės gyvenimą sunkumus. Pokalbio dalyviai – didžiulę profesinės veiklos ir gyvenimišką patirtį sukaupę asmenys: Vilniaus miesto savivaldybės tarybos narys, labdaringo Aldonos ir Jono Čingų fondo pirmininkas Jonas Endriukaitis, Vilnijos draugijos pirmininkas humanitarinių mokslų daktaras Kazimieras Garšva, Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Rytų Lietuvos programos poskyrio vedėjas Alfonsas Kairys, Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininkas, Mykolo Romerio universiteto Politikos mokslų katedros vedėjas doc. dr. Antanas Kulakauskas, Lietuvių švietimo draugijos Rytas pirmininkas Algimantas Masaitis, ūkininkas, kolekcininkas, kraštotyrininkas, bibliofilas, giminės tyrinėtojas iš Alytaus rajono Gintautas Šapoka ir Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys lituanistas prof. Zigmas Zinkevičius.

Tik per žinojimą pamilstama

Zigmas Zinkevičius. Mūsų pokalbio trečiąją dalį baigė mintimis apie mokomųjų edukacinių ekskursijų bei kelionių naudą Vilnijos mokyklų moksleiviams ir apskritai šio krašto žmonėms. Prie tokios veiklos skatinimo prisideda ir kai kurių mūsų išeivių fondai. Pavyzdžiui, Aldonos ir Jono Čingų fondas, kurio pirmininkas Jonas Endriukaitis yra šios diskusijos dalyvis, padėjo organizuoti kelias ekskursijas Vilnijos vaikams.

Jei jau prisiminėme pažintines ekskursijas, noriu paminėti vieną faktelį. Prieš kelerius metus vienoje mokykloje meno saviveiklos renginyje labai gražiai koncertavo moksleiviai, tad mudu su J. Endriukaičiu pasižinbėdėję nutarėme juos apdovanoti ekskursija į Palangą, Klaipėdą ir Neringą. Taip ir padarėme. Po gero pusmečio, gal ir daugiau, teko lankytis toje pačioje mokykloje. Prineina vienas tėvas ir nuoširdžiai dėkoja: niekas to krašto moksleiviams nepadarė tokio įspūdžio, kaip ta ekskursija. Vaikai grįžo tiesiog sužavėti, ir tai yra svarbiausia.

Alfonsas Kairys. Tokios ekskursijos, žinoma, labai gerai, bet tai ne išsigelbėjimas. Valstybė turi numatyti politiką Rytų ir Pietryčių Lietuvai, nes vien fondų, tegul ir labai geranoriškų, lėšomis neišsiversime. Su Lietuvių švietimo draugijos Rytas pirmininku Algimantu Masaičiu esame aptarę, ką reiktų daryti, kad Rytų Lietuvos mokyklą baigęs vaikas į gyvenimą išeitų pažindamas Lietuvą, gal ir Karaliaučiaus kraštą, Baltarusiją. Kalbu apie esamas ir buvusias etnines baltų žemes.

Mokslo Lietuva. Neblogai būtų pažinti taip pat kaimyninį Seinų ir Punsko kraštą.

A. Kairys. Į Seinus šiandien nuvažiuoti paprasčiau-

VILNIJA:

LĒTAI GYJANTI KRAŠTO ISTORIJS ŽAIZDA (4)

sia. Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas rėmė moksleivių keliones, sudarė sutartį su Klaipėdos savivaldybe, Klaipėdos apskrityje, Klaipėdos miestu ir Vilniaus apskrityje. Pagal tą sutartį Rytų Lietuvos moksleiviai, važiuodami į Klaipėdą, nemokamai apnakvindinami, gali nemokamai aplankyti muziejus, o svarbiausia – Mažosios Lietuvos istorijos muziejų.

M. L. Moksleiviams lankymas nemokamas, tai kas už visa tai apmoka?

A. Kairys. Apmoka sutartį pasirašiusi Klaipėda iš savo lėšų. Savo ruožtu mes pariteto pagrindu laukiame, kad iš Klaipėdos į Rytų Lietuvą atvyks moksleivių ekskursijos, bet ligi šiol dar nesulaukėme.

M. L. Vadinasi, nesidomi?

A. Kairys. Gal negirdėjusiems bus įdomi tokia detalė. Neseniai į Klaipėdą vežėme mokytojus, knygelės *Ties spalio taku* autorius. 2006 m. mūsų departamentas išleido jau antrą tokį Rytų Lietuvos mokytojų kūrybos almanachą. Tai štai su klaipėdiečiais šnekamės apie Rytų Lietuvą, minime nuostabų miestelį – Dieveniškės, kurios yra pietinėje Lietuvos dalyje, savotiškame žemėlapyje kyšulyje. Užsiminėme apie Turgečius, kitas Vilnijos krašto vietas. Matome, kad mūsų pašnekovai išvis nieko nėra girdėję nei apie Turgečius, nei apie Dieveniškės. Per mažai apie tą labai gražų kraštą rašoma, todėl žmonės ir nežino.

M. L. Vadinasi, nėra lankęsi Medininkų pilyje, nebuvo ant Mindaugo kalno, o ką jau kalbėti apie Aukštoją – aukščiausią Lietuvos vietovę, kuriai tik 2006 m. buvo suteiktas šis vardas. Suprantu, kad šios kalvos nėra iš tolo negali prilygti Medvėgaliui, Šatrijai ar Rambynui, bet Lietuvos žmonėms, ypač moksleiviams, privalo žinoti ir tas savaip išskirtines vietas. Tik per žinojimą pamilstama.

A. Kairys. Skaudu, kad žmonės taip mažai žino apie nuostabų Šalčios kraštą, kur kiekvienas kampelis yra savaip unikalus.

Z. Zinkevičius. Esu labai susijęs ir su Vilniaus kraštu, ir su Mažąja Lietuva. Kol buvau Mažosios Lietuvos enciklopedijos redakcijos vyriausiuoju redaktoriumi, per posėdžius, ypač Klaipėdoje, mane puldavo: „Ko čia blaškaisi, užmiršk tą Rytų Lietuvą, ir dirbkime Mažosios Lietuvos labui – to labai reikia.“ Matote, koks karštuolių požiūris. Pasielgiau priešingai: atsisakiau būti Mažosios Lietuvos enciklopedijos vyriausiuoju redaktoriumi, nors redakcinėje taryboje ir toliau lieku, kad galėčiau daugiau įsitraukti į Rytų Lietuvos propagavimo darbą.

M. L. Jei jau taip, tai gerbiamojo profesoriaus Zigmo Zinkevičiaus paklausiu: argi Rytų Lietuva, Vilnija, nenusipelno tokios pat enciklopedijos kaip Mažoji Lietuva? Tegul ir ne keturtomė, kad ir vieno tomo. Tik kur gauti tokį rėmėją?

Z. Zinkevičius. Štai čia ir kliūtis. Enciklopedijos nepaprastai brangiai kainuoja – tą labai gerai patyriau.

Algimantas Masaitis. Mūsų enciklopedijose turėtų būti daug plačiau rašoma kad ir apie įvairias Lietuvos vietas. Dabar pavartau *Visuotinę lietuvių enciklopediją*, kurios jau dešimt tomų išėjo, ir nusiviliu, nes apie Lietuvos vietas randu labai mažai medžiagos.

Z. Zinkevičius. Čia jau aš jaučiu pareigą atsakyti. Enciklopedijos rengėjai privalo laikytis normų. Kadangi esu *Visuotinės lietuvių enciklopedijos* ir *Mažosios Lietuvos enciklopedijos* kolegijos narys, stengiuosi laikytis štai kokios pozicijos.

Išsamesnių straipsnių rašyti nepavyks dėl ribotos vietos enciklopedijose, tad pasisakau už tai, kad tie straipsniai būtų kuo geriau parašyti nedidinant apimties.

Dabar rengiamas *Visuotinės lietuviškosios enciklopedijos XI* tomas. Jis visas bus skirtas vienam žodžiui – *Lietuva*. Tai štai tame tome bus daug vietos įvairioms Lietuvos vietovėms, taip pat Vilnijai.

M. L. Matyt, reiktų leisti daugiau knygų, skirtų įvairioms vietovėms, tarp jų ir Vilnijai.

Gintautas Šapoka. Dabar Lietuvoje kaip niekada leidžiama daug knygų. Kas domisi – susiranda.

Kazimieras Garšva. Išeina nemažai naujų knygų, bet ne visos pasiekiamos mokykloms, nes labai brangios. Štai tik ką pasirodė istoriko Vytauto Merkio knyga *Tautiniai*

Vilniaus vyskupija buvo labai svarbus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lenkijos Karalystės religinis bei politinis darinys. Aptariamasis ir vadinamųjų „tuteišių“ fenomenas. Bet mokykloms ta knyga kol kas neprieinama – pernelyg brangi.

Atgims per mokytoją ir knyga

A. Kairys. Bet kuriame knygyne nesunku įsitikinti, kad knygos labai brangios. Iš mokinio krepšelio skirtų lėšų – 2033 litų – jų aiškiai neužtenka, nes pinigų reikia ir kitoms reikmėms, ne vien knygoms. Todėl noriu pakalbėti dar apie vieną dalyką. Tai priešmokykliniam ugdymui skirta programa. Suprantame, kad lietuvių traukos centras turi būti

Lituanistas akad. Zigmas Zinkevičius ir Vilniaus miesto savivaldybės tarybos narys Jonas Endriukaitis yra nemažai pasidarė Vilnijos mokyklų labui

santykiai Vilniaus vyskupijoje. Tai ne tik Katalikų bažnyčios, bet ir santykių su Rusijos imperija istorija, nes

patrauklus. Kaip jį tokį padaryti? Reikia lėšų. Tam Tautinių mažumų ir išeivijos departamente yra atskiros

programos. Pavyzdžiui, šiais metais priešmokykliniam ugdymui skiriame pinigų pagal vadinamuosius projektus. Priešmokyklinio ugdymo grupės pateikia projektą, tarkime, iš grožinės literatūros, o mes nutariame, kad reikia priešmokyklinio ugdymo grupes papildyti naujausia vaikiška lietuviška literatūra ir žaidimais mokytį lietuvių kalbos. Tam tikslui departamentas jau yra skyręs 6 tūkst. litų ir šia literatūra aprūpins kai kurias priešmokyklines grupes. Atitinkamos sumos bus skiriamos ir ateityje. Tuo siekiama vaiką iš priešmokyklinės grupės patraukti į lietuviškos mokyklos pirmąją klasę.

Z. Zinkevičius. Tai labai svarbu.

M. L. Per tinkamą mokytoją ir patrauklią lietuvišką knygą gali pavykti Vilnijos vaikus patraukti į lietuvišką mokyklą. Tai mūsų šios diskusijos išvada.

A. Kairys. Pridurčiau, kad ir per tėvus. Šiais metais mes pirmą kartą rengiame pažintines edukacines keliones, į kurias įtraukiame tėvus iš mokyklos tarybos, iš bendruomenės. Mat visų tėvų įtraukti į šias edukacines keliones neturime galimybių. Taigi tėvai, mokytojas ir mokiniai – štai ta trijulė, kurią mėginome sudaryti. Tėvai bendrauja su kitais tos vietovės gyventojais, kaimynais, įvairių tautų atstovais. Taip norime kelti lietuviškų mokyklų prestižą.

„Aleliumai“ gyvuoja ir kitus kelia iš miego

M. L. Ar esama nuostatos, kad su lietuviškų mokyklų moksleiviais kartu keliautų ir lenkiškų mokyklų moksleiviai?

A. Kairys. Oficialiai mes to nei skatiname, nei draudžiame, nes departamentas turi užsiimti sau būdinga veikla. O savaime žmonės ir moksleiviai bendrauja, ir tai labai gerai.

Z. Zinkevičius. Girdėjau, kaip lenkučiai lenkiškojo darželio grupėje lietuviškai kalba ne blogiau už lietuviukus lietuviškose grupėse.

Bet štai į kokį dalyką šiandien noriu atkreipti dėmesį, kad neatrodytų, jog Vilnijos krašte dirba prasti lietuviškų mokyklų mokytojai. Žinoma, pasitaiko ir atsitiktinių žmonių, bet jų visur būna. Kad tie mokytojai yra neblogi, man įrodo kad

Gintautas Šapoka ir Alfonsas Kairys nagrinėja Vilnijos lietuviškumo klausimus

da apie šį renginį stengiasi nutylėti. Gražu pažiūrėti, kaip ten vaikiškai kalba lietuviškai, o juk beveik visi jie yra iš nelietuviškų šeimų. Kalba be akcento. Kieno čia nuopelnas? Mokytojų. O juk į pirmąsias klases ateina vaikai, su kuriais lietuviškai būna sunku susikalbėti. Labai geras ir vertintinas mokytojų sugebėjimas.

M. L. Kad neatrodytų, jog spauda nutyli vertus paminėti renginius, apie „Aleliumus“ pasakysime šiek tiek daugiau. Šventę kasmet rengia „Vilnijos“ draugijos Šalčininkų rajono skyrius, ji vyksta Lietuvos tūkstantmečio gimnazijoje, kuri yra rajono lietuviškų mokyklų kultūros centras. Šiomet vasario 3 d. jau dešimtoje rajono mokyklų dainų šventėje dalyvavo kone tūkstantis moksleivių ir svečių, tarp jų – Europos Parlamento narys prof. Vytautas Landsbergis, Lietuvos Seimo narys R. Kupčinskas ir kiti. Šiomet šventėje dalyvavo 15 Šalčininkų rajono mokyklų: Dieveniškų „Ryto“, Poškonų, Eišiškių S. Rapolionio, Tetėnų „Šalčios“, pradinė Milkūnų ir kitos mokyklos. Šios mokyklos palaiko savo protėvių tradicinę kultūrą ir nusipelnė didžiausios mūsų pagarbos bei valstybės palaikymo. Beje, Milkūnų pradinę mokyklą, kaip ir kai kurias kitas, buvo sunaikinusi Šalčininkų rajono savivaldybė, o ją atkūrė Vilniaus apskrities viršinininko administracija.

A. Masaitis. Ten, kur geri mokytojai, gerai dirba mokykla, vaikai

dr. K. Garšva ir *Mokslo Lietuva* teisingai pažymi, kad nemažai lietuviškų mokyklų Vilniaus rajone buvo uždaryta, ir kartais šitai atsitikdavo ne be mokytojų kaltės. Todėl veikiančiose mokyklose reikia būti budriems, kad neatsitiktų panašių dalykų.

Z. Zinkevičius. Būdamas ministru gavau pylos už Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio vidurinę mokyklą (dabar gimnazija). Pagrindinis Lietuvos pareigūnas įpykęs tiesiog pareiškė: „Už tuos pinigus buvo galima tris mokyklas pastatyti“. Taip, bet jos visos trys būtų buvusios tuščios, o šita – pilna. Mokykla labai gerai įrengta. Į ją pereina vis daugiau ir kitų tautų moksleivių. Žmonės įsitikinę: jeigu puikūs rūmai, mandagūs mokytojai, tai ir mokslas geras.

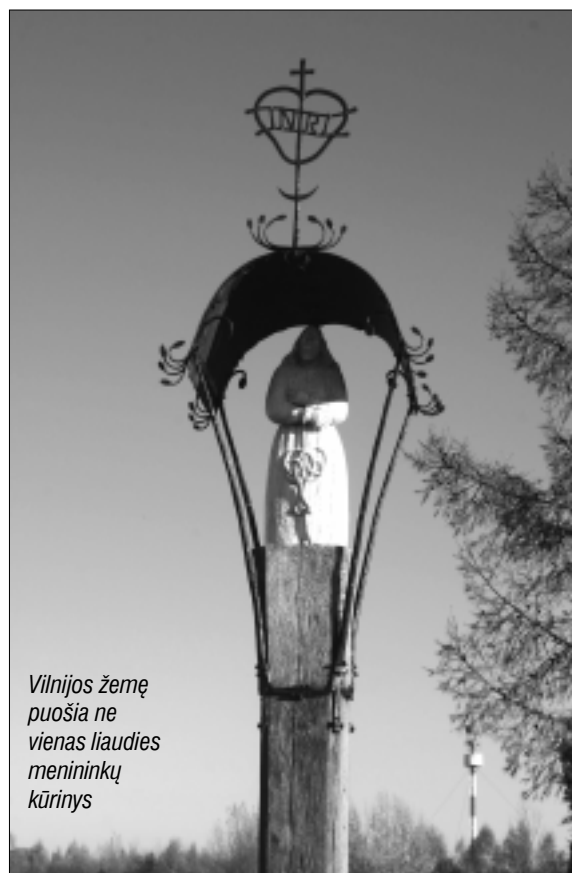
Reikia turėti galvoje Vilnijos krašto žmonių psichologiją. Jie labai išdidūs, ir jiems tai labai svarbu. Vienas pavyzdys. Kai dar buvau švietimo ir mokslo ministru, atvažiavau į Pelesą. Tai Gudijoje, už Lietuvos sienos, bet tas pats ir mūsų krašte. Buvo švenčiama viena šventė, paprasčiau vairotojo privažiuoti prie mokyklos, o pats nutariau pėsčias pereiti per miestelį. Pasiveja mane gudas, vežasi vaiką. Gudas su manimi pasisveikina gudiškai, o vaikas – lietuviškai. Pasiūlė sėstis, pavėžės. Sėdu, važiuojam kartu. Žiūriu, suka į lietuvišką mokyklą. Klausiu gudo, kodėl į lietuvišką važiuoja, o ne į aną, gudišką. Tą pažiūrėjo, nusišpovė ir sako: „Gal pas ubagus vaiką leisi...“ Taip pasakė. Mat gudiška mokykla buvo kiauuru stogu.

M. L. Ką jau ką, o lenkiškas mokyklas Lietuvoje Lenkija sugeba šelpti, palaikyti. Ir tai patraukia moksleivius į tas mokyklas.

Z. Zinkevičius. Lenkai yra geri psichologai, to iš jų neatimsi.

Ir mokytojas neturi būti pamirštas

A. Kairys. Rytų Lietuvą man teko kuruoti dar prieš 10–15 metų,

Vilnijos žemę puošia ne vienas liaudies menininkų kūrinys

taip pat tada, kai gerbiamas Z. Zinkevičius buvo ministras. Paskui man teko kuruoti užsienio lietuvius, o dabar vėl grįžau prie Rytų Lietuvos. Prisimenu, tada veikėme pagal potvarkį (vėliau tapo nutarimu), pagal kurį mokytojams buvo galima mokėti už kelionę į darbą. Dabar tas nutarimas neveiks, nors jis ir neatšauktas. Potvarkyje buvo žodis *galima*. Jeigu Vilniaus rajono savivaldybė mokytojai nerūpi, tai mokytojams ir neapmokamos kelionės išlaidos, o jeigu Švenčionių rajono savivaldybė rūpi, tai ir dabar mokytojams už keliones mokama. Iš to menko mokytojų atlyginimo kelionės iš Vilniaus į Riešę ar Paberžę kainuoja ne tiek jau ir mažai.

M. L. Ką gali daryti departamentas ar kitos institucijos, kad tas nutarimas būtų vykdomas?

A. Kairys. Dabar iniciatyva atiduota savivaldybėms. Jos gali mokytojams primokėti, bet kartais tiesiog nenori to daryti.

A. Masaitis. Jeigu yra lėšų, mokytojui kelionės išlaidas galima padengti, bet pinigų amžinai verkiant trūksta. Štai ir visa bėda.

A. Kairys. Matyt, tą nutarimą reikėtų tiesiog sugriežinti.

M. L. Gal apskritai Vilniaus apskrities viršinininko administracija gali iš savų lėšų mokytojams kompensuoti tas išlaidas?

A. Kairys. Apskrities viršinininko administracija savo išlaikomoms lietuviškoms mokykloms mokytojų kelionės išlaidas ir apmoka, kažkiek randa tų lėšų.

A. Masaitis. Ir vis dėlto tai turėtų būti pirmiausia savivaldybės, vietos administracijos rūpestis.

Nuo švenčių Lietuvos nepadaugės

A. Kairys. Pratešiu akademiko, taip pat A. Masaičio ir K. Garšvos mintį, kad geras pavyzdys ir pačių mokyklų suartėjimas. Yra kelios mokyklos, viena šalia kitos, tačiau kaip dvi akys – nesueina. Jokio bendradarbiavimo, nors abiejų mokyklų vaikai puikiausiai bendrauja. Bet mokytojai nesueina. Prieš kažin kiek metų buvo suprištinti ir dabar juos suartinti labai sunku. Turiu ir konkrečių gerų pavyzdžių. Per 16 nepriklausomos

Lietuvos metų pirmą kartą Butrimonių lenkiška vidurinė mokykla ir Butrimonių lietuviška pagrindinė vidurinė mokykla Vasario 16-ąją šventę kartu. Ir koks gražus buvo vakaras, kaip gražiai lenkų vaikai dainavo lietuviškai. Apie lietuvius ne visada galima tai pasakyti.

A. Masaitis. Gal Abiejų tautų Gegužės 3-iosios konstitucijos šventę pradės minėti kartu lietuviai ir lenkai.

Z. Zinkevičius. Tai būtų nesąmonė, nes Gegužės 3-iosios konstitucija iš tikrųjų Lietuvą panaikino kaip valstybę, nes joje nebeminimas Lietuvos vardas.

M. L. Išties lietuviams nerimą kelia tai, kad ši Europoje pirmoji ir Pasaulyje antroji (po JAV) 1791 m. priimtoji Gegužės 3-iosios konstitucija keitė valstybės politinę sanklodą – iš federacinės Abiejų Tautų Respublikos į unitarinę valstybę, kur neminiama Lietuva.

Antanas Kulakauskas. Gegužės 3-iosios konstitucijos minėjimo klausimą kelia Lietuvos Respublikos Seimas. Nemanau, kad šiandien tai svarbiausia Lietuvos gyvenimo aktualija, nes nuo švenčių kiekio Lietuvos nei padaugės, nei sumažės.

Z. Zinkevičius. Visi, kurie bent kiek susipažinę su šio krašto lenkinimo istorija, žino, kokį neigiamą vaidmenį yra atlikę kamaldulių vienuolynas Vygriuose. Lenkijos valdžia sumanė lenkų ir lietuvių tautų suartėjimo šventę ir ją surengė Vygrių vienuolyne. Atrodytų, kad lenkai per neapsižiūrėjimą (juk neįtarsi, kad tyčia) parinko mūsų tautų broliavimuisi vietą, kuri lietuviams pati baisiausia. Kai paskutinį kartą buvau Punske, vienas punskietis senukas, vos užsiminiau apie Vygrių vienuolyną, prisiminė jaunystės laikus. Pasakojo, kad net bažnyčioje giedodavo: „Nuo karo, bado ir maro gelbėk Viešpatie“, o jie pridėdavo – „ir nuo kamaldulių vienuolių“.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Kazimierą Garšvą ir Algimantą Masaitį galima pavadinti tikrais Vilnijos reikalų ekspertais

ir toks faktas. Nuvažiavau į Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos žymųjį Šalčios krašto renginį *Aleliumai*. Kažkodėl mūsų spau-

kalba lietuviškai be akcento. Ir tokių mokinių daugėja. Vilniaus rajone lietuviškai kalbančių moksleivių daugėja, o ne mažėja. Tačiau

Pradžia Nr. 6

Su *Mokslo Lietuva* toliau tęsia pašnekesį Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Žmogaus ir medicininės genetikos katedros vedėjas, šio universiteto ligoninės Santariškių klinikų Medicininės genetikos centro direktorius, Lietuvos žmogaus genetikos draugijos pirmininkas, 2005 m. Lietuvos mokslo premijos laureatas prof. habil. dr. Vaidutis KUČINSKAS.

Žmonijos protėvynė – Afrika

Ką galėtumėte įvardyti iš žymesnių genetikos mokslo autoritetų, su kuriais teko kartu dirbti, rašyti straipsnius?

Štai Markas Stonekingas (Mark Stoneking), žmogaus kilmės iš Afrikos žemyno teorijos vienas iš pirmųjų kūrėjų. Anksčiau jis dirbo Penn State universitete, o dabar – Leipcege, kur įkurtas pasaulinio lygio evoliucinės genetikos institutas. Jame tyrinėtojai turi visas sąlygas, kokias tik gali turėti mokslo institucijos. Ten taip pat tiriamos beždžionės ir iškasenų žmogbeždžionių kaulai. Su juo teko bendradarbiauti pastaraisiais metais tyrinėjant Lietuvos populiaciją, ypač mitochondrinę DNR.

Savo mokslininko kelią pradėjau Maskvoje, kur teko sutikti nemažai kūrybingų asmenybių, su kuriais palaikau ryšius ir dabar. Tik šiuo metu jie yra jau ne Rusijos, o JAV arba Didžiosios Britanijos mokslininkai. Ypač produktyvus darbas buvo vykdomas su matematiku ir genetiku prof. L. Životovskiu. Norėjau, kad ir Lietuvos matematikai susidomėtų šia sritimi. Jis buvo atvykęs į Vilnių, skaitė paskaitas, taip pat – ir matematikams. Deja, tai neturėjo didesnių padarinių. Gal tik man asmeniškai. Baigiau matematikos studijas Vilniaus universitete ir dabar šiek tiek bendradarbiauju su Matematikos ir informatikos institutu bei mokslininkų grupe, kuriai vadovauja prof. G. Dzemyda. Profesorius L. Životovskis pasaulyje tapo tikrai pirmo ryškumo matematinės genetikos žvaigžde ir jau daugelį metų dirba Stenfordo universitete, JAV. Kaip jau minėjau, nuo 1992 m. pradžios, tuoj po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, išvykau moksliniam darbui į JAV. Mane į savo laboratoriją priėmė vienas žymiausių populiacinės genetikos ir genomo įvairovės tyrinėtojų prof. S. O'Braienas. Dirbau specialiaime mokslinių tyrimų centre Frederico miestelyje netoli Vašingtono. Tuo

Genų mokslo takais ir takeliais (3)

Vilniaus universiteto bendruomenė šiemet minėjo prof. Vaidučio Kučinskio 60-metį

metu S. O'Braienas savo darbus paprastai skelbdavo žurnaluose *Nature* arba *Science*. Iš to matyti, kokio ryškumo tai buvo mokslo žvaigždė. Beje, analizuodamas liūtus ir kitus kačių šeimos atstovus jis eksperimentais pagrindė genetinio dreifo reiškinį, o vėliau, atlikęs milžinišką darbą, įrodė tam tikrų genų mutacijų reikšmę žmogaus atsparumo AIDS ligai. Jo laboratorijose atlikau savo pirmuosius lietuvių mitochondrinės DNR tyrinėjimus.

Ypač sėkmingas buvo bendradarbiavimas su prof. L. Beckmanu (Umea universitetas, Švedija). Jis tikrai man įdiegė mokslinio darbo suvokimą. L. Beckmanas buvo minėto universiteto rektorius, tarptautinių žurnalų redaktorius ir kartu vyresniosios kartos populiacinės genetikos pasaulinio lygio specialistas. Jis ir mane įvedė į genetikos pasaulį. Tai vėliau man padėjo lengvai atverti daugelį durų.

Jeigu pavyktų įrodyti, kad žmogaus kilmės vieta buvo Afrikos žemynas, ką tai duotų mokslui, apskritai pažinimui?

Afrikos duomenys – archeologiniai radiniai ir jų datavimas bei genetiniai tyrinėjimai – labai gerai siejasi. Genetikai tiria mitochondrines DNR bei Y chromosomos DNR ir pagal stebimą genetinę įvairovę, mutacijų skaičių gali suskaičiuoti, prieš kiek metų visa tai galėjo atsirasti, nes žinoma, per kiek laiko atsiranda viena DNR mutacija.

Ir per kiek laiko atsiranda viena mutacija?

Mutacijos vyksta nuolat ir tam tikru dažniu – 1×10^{-5} , vadinasi, turėsime vieną DNR mutaciją iš 100 tūkst. lytinių ląstelių. Mutacija – tai pokytis, kurį galima užfiksuoti kaip nukleotidų pokyčius, turinčius tam tikrą funkcinę prasmę. Net nebūtinai funkcinę, nes tą įvairovę galime fiksuoti ir tų nukleotidų lygmeniu, kurie neturi funkcinę padarinių. Vis tiek pokytį rasime, nes skiriasi DNR.

Štai čia mes ir prieiname prie biologinio laikrodžio sąvokos. Pagal tai, kad mutacijos vyksta pastoviu dažniu, galime apskaičiuoti, kokios mutacijos vyko kad ir prieš milijonus metų.

Ar galime apskaičiuoti, kas vyks po milijonų metų?

Galima prognozuoti ir į priekį. *Ir su ta pačia tikimybe?*

Be abejo. Jeigu mutacijos vyksta nuolat, nepriklausomai nuo mūsų noro ar nenoro. DNR sintezės metu pasitaiko klaidų, kurios gali būti ištaisomos arba neištaisomos.

Dėl neištaisyti klaidų ir atsiranda mutacijos?

Taip. Mutacija fiksuojama ir vėliau perduodama kitoms kartoms.

Tad klaidos genetinė prasme naujingos, o gal ne visada?

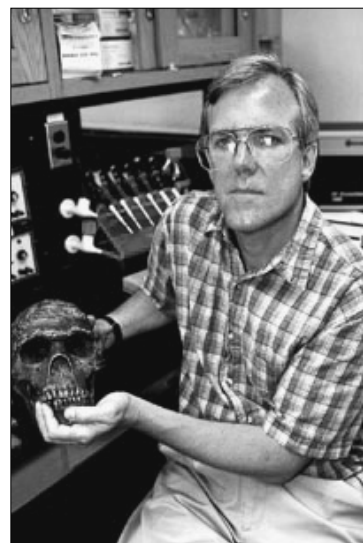
Šiuo atveju apskritai neaišku, kas tai yra „naudingumas“.

Tarkime rūšies išlikimui.

Priklauso nuo to, kokia yra aplinka, kokiame periode ta rūšis gyvena. Kaip tik dabar perskaičiau knygą *Labai trumpa pasaulio istorija*, kurią parašė Melburno universiteto prof. Geoffrey'is Blainey'is. Šio istoriko, parašiusio daugiau nei 30 knygų, idėjos beveik sutampa su genetikų. Autorius tai ir pabrėžia: tiek archeologinis, tiek istorinis, tiek genetinis datavimas sutampa. Jis laikosi nuomonės, kad Afrika yra žmonijos lopšys, ir iš ten žmonės pasklido po kitus žemynus. Maždaug prieš du milijonus metų šie žmonės, žinomi hominidų vardu, daugiausia gyveno kraštuose, kuriuos dabar vadiname Kenija, Tanzanija ir Etiopija. Žmonių giminė Afrikoje buvo užėmusi vidurinę jos dalį, tuo metu atogrąžų zoną. Prieš vieną ar du milijonus metų pasikeitė klimatas, todėl žmonės pamažu atsiskyrė nuo savo giminačių žmogbeždžionių – daugiau laiko leido ant žemės, o ne medžiuose. Viena sena žymė yra rasta Tanzanijoje. Du suaugusieji ir vaikas ėjo per lietaus suminkštintus vulkaninius pelenus. Vėliau tuos pėdsakus sustingdė saulė ir palengva užklojo žemės sluoksniai. Dabar nustatytas

šių žmonių pėdsakų amžius – ne mažiau kaip trys milijonai šeši šimtai tūkstančių metų. Šie žmonės tuo laiku dabartinės Tanzanijos teritorijoje tiesiog klestėjo. Jų skaičius labai išaugo, tad tie žmonės patraukė į šiaurę ir pasiekė Mažąją Aziją. Kelionė per Aziją galėjo trukti nuo 10 tūkst. iki 200 tūkst. metų. Beje, tai nereiškia, kad patraukus nedidelei grupei į kelionę, ji ir keliaudavo vis tolyn ir tolyn. Greičiau buvo taip, kad vienai migrantų grupei sustojus, ją aplenkė kitos ir t. t. Taigi specifinė populiacijų struktūra pradėjo formuotis jau tais laikais.

Kita vertus, geologai ir geografi tuojau pat primins, kad Afrika, Europa, Azija, Šiaurės ir Pietų Amerika sudarė vientisą žemyną, o apie tai primena tų išsiskyrusių žemynų konfigūracijos. Pasirodo, kad nuo to laiko, kai Kolumbas pasiekė Amerikos žemyną (1492 m.), tiksliau, Karibų jūros šalis, dabar šis krantas spėjo nuo Europos nutolti dar 12 m toliau į vakarus. At-

Vaidučio Kučinskio yra tekę dirbti ir su dr. Marku Stonekingu, žmogaus kilmės iš Afrikos žemyno teorijos vienu pirmųjų kūrėjų

lanto vandenynas ir atsirado nutolus Europos bei Amerikos žemynams.

Mąstydami stereotipiškai galvojame, kad Sachara visada buvo dykuma. Anaipol, dar ir prieš 5,5 tūkst. metų ten nebuvo jokios dykumos, o toje vietoje gyvenę žmonės skyrėsi nuo dabartinių. Dykuma susiformavo per kelis tūkstantmečius.

Toli gražu ne visada buvo taip, kas mums dabar lyg ir akivaizdžiai atrodo. Savo mąstymą turime derinti prie tikslios koordinacijų sistemos, tada ir teorijas galėsime pagrįsti moksliskai.

Nuo seniausių laikų žmonės kraustėsi ieškodami geresnių gyvenimo sąlygų. Daugiausia keliaudavo, matyt, dėl maisto trūkumo, spaudžiami nedraugiškų genčių. Šiaurės Europą užklojus ledynui ten gyvenę žmonės turėjo trauktis į pietus. Išmokę naudoti ugnį, vėliau pradėję užsiminti žemdirbyste, keitė savo gyvenimo sąlygas. Lyg ir paprasti dalykai, bet esminiai žmonijos gyvenime. Pradėjus kultivuoti žemdirbystę buvo galima prisigaminti daugybę maisto ir keisti jį į kitus būtinus daiktus. Taip pagaliau prasidėjo prekyba ir kiti tarpusavio santykiai.

Žmonija tvaresnė už ežerus

Kuo čia pažinimui gali būti naudinga genetika?

Genetika akivaizdžiai padeda atskleisti visą tą žmonijos priešistorę. Jeigu manome, kad *homo sapiens* kaip rūšis yra 200 tūkst. metų, tai reiškia, kad šie procesai vyko nelabai seniai. Jeigu visą Žemės gyvavimo – 5 mlrd. metų laikotarpį, suglaustume į vieną metų laikotarpį, tai žmogui (*homo sapiens*) jame tektų tik 3 valandos. Šioje laiko skalėje ežerų amžius būtų tik 3 minutės, išskyrus keletą didžiųjų planetos ežerų, kurie užsibūtų apie 30 min, t. y., maždaug 15 tūkst. metų

Taip ir norisi patetiška pareikšti: žmonija tvaresnė net už ežerus.

Žmonija – kaip *homo sapiens* rūšis. Genetika visa tai padeda suvokti ne tik globaliu masteliu, bet gali padėti (ir padeda) suprasti žmonių atsiradimą Lietuvos teritorijoje, jų ryšius su kaimynais ir daugelį kitų dalykų.

Gilinantys į čia gyvenusių žmonių genomus, jų skirtumus, pavyksta atskleisti šioje teritorijoje gyvenusių žmonių ryšius, jų santykius. Ir ne vien atskiros populiacijos mastu (tautą mes suprantame kaip populiaciją, kurią vienija tik tam tikrą laiką gana uždari giminingumo santykiai), bet perėję ir dar gilesnį lygmenį, galime tirti ir analizuoti vieno asmens giminingumo ryšius su kitais žmonėmis. Jeigu turime iškastinius palaikus, tai tuos giminingumo ryšius galima surasti.

Genomo nesufalsifikuosi

Tačiau tokie tyrimai bus sėkmingi, jeigu palikuonių palaikų yra ir daugiau. Iš vieno atsitiktinai aptikto asmens palaikų, nors ir nustatę jo genomą, nekažin ką galėtume išsiaiškinti, nebent susieti su visa tauta ar populiacija. Jei teisingai supratau, tokia išvada sektų iš Jūsų ankstesnio aiškinimo.

Jeigu tai Jogailaičių dinastijos palikuonys, tai tokią tarpusavio priklausomybę nesunkiai galima nustatyti.

Bet ji ir taip aiški, nebent rūpėtų atskleisti kokį nors istorinį kriminalą, paslaptį, tarkime, nesantuokinį palikuonį ar panašiai.

Iš tų palikuonių galima spręsti apie jų bendrą protėvį, kitų dinastijų įtakas.

Lietuvos karališkoji bajorų sąjunga, patikrinusi savo narių genus, ko gero, aptiktų daug prisiplakėlių. Genomą falsifikuoti sunkiau negu padirbti popierius.

Neabejotinai. Kaip matome, genetika tampa reikšmingus istorinius tyrinėjimus papildančiu mokslu.

Kita genomo tyrinėjimų sritis, kuria man tenka užsiimti, tai nustatymas, kaip genomo savitumas gali nulemti polinkį sirgti konkrečiomis ligomis. Nustatomas mutacijų pobūdis tam tikroje populiacijoje. Paaiškėjo, kad tam tikrų tautų atskirų genų mutacijų rinkinys dažniausiai skiriasi, gali būti apskritai unikalus

Komentaras „Mokslo Lietuvos“ redakcijai

2007 m. balandžio 5–8 d. Nr. 7 *Mokslo Lietuva* išspausdino prof. Broniaus Kaulakio straipsnį *Kaip žlugdomas Lietuvos mokslas ir studijos*. Malonu, kad gerb. profesorius naudojami Statistikos departamento skelbiama informacija, tačiau šiuo atveju jo minimos informacijos autorius yra ne Statistikos departamentas (cituojujame: „Atkreiptinas dėmesys, kad dėl nebiudžetinių lėšų įskaitymo į biudžetą ir neteisingos metodikos Statistikos departamento skelbiamas aukštojo mokslo ir mokslinių tyrimų biudžetinis finansavimas, lyginant su tikruoju, yra padidintas apie 20–50 proc.“).

Straipsnio autoriui ir *Mokslo Lietuvos* skaitytojams patiksliname, kad Statistikos departamentas savo leidiniuose ir internete tik paskelbia Finansų ministerijos parengtą ir pateiktą informaciją apie valstybės ir savivaldybių biudžetų išlaidas pagal funkcijas.

Prašome su šiuo patikslinimu supažindinti *Mokslo Lietuvos* skaitytojus.

Audronė Miškinienė,
Ryšių su visuomene skyriaus vedėja

*Lietuviai laisvės kovoje
pasirodė galintys
stebuklingai vaikščioti vandeniui,
bet pamiršo, kaip plaukti
laisvės vandenyne.*

(Iš Viliaus Bražėno kalbos,
pasakytos Vasario 16-ąją,
1994 m., Floridoje)

Balandžio 6-ąją Viliui Bražėnui sukako 94-eri. Nuo 1962 m. jis JAV gerai žinomas lektorius ir žurnalistas-publicistas. Nepaisant garbaus amžiaus, jam galima tik pavydėti visuomeniškumo, gebėjimo analizuoti ir vertinti politinio gyvenimo įvykius, aktualijas, bendrauti su publika. Tai labai įvairiapusiška asmenybė, kurios pažiūros formavosi analizuojant dviejų totalitarinių režimų – sovietinio ir nacistinio – priešpriešas bei bendradarbiavimą, juk tai galiausiai ir nubloškė žmoniją į Antrojo pasaulinio karo sukurius. Šios dvi ideologijos – socialistinė ir nacionalsocialistinė – buvo grindžiamos panašiais siekais: grobti kitų valstybių teritorijas, vykdyti genocido politiką prieš klasinius ir ideologinius priešingus, pasinaudojant pseudomokslinėmis klasių kovos arba rasištinėmis teorijomis.

Vilius Bražėnas gimė 1913 m. balandžio 6 d. Rygoje. Pirmojo pasaulinio karo metais su tėvais atsidūrė Maskvoje, Ukrainoje, paskui vėl Maskvoje. Karas, revoliucija, Pilietinis karas ir karinis komunizmas iš šios šeimos atėmė tėvą ir tris vaikus. Pradinė mokykla Maskvoje ir 1922 m. Gegužės 1-osios paradas Raudonojoje aikštėje, kur moksleivių eiseną sveikino Leninas... Tarp Lenina sveikintųjų pirmaklasių buvo ir Vilius Bražėnas. Nežinia kaip būtų susiklostęs jo likimas, jeigu 1922 m. vasarą motina, Pirmojo pasaulinio karo bėglė, palikusi tris vaikus ir vyrą amžino poilsio sveltame krašte, Vilių su vyresniąja seserimi nebūtų atsivežusi į Lietuvą.

1933 m. V. Bražėnas baigė Kauno jėzuitų gimnaziją, 1937 m. Karo mokyklos aspirantų kursą. Vytauto Didžiojo universitete studijavo energetikos mokslą, bet sovietams okupavus Lietuvą, prarado stipendiją ir galimybę tęsti studijas. Tiesa, 1941 m. gegužės mėn. jam siūloma stipendija, bet tam reikia mesti tarnybą ir „atsidėti

Jau laikas keistis. Tačiau ne globalaus pasaulio vardan

studijoms“. V. Bražėnas pirmenybę teikė tarnybai. Tada gavo pasiūlymą tęsti studijas ir galimybę studijuoti dabar sakytume dieninėse studijose. Tiesa, jam to neprašant, netikėtai buvo pasiūlyta stipendija. Supratęs, ką tai reiškia, atsikalbinėjo: neišgalys atsakyti darbo. Tada jam buvo pasiūlyta dviguba stipendija. Mat sovietams buvo reikalingi talentingi propagandininkai, o šis jaunuolis teikė didelių vilčių. Išklause inžinerijos kursą, iš dekanato prof. Adolfo Damušio rankų gavo diplomanto pažymėjimą, tačiau dėl karo kliūčių ir mūzų įsiterpimo diplominio darbo dar iki šiol negynė.

V. Bražėno, kaip ir milijonų kitų žmonių, likimą pakeitė prasidėję Sovietų Sąjungos ir nacistinės Vokietijos kariniai veiksmai. Užtat šiandien gali ramiai žvelgti kiekvienam žmogui į akis. Jei gyvenimas būtų pasisukęs kitaip, šiandien nežinotų, kaip savo šaliai būtų reikėję atsilyginti už dvigubą stipendiją, teisingiau – sandėrį su velniu. Sąžinės ataskaitos duoti nereikia, tačiau jaučia pareigą pirmiausia jauniui ir visiems gebantiems girdėti žmoneis perteikti savo gyvenimo patirtį. O tos patirties esmė telpa į vieną sakinį: komunizmas – tai žmonijos maras, ir reikia nuo jo gelbėti visus, kuriuos galima išgelbėti.

Anksti tapęs antikomunistu ir antinacistu Vilius Bražėnas vien tuo nesitenkino. Su ginklu rankoje jis kaip Tėvynės apsaugos rinktinės karys 1944 m. vasarą kovojo Sedos apylinkėse. Pasitraukęs į Vakarus, nuosekliai antikomunistinę veiklą pradėjo įstodamas į kelias JAV dešiniųjų grupes Lietuvos rezistencijai remti, taip pat pats steigė tas grupes: *Lithuanien American anticommunist group*, *Forum for American Affairs*, *Waterbury Americanism Forum* (Konektikute), *Lithuania Freedom Forum* ir kitas. Dalyvavo šimtuo-

Vilius Bražėnas – dažnas įvairių jaunimo renginių svečias

se politinių valandėlių, per tranzitines radijo ir televizijos stotis į klausytojų ir žiūrovų klausimus atsakinėdavo net iš savo namų Floridoje.

Tapo žurnalistu tarptautininku, VLIK'o valdybos vicepirmininku informacijos reikalams, Lietuvių bendruomenės apygardos pirmininku, kelias kadencijas buvo JAV Lietuvių bendruomenės tarybos nariu, Rezoliucijų komiteto (Baltijos valstybėms vaduoti) pirmininko specialiuoju asistentu. Skaitydamas paskaitas kaip politinio gyvenimo analitikas V. Bražėnas kelis kartus apkelioavo visas JAV valstijas, išskyrus Havajus, primindamas ir didžiųjų valstybių neteisę pavergtos Lietuvos atžvilgiu. Buvo ir kelių amerikietišku

dešiniųjų organizacijų veikėju: *America's Future*, *John Birch Society*, *Eagle Forum*, *Larry McF Donald Crusade Stop Financing Communism*, *Association of Former Intelligence Officers*, *Conservative Caucus*, *Heritage Foundation*.

Tarp amerikiečių įgijo neeilinio polemisto patirtį ir autoritetą, tačiau sėkmė niekada neužtemdė svarbiausio troškimo – išvysti laisvą, nepriklausomą Lietuvos valstybę. Išvysti ne laikino tėvynę lankančio turistinio žvilgsniu, bet grįžti kaip į išsvajotą žemę, kurioje galėtų prasmingai nugyventi paskutinius likimo lemtus gyvenimo metus.

Amerikos ir Lietuvos spaudoje rašė apžvalgas apie užkulisinę tarptautinę politiką, dalį jų išspausdino atski-

ra knyga *Sąmokslas prieš žmoniją* (išleido leidykla *Į laisvę* 1975 m., 1978 m. pakartoto). Trečiąją knygos leidimą 1997 m. išleido Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga Kaune. 2000 m. ši sąjunga išspausdino V. Bražėno publicistinių straipsnių rinkinį politikos klausimais *Nauja pasaulio santvarka? Lietuva ir pasaulis iš JAV dešinės žiūrint*. 2005 m. pasirodė autobiografinė knyga *Po dvylika vėliavų. Tarp tironijos ir laisvės*.

2002 m. grįžo gyventi į Lietuvą. 2003 m. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu Tėvynės apsaugos rinktinės karys, publicistas Vilius Bražėnas apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordino Riterio kryžiumi. 2004 m. apdovanotas Lietuvos atsargos karininkų sąjungos medaliu *Už nuopelnus Lietuvai*, o 2005 m. – Lietuvos savanorio medaliu. Tiesa, galima paminėti, kad 1937 m. baigdamas Karo mokyklą V. Bražėnas buvo apdovanotas Vytauto Didžiojo ordino Trečio laipsnio medaliu, o 1938 m. – Lietuvos skautų sąjungos Lelijos ordinu.

Kalbindami Vilių Bražėną mėginame geriau pažinti šio įdomaus ir nepripažįstančio kompromisų pašneko mąstymo būdą.

Ligos simptomai: nenoras žinoti tiesos

Gerbiamasis Vilius Bražėnai, esate žymus spaudos publicistas ir karštas politinių diskusijų dalyvis, žodžiu, idėjinis ir ideologinių kovų veteranas, neabejotinas šios veiklos autoritetas. Neabejoju, kad mums pateiksite ne vieną gyvenimo pamoką iš savo asmeninės patirties.

Gyvename blaškomi globalizacijos vėjų, todėl kiekvienas žmogus, nori jis to ar nenori, tampa prieštaraujančios jį pasiekiančios informacijos taikiniu ir net auka. Užtenka atsiversti mūsų dienraščių ar išjungti televizorių. Kaip nepasiduoti visam tam triukšmui, išlaikyti asmenybei deramą mąstymo ir jausenos savarankiškumą, dvasinės laisvės pojūtį? Kaip nebūti vergu pasaulyje, kur žmogui labai lengva tapti politiniu, ideologinių ir kitokių manipuliacijų auka. Ką patartumėte?

Matote, to blaivumo labai stinga ir Vakarams, nors jie nebuvo 50 metų

Nukelta į 14 p.

mutacijos, būdingos tai konkrečiai tautai.

Viena poetė lietuvius pavadino „karalių tauta“, gal genetikams pavyktų įrodyti, kad tai šventa tiesa ir visi esame iš karalių? Tai bent pagerintume lietuvių įvaizdį pasaulyje.

Kol kas tesame aprašę paprastesnius dalykus. Pavyzdžiui, nustatėme, kad tam tikra liga sergant lietuvių populiacijos genų mutacijos spektras yra kitoks, negu kitose tautose. Tiksliau, tiriant kitų tautų atstovus, jų genuose tokių mutacijų neaptikta. Aišku, mutacijos atsiranda ilgo proceso metu, bet dėl santuokų struktūros lietuvių tautoje paplinta, o kitose tautose – kitos mutacijos. Kai žmonės tuokiasi su aplinkiniais, tos mutacijos išplinta tam tikroje teritorijoje.

Vietoj panacėjos – džinas iš butelio

Ką galite pasakyti apie paveldimas ligas, kurios išplitusios lietuvių tautoje?

Yra ligos, kurios paveldimos pagal Mendelio dėsnį. Tai vieno geno mutacijų nulemtos paveldimosios ligos: Hantingtono liga, fenilketonurija, cistinė fibrozė, hemofilija ir daug kitų. Nagrinėdami mutacijas mėginome analizuoti dėsningumus. Yra ir

paveldimas polinkis tam tikroms ligoms: cukraligei, širdies ir kraujagyslių ligoms, vėžiui, bronchinei astmai, šizofrenijai ir kitoms, vadinamoms daugiaveiksnioms ligoms.

Tačiau gali būti paveldimas ne tik polinkis, bet ir atsparumas ligoms. Štai kaip tik šiandien, kai kalbamės, gavau naują žurnalą, kuriame rašoma, kad galys būti genų variantas, lemiantis atsparumą cukraligei. Jau anksčiau buvo atrasti atsparumo infekcinėms ligoms asmenų genotipo ypatumai. Šiandien dar neturime pakankamai informacijos apie plačiai paplitusių ligų ryšį su genomo sandara. Dėl to šių ligų genetinė analizė, taip pat ir genomo analizė yra vienas iš mokslo prioritetų pasaulyje.

Ar iš to, ką sakote, nekyla didelis pavojus? Daugybė neaiškumų, neatskleistų priežastinių ryšių genome, o štai drąsuoliai eksperimentatoriai susigundys ir pradės kurti naujus genų junginius, kurie žada užkirsti kelią cukraligei ar kitoms ligoms. Paskui paaiškės, kad vietoj panacėjos išleido džiną iš butelio.

Buvo rožinės svajonės, kad vienas, du, trys ir genų terapijos dalykai staigiai pajudės į priekį. Tačiau pasirodė, kad iki to toli – genų terapiją panaudoti kaip gydymo metodą. Apie realius rezultatus dar anksti kalbėti.

Kiek užtruks?

Prieš 10 metų buvo teigiama, kad po poros metų. Praėjo 10 metų, tačiau į priekį nelabai pasistūmėta.

Kur slypi sudėtingumas? Juk aiškinta, kad visas biotechnologų ir bioinžinerių rankose: blogą geną iškirpo, gerą įterpė. Kodėl realybė skiriasi nuo svajonių?

Problema štai kokia. Jeigu sužinoma, kad kuris nors genas nefunkcionalus, tai genų terapijos atstovas įsivaizduoja, kad reikia vietoj blogo perkelti normalų geną. Norint perkelti reikia, kad tas genas patektų į ląstelę ir joje pradėtų funkcionuoti.

Kas jį „užves“?

Pirmiausia dar reikia įkelti. Tam kuriami vektoriai. Tai gali būti virusai, kurie sugeba įsiskverbti į ląstelę per membraną ir branduolį. Bando ma virusui „duoti užduotį“, kad jis kartu nusineštų ir reikalingą geną. Toliau reikia geną „paleisti“, kad pradėtų veikti, integruotųsi į ląstelės veiklą. Be to nėra aišku, kokį kiekį reikia perkelti, tai yra reikia žinoti kaip ir bet kurių vaistų dozavimo ypatybes, galimus šalutinius poveikius ir t. t.

Net ir toks iš pirmo žvilgsnio elementarus etapas reikalauja nepaprastai daug pastangų.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

BIOTECHNOLOGIJOS INSTITUTAS

SKELBIA VIEŠĄ KONKURSAŲ DIREKTORIAUS PAREIGOMS UŽIMTI

Konkursas organizuojamas vadovaujantis Mokslo ir studijų įstatymu, Instituto statutu, Instituto tarybos darbo reglamentu.

Konkurse gali dalyvauti ne vyresni kaip 65 metų mokslininkai, turintys ne mažesnę kaip 10 metų mokslinio darbo stažą, žinantys Lietuvos Respublikos įstatymus, Vyriausybės nutarimus ir kitus teisės aktus, reglamentuojančius mokslo ir studijų institucijų veiklą, sugebantys spręsti Instituto pagrindinės veiklos organizavimo, finansavimo, darbo teisinių santykių klausimus. Pretendentai iki skelbime nurodytos datos privalo pateikti šiuos dokumentus:

- prašymą Instituto tarybos sekretoriaus vardu dalyvauti konkurse;
- asmens tapatybę ir amžių patvirtinančio dokumento kopiją;
- valstybinio socialinio draudimo pažymėjimo kopiją;
- mokslo laipsnį liudijančio dokumento (-ų) kopiją (-as);
- trumpą gyvenimo ir mokslinės veiklos aprašymą (CV);
- instituto veiklos plano projektą;
- svarbiausių mokslinių darbų sąrašą;
- kitus papildomus dokumentus, leidžiančius objektyviai įvertinti pretendentą kvalifikaciją (pretendentą nuožiūra).

Pretendentai dokumentus pateikia Biotechnologijos instituto tarybos sekretoriui (V. A. Graičiūno 8, LT-02241, Vilnius, 414 kab.) iki 2007 m. gegužės 25 d. Telefonas pasiteirauti (8 ~ 5) 260 2109. Pateikiant dokumentų kopijas turėti jų originalus.

Paskelbta www.ibt.lt/lithuanian/index.htm

Kovo 30 d. Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikų Plastinės ir rekonstrukcinės chirurgijos centras *Alma Mater* teatro salėje atšventė savo 25-metį. Kalbėta apie mikrochirurgijos, plastinės chirurgijos mokslą ir praktiką, įvardyti krikštaitėviai, patriarchai, mokytojai, unikalių operacijų bitelės darbininkės. Susirinkusiuosius trumpai, žemaičių įpročiu, pasveikino mikrochirurgijos patriarchas doc. Mečislovas Vitkus. Jis džiaugėsi, kad laiku atsidūrė tinkamoje vietoje, kartu su kolegomis įveikė sunkumus ir palinkėjo tęsti pradėtus darbus. Ekrane tuo metu švietė LNK televizijoje įvykusio docento apdovanojimo angelo *Gerumo sparnu* ceremonijos nuotrauka. Netuščiažodžiavo ir jo sūnus prof. Kęstutis Vitkus. Žmonės nuo senų senovės galvojo, kaip prisiūti nutrauktas galūnes. Kai šimtmečių svajonė išsipildė, kurį laiką tos srities specialistai gavo daugiausia Nobelio premijų. Sovietų Sąjunga labai atsiliko. Pirmą nykštį latvis Janis Kupčius prisiuvo tik 1974 metais. Į Lietuvą idėją iš JAV parsivežė doc. Mečislovas Vitkus. Pradėjo dirbti *Raudonojo Kryžiaus* ligoninės palėpėje. Turėjo tik vieną mikroskopą. Juo naudojo ir darydami bandymus su žiurkėmis. Užtat entuziazmas buvo didžiulis. Mečislovas ir Kęstutis Vitkai, Juozas Olekas, Mindaugas Minderis net miegodavo ant čiužinių ligoninėje. Patys buvo ir anesteziologai. Pavargus kartais tekdavo dirbti kojas sumerkus šalto vandens vonelėse.

Dabartinis skyriaus vedėjas Nerijus Jakutis pasakojo, kad anksčiau operacijos trukdavo po 10–15 valandų, o dabar beveik tris kartus trumpiau. Sėkmingai, kaip ir pirmąjį, baigiasi 95 proc. operacijų. Nors lietuviai iš pradžių Sovietų Sąjungoje anaipol nepirmavo, greitai daug kuo aplenkė kitus. Įsidėmėtina, kad estai, kuriuos dažnai laikome pavyzdžiu, iki šiol neturi tokios mikrochirurgijos tarnybos kaip mes. Įdomu, kad ne kartą tarp pradininkų įvardytas ir J. Olekas. Gal ir gaila, kad ga-

MIKROCHIRURGAI ŠVENČIA 25-METĮ

Mūsų garsiausi mikrochirurgai; viduryje – prof. Kęstutis Vitkus ir jo tėvas doc. Mečislovas Vitkus

gausybės sveikintojų buvo ir *Raudonojo Kryžiaus* ligoninės vadovas Gediminas Degutis, Vilniaus universiteto prorektorius prof. Juozas Vaitkus, to paties universiteto Medicinos fakulteto dekanė Zita Aušrelė Kučinskienė, Eksperimentinės ir klinikinės medicinos instituto direktorius Algirdas Venalis, prof. Gintautas Česnys.

Jubiliejaus proga verta nors keliais sakiniais paminėti nuo ko viskas prasidėjo, ką pasiekė mūsų mokslininkai ir praktikai.

Vilniuje, Tilto gatvėje kabo kuklus užrašas: Plastinės chirurgi-

tėvo ir sūnaus, o nuo tų gyvenimo sąlygų, okupacijos, kurią garsiams gydytojams, kaip ir mums visiems, teko išgyventi. Vitkų pavardė tapo beveik sinonimu unikalioms mikrochirurginėms operacijoms, nors dabar čia dirba didelis kolektyvas. Rekonstrukcinę chirurgiją pradėjo tėvas – doc. M. Vitkus. Iš Dirgėlių kaimo, kurio sodybos sutūpusios netoli legendinio Medvėgalio, kilęs jaunuolis, matyt, paveldėjo neramią protėvių dvasią. Dabar mokslininkai jau neabejoja, kad kaip tik tame krašte gyveno ir didvyriškai žuvo Pilėnų (Bilionų?) kunigaikštis Margiris. Jaunystėje Mečislovas taip pat pasiryžo kovoti – tapo Lietuvos laisvės armijos nariu, buvo išrinktas net į štabą. Mūsų pasipriešinimas buvo palaužtas galingesnės jėgos. Atėjus sovietams teko slapstyti. Galiausiai su jaunesnio brolio dokumentais, kad išvengtų tarnybos sovietų kariuomenėje, atvyko į Kauną. Vėliau pradėjo studijuoti Vytauto Didžiojo universiteto Kauno medicinos fakultete. Penkeri metai baimės ir netikrumo. Vis dėlto kagėbistai „išskaptė“ slapukautoją. Prieš baigiamuosius egzaminus teko atsiveikinti su studijomis. Tačiau gabus studentas jau buvo spėjęs at-

kreipti dėstytojų, medicinos akademijos vadovybės dėmesį. Tuo metu labai trūko gydytojų, todėl studijas leido baigti. Paskyrė dirbti ambulatorijos gydytoju į Tirkšlius. Tai buvo ir gerai, ir blogai. Labai toli nuo mokslo centrų, bet tada Mažeikiuose dirbo pagarsėjęs chirurgas Vladas Burba, kuris ir tapo jaunojo gydytojo vadovu. V. Burba pagarsėjo kaip puikus chirurgas, kurio portretai ir dabar kabo visų Mažeikiuose dirbančių chirurgų kabinetuose, o jo straipsniai guli po ranka. Jis buvo labai drąsus ir novatoriškas žmogus, todėl neabe-

jodamas ėmėsi operuoti suomišku peiliu perdurtą jaunuolio širdį ir išgelbėjo jam gyvybę. Tuo gydytojas įėjo į mūsų chirurgijos istoriją. Po kiek laiko M. Vitkų perkėlė dirbti į Skuodą, vėliau – į Klaipėdą. Ten rimtai ėmė rengti mokslinį darbą. Pirmas jo darbas – sėkminga sužalotos nosies ir veido replantacijos operacija. Tėvo pėdomis pasekė ir sūnus. Jis baigė Vilniaus universiteto Medicinos fakultetą. Tėvas dėl savo praeities negalėjo išvykti į užsienį, dirbti su studentais ir, žinoma, siekti karjeros. 1958 m. jam neleido išvykti į Londoną. Pasiuntė kitą žmogų, kuris, deja, nepasinaudojo pasitaikiusia galimybe tobulintis ir nepasiekė to, ką padarė tartum narvelyje uždarytas Mečislovas.

Sovietų Sąjunga labai atsiliko mikrochirurgijos srityje. Nuo JAV atsilikta 6 (pirma ranka kraujagyslių chirurgo prisiūta Bostone 1964 m.), o nuo japonų – net 10 metų (pirmi pirštai mikrochirurgiškai prisiūti 1965 m.). Lietuvoje tokios operacijos pradėtos 1979 metais. Tada pirmą kartą replantuoti amputuoti pirštai. Iš karto susibūrė labai gabių chirurgų būrys, tarp kurių ir du kartus sveikatos apsaugos, o dabar Krašto apsaugos ministru dirbantis doc. J. Olekas. 1960 m. M. Vitkus apsigynė daktaro disertaciją ir persikėlė dirbti į Vilnių. Persikėlęs čia tapo žinomo chirurgo Vlado Kleizos mokiniu, kuris pirmasis Lietuvoje sėkmingai persodino inkstą. Į užsienį gydytojas galėjo išvykti tik prasidėjus atgimimui. M. Vitkus apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Karininko kryžiumi ir Lietuvos kariuomenės kūrėjo savanorio medaliu.

Sūnaus Kęstučio kelias buvo kiek lengvesnis. Baigęs medicinos studijas apgynė net dvi disertacijas. Dar jaunystėje tapo jaunųjų mokslininkų premijos laureatu. Dabar jis habilituotas daktaras, profesorius, Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikų Plastinės ir rekonstrukcinės chirurgijos centro direkto-

rius. Turi ir privačią kliniką. Yra paskelbęs daugiau kaip 150 mokslinių straipsnių. Dirba mokslinį darbą, skaito paskaitas studentams, besitobulinantiems gydytojams. Pasak profesoriaus, dabar jo mokiniai išsibarstę po visą Lietuvą: daro mikrochirurgines operacijas Kaune, Klaipėdoje, Vilniuje. Jis dalyvavo sukūrimui ir išplėtojant Lietuvoje replantologiją, transplantologiją, endoskopinę sąnarių chirurgiją, kuri dabar jau daroma net kai kuriose rajonų ligoninėse. Už rekonstrukcinės ir plastinės mikrochirurgijos mokslinį darbų ciklą ir tarnybos sukūrimą kartu su kolegomis jis apdovanotas Nacionaline premija. Ilgai (1980–1985 m.) tokio mikrochirurgijos centro nebuvo nei Latvijoje, nei Estijoje, nei Baltarusijoje, todėl čia amputuotų segmentų replantaciją atlikdavo ir šių šalių gyventojams.

Verta prisiminti prieš 23 metus įvykusią tragediją, kai trejų metų mergaitė žoliapjove buvo nupjautos abi kojos. Mūsų mikrochirurgai tada visi darė operacijas, tarp jų ir vienam pacientui iš Latvijos. M. Vitkus, naudodamasis pažintimi su buvusiais pacientais, sovietų karininkais, pasiekė, kad mergaitė nuvežti į Maskvą būtų skirtas karinis lėktuvas. Ten kojytės replantavo jaunas gruzinas Ramazas Datiašvilis. Kojytės sėkmingai prigijo. Apie tai rašė spauda, rodė televizija, buvo sukurta filmų, rašyta knygose. Šis įvykis dažnai prisimenamas ir dabar. Neseniai M. Vitkui už pastangas gelbėjant mergytės sveikatą ir kitus nuopelnus LNK televizijoje įteiktas angelo *Gerumo sparnas*. Vis dėlto dabar gydytojas sako, kad tas žygis buvo jo klaida, o tai, kad kojytės jai prigijo – stebuklas. Vilniuje operaciją mūsų chirurgai būtų pradėję gerokai anksčiau. Be to, laukiant operacijos Maskvoje, kojytės nedaryta dirbtinė kraujotaka. Tai rizika buvo gerokai didesnė negu ji būtų buvusi Vilniuje!

Tada kiekviena panašaus pobūdžio operacija buvo tikra sensacija,

Vitkams maloniausias buvo pirmosios gėlės, kurias įteikė „Raudonojo Kryžiaus“ ligoninės vadovas Gediminas Degutis (dešinėje)

bus chirurgas nuėjo į politiką. Tremtinio sūnus kaip Sąjūdžio atstovas buvo išrinktas TSRS liaudies deputatu. Jis pirmas tada atsistojęs salėje pasakė, kad Lietuva buvo okupuota; dėl to labai sumišo net pats M. Gorbačiovas. Po to politika gydytojo nebevalėdė. Nežinia, pralošė dėl to Lietuva ir jis pats, ar ne. Gausiai susirinkę mikrochirurgai, jų šeimų nariai, svečiai prisiminė ir užsienio specialistus, kurie padėjo tobulintis mūsų mokslininkams. Tai Algimantas Narakas iš Šveicarijos (nervų susiuvimas), Jamesas L. Boldwinas iš JAV (ortopedija). Tarp

jos klinika, konsultuoja prof. Kęstutis Vitkus. Pro langą žvelgianti garsioji Miloso Veneros skulptūra tarsi kviečia užteiti ir tapti gražuoliu. Deja, žmonės čia patenka ne dėl to, o po įvairių traumų, avarių, nelaimingų atsitikimų. Pakilęs į penktą aukštą pamatai gana kuklias patalpas. Čia šeiminkauja garsus mūsų šalyje ir užsienyje Klinikos vadovas prof. Kęstutis Vitkus ir jo tėvas, centro vadovas doc. Mečislovas Vitkus. Vaikai dažnai pasiekia daugiau negu tėvai. Dėl to, kad sūnus Kęstutis pasiekė daugiau, priklausė ne tik nuo

Visuotinė lietuvių enciklopedija: dešimtas tomas

Viktoras ALEKNA

Pagal *Visuotinės lietuvių enciklopedijos* leidėjų planus numatyta išleisti dvidešimt šios enciklopedijos tomų, o jų paskutinį tomą – 2009 m.: suderinti su Lietuvos vardo minėjimo tūkstantmečio sukaktimi ir Valdovų rūmų statybos baigtimi. Pirmieji dešimt tomų išleisti per penkerius metus. Galbūt per likusius ketverius bus galima spėti išleisti ir likusius dešimt tomų.

Bet šis sumanymas ir leidimo vykdymas kelia mažiausiai dvi abejones: pirma, ar užteks ketverių metų likusiems dešimčiai tomų; antra, ar pakaks likusių dešimties tomų lapų sutalpinti likusiems enciklopedijos turinio duomenims. Ligšioliniuose dešimtyje tomų įdėta tik mažesnioji enciklopedijos turinio dalis. Žinoma, tai galima padaryti sąmoningai trumpinant atskirų tomų apimtį. Bet ar tai protinga?

Kodėl negalima pritarti trumpinimams? Jau ir dabartiniuose tomuose ne kartą daug kas praleidžiama (tai rodo ir dešimtojo tomo papildymai), o jeigu kas ir nepraleidžiama, tai taip smarkiai glaudžiama, kad kartais sunku suprasti, kodėl taip elgiamasi. Pavyzdžiui, rašinys *Kolūčiai, kolektyviniai ūkiai* (X t. 390–392 p.) vienas puslapis skirtas kolūkių istorijai Sovietų Sąjungoje, antras puslapis – kolūkių istorijai Lietuvoje. Dar mažiau kalbama apie kolūkiečius; šiame straipsnyje parašyta tik tai, kiek kolūkiečių Lietuvoje buvo 1990 metais. Straipsnį, tiesa, tiko dėti į kurį nors laikraštį po 1990 m., bet enciklopedijai – jokia žinia.

Dar glaudžiau nusakoma daug kitų tomų. Pavyzdžiui, straipsnyje *Komija* rašoma: „Žmonės dabartinėje (Komijos) teritorijoje apsigyveno prieš 70 000 metų. 1 t-mečio po Kr. 2 pusėje iš finougrių genčių susidarė etninis vienetas, iš kurio kilo komiai. Jų protėviai vertėsi medžiokle, žvejyba, lydimine žemdirbyste, gyvulininkyste, amatais. 11–14 a. komių gentys mokėjo duoklę Naugardo respublikai...“ (419 p.). Štai ir visa 70 tūkst. metų trukmės istorija.

Lietuviams gerai žinomas Krasnojarsko vardas. Bet turbūt niekas lig šiol nebus girdėjęs, kad „Dabartinėje Krasnojarsko teritorijoje žmonės apsigyveno prieš 200 000 metų [...] Pirmieji rusai Jenisiejaus upę pasiekė 16 amžiuje [...] Lietuviai. 1941 06 iš SSRS okupuotos Lietuvos į Krasnojarsko lagerių

grupę (Kraslaga), Rešiotus atitremta 2000 Lietuvos gyventojų, į Norilsko lagerį – 500 (daugiausia Lietuvos karininkai). Rešiotuose mirė 1230 (540 jų nuteisti lageryje ir sušaudyti)“... Taip suapvalinti skaičiai! Šituos straipsnius rengė Birutė Burauskaitė, kuri nuo 1989 m. rengia knygų *Lietuvos gyventojų genocidas* tomus ir puikiai žino išvežtųjų, žuvusiųjų, sušaudytųjų pavardes, vardus ir datas. O VLE redaktoriai tuos skaičius taip suapvalino, kad jie nieko bendra neturi su tų laikų tikrove.

Galima priminti, kad 1940–1941 m. Lietuvoje – sovietų okupacijos metai. Iš viso Lietuvoje buvo suimtas ir įkalintas 30461 Lietuvos gyventojas: iš jų 1941 06 22 prasidėjus karui dar apie trys tūkstančiai buvo likę Lietuvos kalėjimuose ir pirmosiomis karo dienomis išsilaisvino iš kalėjimų, o kai kurie ir žuvo kalėjimuose Tauragėje, Kretingoje, Telšiuose, Raseiniuose, Panevėžyje, Ukmergėje, Zarasuose, Pravieniškėse, Vilniuje; taip pat nemažai žuvo ir Červenėje ar varomi iš Pabradės poligono į Rusiją; kai kur raudonarmiečiai, bėgdami nuo vokiečių į rytus, nužudė nemažai sutiktų Lietuvos gyventojų, iš jų net aštuoniolika kunigų.

Dešimtas tomas pradėdamas straipsniu *Khmerai* [...] *Azijos tauta*. Jiems skirta tik 32 eilutės, todėl enciklopedijos skaitytojas mažai ką apie juos ir sužinos. Ir jų kalba – khmerų kalba, ir viskas. Tiesa, pasakyta, kad „khmerų kalba priklauso austroazijiečių kalbų šeimos monų ir khmerų grupei“. Tuoj kiekvienam kils klausimas, kas ta *austroazijiečių kalbų šeima*. Vėliau junginys *austroazijiečių kalbų šeima* dar ne kartą ir bus pakartotas. Bet kas galėtų būti bendra su Europoje gyvenančių austrų ir rytų Azijoje gyvenančių khmerų kalba? Gal žodyje *austroazijiečių* slepiasi žodis *australių*, taigi ir kalba būtų *australoazijiečių*? Tikrinant kituose tomuose rasta, kad ir Australijos žmonės – aborigenai kalba kažkaip panašiai.

Norint išsamiau ką nors sužinoti apie khmerus, siūloma paskaityti ir Kambodžos istoriją, kuri papasakota devintajame tome 253–261 puslapiuose. Tai kažin ar reikėjo apie khmerus dar šį tą pasakyti ir dešimtojo tomo pradžioje, jeigu daug kas, gal viskas pasakyta devintajame tome, kur iš karto sužinome, kad 90 proc. Kambodžos gyventojų yra khmerai?

Taigi apie khmerus parašyta šis tas, bet rašoma daug tik apytiksliai, be to, ir dviejose vietose, todėl lietuviui skaitytojui nedaug kas apie juos ir pasakyta. O gal ir visai nieko nereikėjo sakyti? Juk khmerai gyvena taip toli nuo Lietuvos lietuvių.

Rodos, jau anksčiau esu minėjęs, kad VLE visai nepaisoma lietuvių kalbos gramatikos. Nepaisoma ir dešimtajame tome: pavyzdžiui, 8 p. puslapyje išspausdinta: „Khnopf Fernand [...] (mirė) Briuselis“ (reikia Briuselyje), „Kiačeli – (mirė) Tbilisis“ (reikia Tbilisyje), „Kiakštas Georgijus (gimė) Sankt Peterburgas“ (Sankt Peterburge), „mirė Kaunas“ (Kaune), „Kiauleikis Jonas (gimė) Vaineikiai“ (reikia Vaineikiuose), „mirė Vilnius“ (reikia Vilniuje) ir t. t. Visuose tomuose vieta – vietos aplinkybė – rašoma ne vietininku, o vardininku – nelietuviškai. Nė vienas lietuvių kalbos mokytojas nepaliks vardininko, jei ten nurodoma vieta. O štai VLE rašytojai turbūt tyčia žaloja lietuvių kalbos sakinio rašybą.

Čia pat dešimtojo tomo 11 p. rašyta ir apie Kiauklius su kitokio pobūdžio klaidomis. Parašyta, kad Kiauklių kaime 1572 m. buvo pastatyta bažnyčia, kuri vėliau sudegė. Iš tikrųjų senoji Kiauklių bažnyčia 1817 m. buvo perstatyta, o 1909 m. pastatyta nauja taip pat medinė bažnyčia. Būtent šią bažnyčią 1941 m. birželio mėn. raudonarmiečiai bėgdami nuo vokiečių padegė ir paliko tik akmeninius pamatus. Po karo sovietų valdžia naujai bažnyčia statyti nedavė leidimo, todėl vietos žmonės maldos namus įrengė buvusioje prieglaudoje arba globos namuose, ir tik 2000 m. pagaliau pastatė naują, ant 1941 m. sudegintos bažnyčios likusių akmeninių pamatų.

12 p. rašoma: „Paršingumas trunka 113–116 dienų.“ Iš tikrųjų kiaulės paršingumo požymis trunka keletą metų, o sukerpta kiaulė paršiuojasi po 113–116 dienų.

37 p. *Kijevas* „nuo 1362 metų priklausė Lietuvai. Miestas atgimė 1471 m. Kijevo vaivadijos centras“. Ir visa daugiau kaip šimto metų istorija!

182 p. minimas *Kiškelis, Zuikelis* kaip „Lietuvos liaudies ratelis“. Iš tikrųjų *Kiškelis* ar tas pats *Zuikelis!* buvo ne ratelis, o šokis, pradedamas ir vedamas ne muzikos, o dainos...

283 p. *klivažas*, tankių (dažnų) skirumo paviršių sistema. Tikriausiai

skliausteliuose turi būti *dažnių*. O koks čia naujadaras *skirumo*, jeigu tokio žodžio nėra Dabartinės lietuvių kalbos žodyne?

287 p. minimas *Klongevičius, Klungis*, Vilniaus vyskupas. Jis „gyvenęs 1767–1841 m., buvo pirmas Vilniaus vyskupas lietuvis. Kadangi jis buvo gimęs Alūkstos parapijoje, tai Klungis yra tarmiškai tariamas Klungys, o ne Klongevičius ar Klungis, kaip, matyt, jo pavardę tarė lenkuojantys bajorai.

292 p. minimas angliškos kilmės *klubas* – visuomeninė organizacija, bet visai užmirštas lietuviškas *klubas* – viršutinė dubens kaulų dalis.

296 p. minimi *Kluoniškiai* – kaimas Kauno rajono savivaldybės teritorijoje. Iš tikrųjų – tai tikras miestelis, bažnytkaimis, nors juose gyventojų dabar tik apie 350.

307 p. praleistas žodis *knygos* – atrajojančių gyvulių vidurių dalis.

319 p. minimas *Antanas Kniūkšta*, bet neužsiminta, kad jis buvo suimtas 1944 m. lapkričio 30 d., kad į Vorkutą neteistas buvo išvežtas iš Kauno 1945 m. birželio 29 d., kad iš Vorkutos grįžo 1957 m. ir apsigyveno pas brolių Kaune Maironio namuose, kad Maironio namuose dirbo literatūros muziejaus patalpų valytoju, o žiemą – ir kūrė iki 1971 m., kai išėjo į pensiją ir gavo butą Dainavos rajone; ten ir mirė. Palaidotas Senavos kapinėse Kaune.

358 p. „[...] 1988 m. vasarą Lietuvoje prasidėjo liet. tautos Atgimimas ir susikūrė Sąjūdis [...]“ Tiksliau: 1988 m. birželio 3 d. susikūrė Sąjūdis ir prasidėjo lietuvių tautos Atgimimas.

385 p. Lietuvoje „rusų sumažėjo Lietuvai 1918 m. atkūrus nepriklausomybę“. Iš tikrųjų labai daug rusų iš Lietuvos pasitraukė 1915 m., kada į Lietuvą veržėsi Vokietijos kariuomenė, ir 1918 m. sukūrus nepriklausomybę tik nedidelė dalis sugebėjo bėgdami nuo bolševikų teroro, grįžti į 1915 m. paliktą Lietuvą.

716 p. „Dabartinėje Krasnojarsko teritorijoje žmonės apsigyveno prieš 200 000 metų.“ Kokie tai žmonės? Iš kur enciklopedijos redaktoriai apie tai žinoma? Juk pirmieji rusai, pasak enciklopedijos, Jenisiejaus upę pasiekė tik XVI amžiuje. Iš SSRS okupuotos Lietuvos 1941 m. birželio mėn. į Krasnojarsko lagerių grupę Rešiotus atitremta 2 tūkst. Lietuvos gyventojų... O 1989 m. Krasnojarsko krašte gyveno 20 tūkst. lietuvių...

Pirmiausia ne atitremta, o atvežta. Iš kur viskas taip „tiksliai“ suapvalinta? Krasnojarske 1958 m. buvo nužudytas ir kunigas Juozas Gustas. Už ką? Kodėl? Kas jį nužudė? Ligi šiol nežinoma, nors kun. J. Gusto gyvenimas ir žūtis papasakota enciklopedijos VII t. 295 p.

729 p. rašoma apie *Lietauką* – upelį, kuris teka tarp Upninkų ir Gelvonų. Iš tikrųjų Lietauka nuo Upninkų laukų teka nuo Gelvonų toli į vakarus tiesiai į pietus ir įteka į Nerį tarp Padaigų kaimo dešinėje Neries pusėje ir Gegužinės bažnytkaimio kairėje Neries pusėje.

762 p. baigiamas VLE tomo tekstas. Tuoju pat tiktų Bundo steigėjo Lietuvoje 1896 m. Arkadijaus Kremerio biografinis įrašas. Bet 763 p. jau pradėdami pirmojo–dešimtojo tomų papildymai, kuriems skirta dar 59 p., kuriuose be enciklopedijos tvarkytojų aš taip pat turėčiau dar labai daug – gal antra tiek papildymų...

Pirmiausia beveik visai neminimi Katalikų bažnyčios popiežiai, kurių labai daug buvo vardais, praside-dančiais A–K raidėmis. Paminėti tik beveik visi popiežiai, vardu Klemen-sas. Dauguma kitų taip pat šventieji, pasikartojantys, bet VLE neminimi šventieji popiežiai... Anakletas, Anicetas, Aleksandras, Anteras, Anastazijus, Agapitas, Adeodatas... Iš 16 Benediktų išvardinti tik Benediktas XIV ir Benediktas XV, iš 23 Jonų – tik Jonas XXII ir Jonas XXIII. Buvo daug įvairiais vardais ir kitų šventųjų, bet jų minimų taip pat labai nedaug.

Neminima ir daug lietuvių rašytojų. Jų, minėtinų pirmuose keliuose tomuose, daugumą jau išvardijo bibliografas Ruzgas. Nematyti, kad enciklopedijoje būtų atkreipusi koki nors dėmesį. Nepaminėtas ir Vincas Kudirka, daug kam žinomas kaip Vincas Kapsas... Gal Kudirka bus minimas vienuoliktajame tome.

Paminėtas profesorius Kazys Ambrozaitis, o jo dėdė kunigas Kazys Ambrozaitis (1859–1947), kuris dar 1918–1919 m. būdamas JAV rėmė Lietuvos nepriklausomybę net doleirais, o vėliau grįžo į Lietuvą ir atstatė Palendrių bažnyčią bei vienuolyną, enciklopedijoje neužsimintas...

Apskritai VLE nemažai publicistinių straipsnių, bet „užmiršta“ kai kurie tikri įvykiai ar žmonės... O tie publicistiniai straipsniai visai įmanomi laikraščiuose ar žurnaluose, bet netinka enciklopedijos tomuose.

apie jas rašė spauda. Dabar jos tapo beveik kasdienybė. Čia kasmet padaroma daugiau negu pusantro tūkstančio operacijų. Vien prof. K. Vitkui vadovaujant darytų replantacijų ir mikrochirurginių operacijų skaičius artėja prie dešimties tūkstančių. Jau seniai pasibaigė laikai, kai dabartiniams profesoriams reikėjo stažuotis Maskvos, Sankt Peterburgo klinikose, tobulintis Berlyno, Prahos, Helsinkio, Bonos klinikose. 1988 m. jam teko padirbėti Oregone Sporto medicinos gydytoju kartu su krepšinio komanda *Trail Blazer*, kur reabilitavo Arvydą Sabonį, taip pat – Ilinojaus universiteto Sprigfeldo Plastinės chirurgijos klinikose. Dabar jam pačiam tenka lankytis ir dalytis patirtimi oficialių vizitų metu. 1996 m. oficialiu vizitu lankėsi Pa-

kistane, Karačio klinikose. Aštuonis kartus dalijosi patirtimi Čikagos, Majamio, Sietlo, Portlando OR ir San Francisko klinikose. Profesorius daug kur būdamas ir dirbdamas niekada nesusigundė dėl geresnių darbo sąlygų, puikaus atlyginimo palikti tėvynę ir įsidarbinti Vakaruose. Profesorius yra Lietuvos Plastinės ir Rekonstrukcinės chirurgijos draugijos įkūrėjas ir pirmasis prezidentas, daugelio kitų Lietuvos mokslinių draugijų narys, išrinktas *International College of Surgeons* nariu, kasmet dalyvauja Pasaulio ir Europos plastinės chirurgijos bendrijos (IPRAS ir ESPRS) kongresuose. Pirmininkavo ir skaitė mokslinius pranešimus San Franciske (1999), Romoje (2000), Vienoje (2005). Profesorius du kartus buvo išrinktas Mokslo akademijos nariu ekspertu,

yra daugelio medicinos žurnalų redkolegijų narys, Sveikatos apsaugos ministerijos Plastinės ir rekonstrukcinės chirurgijos vyriausias specialistas. Pokalbyje su žurnalistu profesorius pabrėžė, kad visos čia daromos operacijos yra unikaliai, reikalaujančios ypatingo kruopštumo ir žinių. Jis pažymėjo, kad praityje ir dabar čia dirbo bei dirba daug jaunų ir gabių specialistų. Džiaugėsi, kad Lietuvai iškovojus nepriklausomybę, tapus Europos Sąjungos nare ir įsigaliojus atitinkamiems standartams, sumažėjo ypač sunkių sužalojimų, bet – svarbiausia – atsirado galimybė teikti kvalifikuotą pagalbą.

Susipažinus su kolektyvu negalima nepastebėti, kad tai jauni, energingi, savimi pasitikintys žmonės. Žiūrėdamas į tuos veidus ma-

tai, koks laimingas gali būti žmogus, kuris nuolat daro gerą kitiems. Unikalių operacijų pradininkas Mečislovas Vitkus ypač džiaugėsi pačioje pradžioje pradėjusiais dirbti prof. Kęstučiu Vitkum, doc. Juozu Oleku, doc. Mindaugu Minderiu, Gediminu Rauba, Linu Motūzu, Sauliumi Špokevičiumi, Vytautu Tutkumi, Dainiumi Balčiūnu, buvusiu skyriaus vedėju Zislavu Skvorceniū ir naujai atėjusiais – dabartiniu skyriaus vedėju Nerijumi Jakučiu, Vytautu Klimu, Valdu Mačioniu, Šarūnu Mažeika, Dariumi Jauniškiu, perspektyviais rezidentais – D. Stundžiu, M. Sakalauskaite, gydytoja asistente G. Stundžaite, gydytoja I. Sakalauskaite. Jokiais žodžiais neįmanoma aprašyti, ką gali dabar padaryti mūsų mikrochirurgijos virtuožai. Iš dalies tai atspindi

tik klinikos archyve esančios paprastos, pačių gydytojų darytos nuotraukos, į kurias vien žiūrėti gana šurpu. Rankų netekusiam žmogui suformuoti pirštai iš kojos pirštų. Jis dabar gali net rašyti. Iš dviejų sumaitotų rankų suformuota viena funkcionuojanti ranka, prisiūtos labai pavojingose vietose nutrauktos kojos ir t. t. Ypač sudėtingos operacijos vaikams, kurių kraujagyslės ir nervai labai plonyčiai. Norint įvertinti tų žmonių darbą būtina ne tik išgirsti, bet ir pamatyti, kokie stebuklai vyksta klinikoje, kai prie nelaimės prisiliečia mikrochirurgų rankos. Sakoma: žmogus turi aukšines rankas. Mikrochirurgų rankų negalima lyginti net su auksu – jos stebuklingos.

Atkelta iš 11 p.

okupuoti komunistinio režimo. Ta pati bėda užgulsi ir amerikiečius. O viso to priežastis – nenoras žinoti tiesos. Dar 1960 m. mokiausi kalbos meno iš vieno puikaus amerikiečių kalbėtojo T. Andersono (T. Anderson), girdėjau jo kalbą Čikagoje, buvo išleista ir jo prakalbų plokštelė. Tai štai T. Andersonas teigė, kad dar 1955 m. dešinieji viešai kalbėjo apie Amerikai gresiantį globalizmo pavojų ir Amerikos naikinimą iš vidaus. T. Andersonas sakė, kad kai jis kalbėdavo, klausytojai lyg ir sutikdavo su juo, suvokdavo, kad kažkas vyksta negerai, bet niekas jo neklausdavo, ką reikia daryti?.. Visa tai T. Andersonui labiausiai ir kėlė nerimą.

T. Andersonas iš amerikiečių to klausimo neišgirdo, bet Jums, Viliu Bražėnai, ši klausimą uždavėme pačioje pokalbio pradžioje.

T. Andersono mintis buvo tokia: amerikiečiai neklausia, nes bijo, kad jiems bus pasakyta, ką turėtų daryti.

O daryti niekas nenori, nes tam reikia didelių pastangų.

Tai štai su ta pačia bėda ir susiduriu. Ne kartą sakiau: aš Lietuvoje dėl komunistų neturiu jokių problemų. Žinau jų ideologiją, žinau, ko iš jų galiu tikėtis. Nėra prasmės su jais diskutuoti, nes nieko neįrodysi tiems, kurie nesiklauso kito žmogaus argumentų. O štai dėl patriotų turiu labai daug problemų: jų yra apščiai, o patriotinės veiklos mažai.

Lietuvoje skundžiamės, kad patriotu būti nemandinga, patriotizmo nelieta, o štai Jūs teigiate, kad nuo patriotų negalite atsiginėti. Kaip čia yra?

Mintyje turiu tuos patriotus, kurie vien kalba, bet nieko nedaro. Tokiems patriotams, kurie tvirtina, kad nieko negalima padaryti, sugalvojau naują atsakymą. Jiems sakau: „Klausykite, būkime krikščionys, neatimkime iš kagėbistų paskutinio duonos kąsnio. Tai jie nuolat tvirtina, kad nieko negalime padaryti.“ Ir išties, jei kagėbistai praras darbą, kieno sąžinę tai slėgs? Juk šios tarnybos darbuotojų uždavinys – mums įkalbėti, kad nieko negalima padaryti.

Mums reikia gyventi savo galva ir eiti savo keliu?

Turime eiti savo keliu, o kiekvienas puikiausiai žino, koks tai kelias ir ką reikia daryti. Skaitome knygas, laikraščius ir nieko negalime padaryti? Sunku patikėti. Pakelkime Lietuvą iš apačios, o tam mes, vilniečiai, turime eiti į provinciją, ten steigti kad ir grupes iš 3–5 žmonių, reaguoti į aplinkui vykstančius įvykius. Man pačiam Amerikoje yra tekę dirbti tokiuose mažuose provincijos dariniuose. Ir tie maži dariniai sugeba paveikti kongresą. Jei JAV kongreso narys gauna laišką, mano, kad tuo klausimu taip pat galvoja 10 tūkst. balsuotojų. O jei gaus šimtą laiškų, tai turi imtis neatidėliotųjų priemonių. Žinoma, Lietuvoje bendrauti su politikais sunkiau negu JAV. Ten žmonės vienas kito nebijo, nes nėra patyrę KGB, NKVD ar gestapo represijų. Todėl Amerikoje žmogus su žmogumi susitinka be baimės, o Lietuvoje net laiptinėje kaimynai nesisveikina, vienas pro kitą praeina akis nudelbęs.

Nėra bendruomeniškumo jausmo, žmogus žmogumi nepa-

sitiki, o kad vienas kitu galėtų pasiremti, nė kalbos nėra.

Tai aš ir sakau, kad reikia bent trims sueiti – jau bus bendruomenės užuomazga, tegul ir nedidelė. Jeigu kas dvi savaitės susitikis, aplink save ir kitus pradės burti, jau bus vienminčių jėga. Jeigu žmogus mano, kad jis vienišas sąžiningas ir patriotas Lietuvoje, tai jis paprasčiausiai klysta.

Apie klausimus – piktus ir kitokius

JAV man yra tekę važinėti ir kalbėti per radijo stotis, televizijas, klausytis skambintojų, kurie bet ko klausdavo. Pamenu, matyt, žydo radikalo skambutį iš Arizonos: „A, jūs lietuvis, o lietuviai žyduis žudė, vadinasi, yra tie patys naciai!“ Radijo vedėjas vėliau per pertrauką sako: „Žiūriu, jis sėdi ir neprakaituoja, ramiai klausosi kitų iš

Lietuvoje nesutinkate tokių aštriančių?

Lietuvos mokslų akademijos salėje kalbėjau apie Antrąjį pasaulinį karą ir diskusijos metu kažkoks, matyt, „raudonikis“ manęs paklausė: „Pone Bražėnai, pasakykite, kokie jūs ryšiai su Hitleriu?“ Matyt, laukė, kad sutriksiu ir pradėsiu aiškinti, kad nesu naciais ir Hitleriui rankos nesu spaudęs. Renginio vedėja Genovaitė Ruzgienė man neseniai priminė, kaip tada reagavau. Girdi, nė nemirktelėjęs atsakiau: „Hitleris buvo mano švogėris.“ Publika pradėjo ploti ir juoktis.

Už diskusijas lygiomis teisėmis

Dažnai Jus matau įvairiuose renginiuose ir diskusijose, ne tik Lietuvos mokslų akademijoje, bet ir Vilniaus universiteto Politikos mokslų ir tarptautinių

de kartą pakvietė Amerikos lietuvių tarybos skyrius. Paprastai mane į savo renginius skraidindavo amerikiečiai, pakeliui sustodavau pakalbėti ir lietuviams, kuriems tada nekainuodavo mano kelionės. Spaudoje buvo pažymėta, kad minėjimas Klyvlende truko 59 minutes, nors paprastai užsitęsdaavo 4 valandas. Priėmė mane labai karštai, plojo, kai kurie net atsistojo. Retai lietuviai karštai ploja.

Tame pačiame Klyvlende Hiltono viešbutyje vyko ir amerikiečių renginys, kuriame mane pristatė Antanas Smetona, buvusio Lietuvos prezidento vaikaitis. Amerikiečiai, prisimenu, plojo atsistoję.

Kas juos taip sujudino Jūsų prakalboje?

Kalbėjau, kas vyksta Amerikoje. Kritikavau JAV vyriausybę už tai, kad ji remia Sovietų Sąjungą, maitina sovietų kariuomenę pigiais Amerikos grūdais. Į tą antikomunistinį renginį

kagiškiams rodyti pavyzdžio. Tada ir kiti atsistojo. Tas lietuvių šaltumas tiesiog išskirtinis.

Lietuviai gal jokia išimtis, argi ne tokie patys ir kiti Europos šiauriečiai?

Kai tekdavo kalbėtis Viskonsine ir kitose šiaurinėse JAV valstijose, tarp klausytojų būdavo nemažai švedų, suomių, norvegų. Skandinavijoje neva tobula ekonominė ir socialinė sistema, bet nuo savojo socializmo jie kažkodėl bėga į Ameriką. Ir kartu neša tą savo socializmą, nuo kurio bėga. Kai tiems skandinavams kalbi, jie tarsi nereaguoja, gal net nesiklauso. Bet po to užduoda protingus klausimus. Vadinasi, toks tų žmonių temperamentas.

O Lietuvoje klausytojai ar bent girdi, ką sakote?

Pavyzdžiui, Šiaulių universitete maždaug 200 studentų manęs klausėsi labai atidžiai, uždavė gerų klausimų. Tačiau nėra to entuziazmo, kurį patirdavau iš amerikiečių jaunimo politinio parengimo stovyklose.

Dabar kita epocha, Sovietų Sąjunga sugriuvo, nėra jokio reikalo baksnoti į nusibaigusią mešką.

Žmonės mato ir jaučia, kad kažkas ne taip vyksta, bet nesusivienija ir patys nesprenžia savo problemų. Nėra bendruomenių, o jos turėtų prasidėti nuo 5–10 žmonių veiklos.

Prisimenu, Kaune Karininkų ramovėje buvo didelis Lietuvos partizanų renginys, mane pakvietė tarti žodį. Visi kalbėjo labai patriotiškai ir karštai, senukai partizanai pavargo klausydami. Pakilęs ir sakau: „Siūlau Trejų devynerių politiką“. Kad atkuto visi, išgirdę apie Trejų devynerias. Tačiau aš tęsiau toliau pradėtą mintį. Pasiūliau prisiminti, kaip tie veteranai ėjo į miškus: po vieną, po tris. Taip ir susidarė triskart po tris... Tad ir mūsų aptariamam atveju siūliau grįžti į tuos laikus. Tai padėtų mums burtis į bendruomenes.

Nuolat girdžiu, kad prasta mūsų žiniasklaida. Partizanų paklausiau: „Ar turėjote karo metais žiniasklaidą? Jeigu jau mes taip jaučiamės okupuoti, tai elkimės kaip dera okupuotiems – spausdinkime ir platinkime savąją žiniasklaidą. Lyg būtume pogrindyje.

Ne žiniasklaida prasta, bet...

Užsiminėte apie žiniasklaidą, daugeliui skaudų klausimą. Kodėl bloga šiandieninė Lietuvos žiniasklaida?

Ji nėra bloga, mes turime geros žiniasklaidos. Bet tos gerosios niekas negarsina, nereklamuoja, o ir pati žiniasklaida neįstengia to padaryti. Vienam aukštąsias pareigas einančiam dvasiškiui pradėjau sakyti, kad prie bažnyčių reikėtų steigti komitetus moralei gerinti ar bažnyčios reikalams ginti. Reikia organizuoti, telkti katalikiškąją spaudą, kad ir remiantis puikiu savaitraščiu XXI amžius. Dvasiškis man atsako: girdi, mažas tiražas. Kaip bus didelis tiražas, jeigu per pamokslą kunigas aiškina, kokia nešvari ta spauda, bulvarinė, išvis nėra geros spaudos... Ir nutyli, kad yra katalikiškas laikraštis.

Klaipėdoje monsinjoras Jonas Gedvila užsakydavo 200 egzempliorių XXI amžiaus, padėdavo bažnyčioje prie durų, ir žmonės išeidami arba už dyką pasiimdavo, arba auką įmesdavo į dėžutę. Bet J. Gedvila

Vilius Bražėnas mielai diskutuoja su jaunimu Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute susitikimo su skautais metu

Gedimino Žemlicko nuotrauka

Jau laikas keistis. Tačiau ne globalaus pasaulio vardan

pusiausvyros galinčių išmušti pašnekuovų“. Tai apie mane.

Ir ką Jūs atsakėte tam radikalui iš Arizonos?

Kai jis baigė savo tiradą, aš ir pasakiau: „Atsikvėpk bent šiek tiek ir leisk man atsakyti. Nežinau, kas tu esi, bet yra dvi galimybės. Arba esi KGB agentas, kuris nori sustabdyti tokius kaip aš, kad nedirščiau kalbėti, ir amerikiečiai nežinotų, kas yra Sovietų Sąjunga. Arba, sakau, esi labai gudrus antisemitas ir nori mane išprovokuoti, kad pradėčiau pasakoti, ką žydai darė Lietuvoje prasidėjus sovietų okupacijai.“

Toliau tęsiau mintį: „Karas baigėsi prieš 45 metus, o dabar žydai bėga iš Sovietų Sąjungos, atbėga ir į Ameriką. Tiems žydams ir lietuviams reikia drauge amerikiečius supažindinti, kas yra komunizmas, ir dirbti kartu. Buvo visokių žydų ir lietuvių. Pamėginkime iš Amerikos kalėjimų paleisti visus nusikaltėlius, duoti jiems šautuvus ir degtinės – pamatytume, kas čia būtų.“ Toje radijo laidoje per likusias pusantros valandos niekas toliau nekėlė to klausimo. Daugiau nereikėjo manęs provokuoti.

santykių institute, Mokslininkų rūmų diskusijose. Kokios esate nuomonės apie tų renginių dalyvius?

Man svarbu, kad žmonėms kiltų klausimai ir jie klausytų. Paprastai tuose renginiuose klausimams nelieta laiko. Jeigu būtų mano valia, tai pranešimui skirčiau 20–30 minučių ir pusantros valandos atsakinėčiau į klausimus. Būtų gerai, jeigu kiti kalbėtojai per maždaug 10 minučių išdėstytų savo pažiūras, ypač jeigu tai studentai. Kaip jie supranta įvairius dalykus, kaip kalbasi su savo profesoriais, draugais ir kitais žmonėmis. Diskusijos turėtų vykti lygiomis teisėmis su klausytojais. Reikia, kad žmonės išgirstų įvairių nuomonių.

Amerikoje lietuviškoji bendruomenė Jus dažnai kviesdavosi į savo renginius? Beje, ar Amerikos lietuviai labai skiriasi nuo kitų amerikiečių klausytojų?

Tekdavo daug kalbėti lietuviškuose minėjimuose. Pamenu, 1957 m. mane atskraidino nuo Atlanto prie Ramiojo vandenyno į Los Andželą, kur teko kalbėti Vasario 16-osios proga. Buvo pilna salė lietuvių. Paprastai lietuviai mano kalbas savo laikraščiuose aprašydavo labai palankiai. Klyvlen-

buvo atėję gal dvylika mano draugų lietuvių. Ir tai būdavo nedažnai, kad į atvirai antikomunistinį renginį, kur kalba lietuvis, ateitų mūsų tautiečių. Matote, Amerikoje praėjusio amžiaus aštuntajai ir devintajai dešimtmečiais antikomunizmas nebuvo madingas.

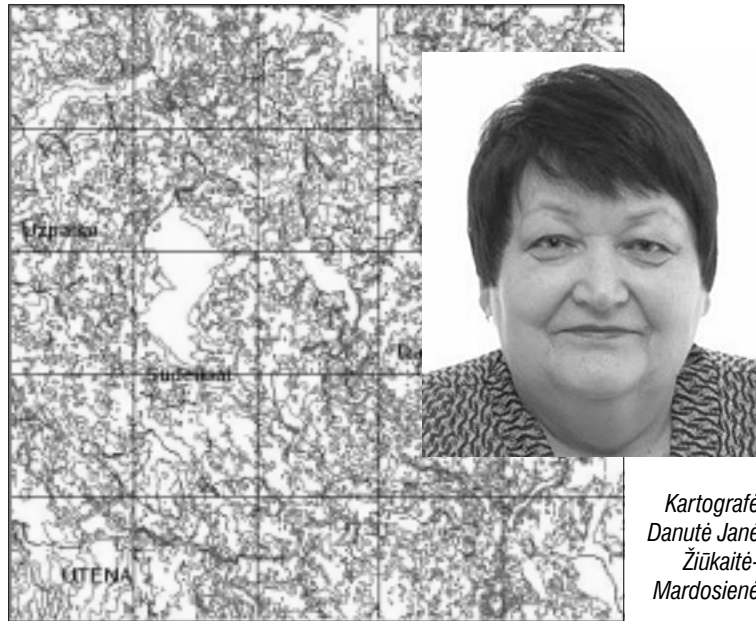
Lietuviai nelinkę išsišokti, matyt, tai nuo temperamento priklauso. Atrodytų, nėra reikalo išsišokti, užtektų prie kitų klausytojų amerikiečių prisidėti, bet ne, lietuviai – labai šalti žmonės. Net dvylika minėtų lietuvių (be rodo draugų) liko sėdėti, nors po kalbos amerikiečiai atsistojo dėkojo lietuviui.

Pamenu, su amžinąjį atilsį žmona keliavome pro Kaliforniją, grįžome per Čikagą, kur vyko didelis lietuvių renginys. Iš Australijos buvo atvykęs puikus lietuvių choras, labai gražūs tautiniai drabužiai – kiek darbo ir pastangų tiems Australijos lietuviams reikėjo įdėti, norint pasiruošti, atvykti į Čikagą. Juk savo pinigais vyko. Jau vien už tai reikia tuos žmones atsistojus pagerbti. Publika mandagiai plojo. Jau norėjau stotis, bet mane aplenkė žymus solistas Stasys Baranauskas-Baras (1920–2006), ir man nereikėjo či-

ĮŽYMI KARTOGRAFĖ ŠVENČIA JUBILIEJŲ

2007 m. balandžio 28 d. Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos Geografinės informacinės sistemos (GIS) ir kartografijos skyriaus vedėjo pavaduotoja Danutė Janė Žiūkaitė-Mardosienė švęs 60 metų jubiliejų. Šešiasdešimt metų – graži sukaktis. Tai amžius, kai žmogus nebijodamas gali atsigręžti atgal, nes gyvenimo patirtis leidžia įvertinti atliktus darbus. Danutė – reto darbštumo, kruopštumo moteris, daugelį metų atidavusi Lietuvos kartografijai.

Jubiliatė gimė Prienų r. Trečionių kaimo vienkiemyje. Mokėsi Trečionių pradinėje, o 1958–1965 m. Stakliškių vidurinėje mokykloje. 1965–1970 m. D. J. Žiūkaitė-Mardosienė Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakultete studijavo geografią (kartografią). Baigusi studijas 1970 m. pradėjo dirbti Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakulteto Inžinerinės fotogrametrijos laboratorijoje, kurios funkcijos – fotogrametriniu būdu kartografuoti Lietuvos ir kaimyninių šalių (Latvijos, Baltarusijos) kultūros paveldo paminklus, sukurti fotogrametrinį archyvą. Turėdama gerą profesinį pasirėmimą nuo 1975 m. prof. V. Chomskio pakviesta dėstė kartografijos disciplinas to paties fakulteto studentams. 1979 m. švenčiant Vilniaus universiteto 400 metų jubiliejų, Danutės triušas buvo įvertintas. Ta proga Maskvoje surengtoje Visasąjunginėje liaudies ūkio laimėjimų parodoje jubiliatės atlikti to laikotarpio unikalūs kartografavimo darbai (Vilniaus katedros fasado skulptūrų 1:50 mastelio planai) buvo įvertinti sidabro medaliu. Nuo 1980 m. Danutė, būdama atsakingoji vykdytoja, vėliau – temų vadovė, kartografavo Lietuvos dinaminis gamtinius objektus. Pirmaisiais objektais tapo Vilnelės, Neries didžiosios atodangos, Drūkšų ežero ir Elektrėnų vandens saugyklos, Kauno marių, Baltijos jūros priekrantinės dinaminės zonos, Kuršių nerijos pustomos kopos. 1982 m. už Baltijos jūros ir Kur-

Kartografė
Danutė Janė
Žiūkaitė-
Mardosienė

šių marių priekrantinės zonos kartografavimą kompleksiniuose tyrimuose kartu su Mokslų akademijos Geografijos, Botanikos, Ekologijos institutu mokslininkais jubiliatė buvo apdovanojama Visasąjunginės liaudies ūkio laimėjimų parodos medaliu. Per du dešimtmečius trukusią lauko kartografavimo praktiką Danutė puikiai įsivainikavo įvairių objektų kartografavimo metodais, žemėlapių, atlasų sudarymo ir spausdinimo technologijas, jų redagavimą ir koregavimą.

Lietuvoje kuriantis naujoms valstybės institucijoms, 1990 m. D. Mardosienė pakviečiama dirbti Lietuvos geodezijos tarnybos Gamtos išteklių departamento vyriausiąja kartografijos specialiste. Vėliau įkūrus Valstybinę geodezijos tarnybą prie Statybos ir urbanistikos ministerijos, ji tapo šios tarnybos Kartografijos skyriaus viršininke. Jos iniciatyva iš Pabaltijo teritorinės geodezinės priežiūros inspekcijos Rygoje 1991 m. buvo perimti geodezijos ir kartografijos archyvai, o tai lėmė geodezijos ir kartografijos fondų tarnyboje įkūrimą. 1993 m. ji organizavo techninės ir ekonominės pagalbos sutarties pasirašymą su Švedijos *Satellitbild* korporacija dėl Lietuvos teritorijos kosminio vaizdo skaitmeninio

žemėlapių 1:50 000 mastelio sudarymo. Jos iniciatyva buvo pradėti Lietuvos teritorijos aerofotografinės nuotraukos darbai, skirti topografinių ir teminių žemėlapių gamybai. Nuo 1994 m. Danutė vadovavo topografinio žemėlapių M 1:50 000 pagal NATO standartus gamybai. Šie topografiniai žemėlapiai, skirti krašto apsaugai, buvo vienas iš Lietuvos indėlių stojant į NATO. Minėti žemėlapiai buvo labai teigiamai įvertinti JAV Vaizdų ir kartografavimo agentūros NIMA (buvusi JAV Gynybos kartografavimo agentūra DMA) specialistų. 1994 m. Danutė kuravo Lietuvos nacionalinio atlaso rengimo darbus, Vilniaus universitete ji organizavo mokslinę konferenciją, skirtą Lietuvos kartografijos istorijai: M. Radvilos (Našlaitėlio) – T. Makovskio 1613 m. Lietuvos žemėlapių paminėjimui.

1995 m. reorganizavus Valstybinę geodezijos tarnybą ir Žemėtvarkos departamentą į Valstybinę žemėtvarkos ir geodezijos tarnybą, D. Mardosienė ėjo Kartografijos skyriaus viršininkės pareigas. Ji vadovavo Lietuvos teritorijos topografinio ir navigacinio kartografavimo darbams atsižvelgiant į LR Vyriausybės, ministerijų, valdymo institucijų ir kitų vartotojų poreikius.

Kartografijos skyriuje ji subūrė patyrusius aukštos kvalifikacijos specialistus, reikliai vadovavo skyriui, gamybininkams, kur buvo sprendžiamos topografinių, kosminio vaizdo, oro navigacijos, valstybės sienos demarkavimo žemėlapių, Lietuvos Respublikos teritorinės jūros, išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo jūrlapių gamybos problemos.

1997 m. reorganizavus Valstybinę žemėtvarkos ir geodezijos tarnybą, Danutė tęsė darbinę veiklą Valstybinėje geodezijos ir kartografijos tarnyboje prie LR Vyriausybės. Kartu su kitais darbuotojais ji rengė LR geodezijos ir kartografijos įstatymą, kitus teisės aktus. Vykdydama Lietuvos teritorijos oficialių žemėlapių, jūrlapių gamybą, Lietuvos miestų kartografavimą, kartografinių duomenų bazių sudarymą D. Mardosienė organizavo pasitarimus topografinio, navigacinio kartografavimo klausimais su Geologijos ir geografijos institutu, UAB *Aerogeodezijos institutu*, Lietuvos kalbos institutu, Krašto apsaugos ministerijos Topografijos skyriaus, Susisiekimo ministerijos Civilinės aviacijos direkcijos, Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcijos Švyturių ir hidrografijos tarnybos atsakingais specialistais, Latvijos ir Estijos kartografavimo institucijomis. Danutė kuravo *Kartografijos ir geodezijos terminų aiškinamojo žodyno* lietuvių-anglų kalbomis sudarymą ir išleidimą, kartografijos srities specifikacijų parengimą, kurių užsakovas buvo Valstybinė geodezijos ir kartografijos tarnyba.

Nuo 2001 m. jubiliatė dirba Nacionalinėje žemės tarnyboje prie Žemės ūkio ministerijos. Jos dabartinė veikla susijusi su modernių technologijų taikymu kartografijoje, Lietuvos nacionalinio atlaso sudarymu, Lietuvos teritorijos, ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo kartografavimo programos atnaujinimu, geodezijos ir kartografijos techninių reglamentų rengimu. Ji vadovavo aeronavigacinių žemėlapių 1:250000 pagal NATO standartus mastelio sudarymui, skaitmeninių ortofotografinių žemėlapių gamybai, kurie naudojami kaip kartografinis pagrindas teminių žemėlapių kūrimui. Jubiliatės dėka parengtas ir išleistas 1:50000 mastelio *Lietuvos geografinis žemėlapis* kompaktiniame diske plačiam vartotojui. D. Mardosienė dalyvauja Žemės ūkio ministerijos terminijos komisijos darbe, atsakinga už kartografijos ir geodezijos terminų teisingą vartojimą Nacionalinės žemės tarnybos specialistų rengiamuose Lietuvos teisės aktuose.

Nuo 2002 m. D. Mardosienė paskirta Jungtinių Tautų geografinių pavadinimų ekspertų grupės Baltijos skyriaus pirmininke. Vadovaudama Baltijos skyriui, kartu su Valstybinės lietuvių kalbos komisijos ir kitų institucijų specialistais, atstovavo Lietuvai Niujorke, Berlyne, Vienoje vykstančiose Jungtinių Tautų geografinių pavadinimų ekspertų grupės (UNGEEN) sesijose ir konferencijose, pristatė ataskaitas apie atliktą darbą Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje geografinių pavadinimų nacionalinės standartizacijos srityse. 2007 m. Danutė kartu su kitų šalių atsakingų institucijų atstovais dalyvavo Madride vykusiame Europos geografinių vardų (EuroGeoNames) norminimo projekto darbe.

Jubiliatė neapleido mokslinės ir pedagoginės veiklos, taikė naujausias ir studijų metais įgytas žinias, kurias jai perteikė žinomi profesorai Vudovas Chomskis ir Česlovas Kadaba, doc. Romualdas Vilūnas. D. Mardosienė palaikė dalykinius profesinius ryšius su geodezijos srities mokslininkais – prof. Vincu Vainausku, doc. Antanu Ražinsku, kraštiečiu doc. Vytautu Tulevičiumi ir kitais. Vilniaus universitete ir kitose aukštosiose mokyklose rengiamose mokslinėse konferencijose ji skaitė pranešimus fotogrametrijos, kartografijos, geodezijos, kultūros paveldo, toponimikos temomis. Danutė yra paskelbusi daug straipsnių Lietuvos ir užsienio spaudoje kartografavimo klausimais leidinyje *Mokslas Gamtos mokslų fakultete* ir kitur. Šiuo metu ji dėsto navigacinės kartografijos, toponimikos disciplinas geografams Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakulteto Bendrosios geografijos katedroje.

D. Mardosienė nesitenkina vien savo tiesioginiu darbu, bet ir aktyviai dalyvauja Lietuvos kartografų draugijos, Lietuvos geografų draugijos, Lietuvos fotogrametrijos ir distancinių tyrimų komiteto veikloje. Už sąžiningą ir ilgametį darbą organizuojant Lietuvos teritorijos kartografavimo darbus ji yra apdovanojama Valstybinės geodezijos ir kartografijos tarnybos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Žemės ūkio ministerijos ir kitų institucijų padėkos raštais. Tai puikus pavyzdys, rodantis, kiek daug gali nuveikti žmogus, jeigu dirba tikslingai ir tiki savo darbų prasmingumu.

Tomas Dukša,
Nacionalinės žemės tarnybos
prie Žemės ūkio ministerijos
bendradarbių vardu

išėjo pensijon. Nežinia, kiek Lietuvos klebonų primena XXI amžių.

Gal tai lyderių problema. Neturime tautos moralinių autoritetų?

Vadovai neveikia. Kalti ne žmonės, kurie balsuoja už Uspaskichą, bet kaltas intelektualų ir inteligentų abejingumas. Jeigu kiekvienas iš jų apšviestų bent po 5 žmones, tai gyventume visai kitoje Lietuvoje. Kai kas nors manęs klausia, už ką balsuoti, sakau: „Balsuokime kad ir už rudą šunį, tik ne už raudoną kiaulę. O kiaulės dabartinėje Lietuvoje ropščiasi ant altoriaus“.

Mažstantys žmonės išmoko neišsiskirti, nes tie, kurie išsiskirdavo, buvo sunaikinti fiziškai.

Konektikute turėjome namuką užmiestyje, o kaimynas kitoje gatvės pusėje taip pat buvo lietuvis, ūkininkas. Jis visą laiką triūsė kieme, tvarte su arkliais, karvėmis, mėžė mėšlą. Kaip padorūs lietuviai kartais susiedavome. Žmogus ateidavo išsprausęs, švariais drabužiais, o tvarto kvapo nesugebėdavo pašalinti. Man tas kvapas patiko, nes pats esu buvęs piemeniu.

Bet ką noriu pasakyti? Tas kvapas tiek į kūno poras įsikverbė, kad neįmanoma pašalinti. Tai štai kai kuriuose patriotuose nejučiomis yra kažin kas panašaus likę.

Kalbate apie mentalitetą?

Ta žmogaus baimė, nenoras pareikšti savo nuomonės tiesiog įaugęs į odos poras. Atvirumo stoka – visa tai išlikę. Suprantu, kodėl taip yra, bet jau laikas keistis. Jaučiu, kad Lietuvoje truputį keičiasi laikai. Pavydas – žmogiška savybė, ji iš dalies reiškiasi visame pasaulyje, bet lietuvių kūne tai tūno giliausiai. Kaip praeities tvaikas.

Išėivijoje susikaupė daugiausia patriotų. Man pačiam teko bėgti nuo „dvigubos stipendijos“. Pirmiausia man Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakultete, kur studijavau elektrotechniką, bolševikai atėmė stipendiją kaip žinomam reacionieriui. Prieš pat prasidedant karui mane kvietėsi kalbėtis dėl stipendijos. Tuo metu jau turėjau tarnybą Energijos valdyboje. Buvau planavimo skyriaus techniku. Registravau Technikos fakultete,

bet viso laiko studijoms skirti negalėjau. O nacių okupacijos metais man teko būti energijos reikalų referentu, ministro pavaduotoju, taip pat energijos taupymo inžinieriumi. Tie darbai buvo reikalingi, siekiant išvengti išvežimo darbams į Vokietiją.

Visai suprantama, kad 1944 m. vasarą artėjant sovietų kariuomenei man teko pustyti padus nuo „dvigubos stipendijos“, nes nebūčiau galėjęs išsisukti nuo suėmimo. Pasitraukęs iš Kauno 1944 m. spalio mėn. Sedoje patekau prieš sovietų tankus. Po kautynių teko skubiai trauktis į Vakarus.

Kai 1994 m. atvykau gyventi į Lietuvą, mane Sąjūdžio ir Tėvynės sąjungos (Lietuvos konservatorių) žmonės pakvietė pasakyti kalbą Jonavoje. Po kalbos *Lietuvos ryto* korespondentė man uždavė klausimą: „Pone Bražėnai, kodėl pabėgote iš Lietuvos?“ Aš jai atsakiau: „Nepabėgau. Po susidūrimo su sovietų tankais prie Sedos atbulas atsišaudydamas atsitraukiau...“ Klausėja manė, kad mane priblokšė netikėtu klausimu. Kadangi buvau pro-

vokuojančiai paklaustas, atitinkamai ir atsakiau.

Kaip manote, kodėl reikėjo taip klausiti?

Man visai aišku. Neva pabėgėlis, o dabar grįžęs kalba prieš komunizmą, apie Lietuvos okupaciją. Tokį reikia pastatyti į vieta.

Manęs klausinėjo apie daktarą Kazį Bobelį, prof. Vytautą Landsbergį, tuos mano atsakymus laikraštis išspausdino. O kad prie Sedos buvo pasipriešinimas sovietų tankams, į dienraštį nepateko. Ir tai Nepriklausomybės metais, 1994-aisiais.

Tėvynėje

Kaip dabar sekasi gyventi Vilniuje? Ar Jūsų judriam gyvenimo būdui pakanka erdvės ir veikimo?

Kartais pritrūksta. Bet štai rytoj Vilniaus įgulos karininkų ramovėje vakarą rengia birutietės, mane pakvietė. O vakare Adomo Mickevičiaus apskrities bibliotekoje Romas Sakadolskis ves diskusiją, duos kalbė-

ti Soroso gerbėjams. Matyt, teks nu-eiti pasiklausti.

Ar yra tekę Jums per „Amerikos balsą“ byloti į Lietuvą?

Tokių kaip aš prie *Amerikos balso* neprileisdavo per tris kvartalus. Juk ten sėdėjo kairieji ir liberalai – Vaičiulaitis, Romas Sakadolskis, o *Laisvosios Europos* radijuje – Mykolas Drunga. Jie nebuvo komunistai, bet gal ir nesąmoningai tarnavo globalistams. Aš negalėjau gauti Amerikoje darbo įmonėje, jeigu ji buvo sudariusi sutarties su vyriausybe. Tekdavo susitikti su dešiniųjų pažiūrų asmenimis – inžinieriais, skyrių vedėjais, kurie kokioje nors įmonėje eidavo aukštus pareigas. Kai jie sužinodavo, kad jų įmonė pradeda ką nors karinio gaminti eksportui į Sovietų Sąjungą, palikdavo darbą, išėdavo. Toks sudėtingas pasaulis. Jie taip darė nenorėdami nusikalsti savo patriotinei sąžinei.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Artūras Hermanas: „Svarbu nuolat gausinti lietuvių ir vokiečių istorinio patyrimo aruodą“

Gedimino Žemlicko nuotrauka

Mažosios Lietuvos paveldui skirta konferencija buvo pradėta Klaipėdos senamiestyje: prof. Domas Kaunas, dr. Algirdas Matulevičius, prof. Manfredas Kleinas, dr. Vaclovas Bagdonavičius, Artūras Hermanas ir Iveta Jakimavičiūtė

Atkelta iš 5 p.

viskas krypsta, dauguma vokiečių pasinaudojo galimybe išvažiuoti į Vokietiją.

Kaip Hitleris „sprendė“ tautinių mažumų klausimą

Prisiminkime, ko siekė Vokietija, kviesdama į „faterlandą“ grįžti vokiečių kilmės žmones, ir ko siekė Sovietų Sąjunga, kuri tokiais Hitlerio politikai visai nesipriešino, atrodo, net skatino.

Hitleriui buvo svarbu visus vokiečius suburti Reiche ir taip sustiprinti nacistinę Vokietiją. Juk koks buvo Hitlerio požiūris į tautines mažumas kitose šalyse? Mažumų neturi būti, o jeigu yra, tai jų žmones reikia gražinti į atitinkamas valstybes. Tai politikai vykdyti Vokietija ir pasirašė atitinkamas sutartis su Sovietų Sąjunga ir noriai keitėsi gyventojais.

Beje, toks pasikeitimas gyventojais vyko ir kitose Europos šalyse, ne vien Vokietijoje. Taip po Pirmojo pasaulinio karo vyko gyventojų pasikeitimai tarp Graikijos ir Turkijos, Italijos ir Vokietijos, panašiai buvo mąstoma ir Čekijoje. Tai buvo europinė mintis, bet Hitleris tą klausimą „išsprendė“ politiškai.

1941 m. Vokietija, kuri jau buvo pradėjusi karo veiksmus, tuos iš Lietuvos į Vokietiją atvažiuojančius asmenis panaudojo kolonizavimui. Didelė Lietuvos vokiečių dalis 1942 m. buvo nusiųsti atgal į Lietuvą.

Lietuvos vokiečių atžvilgiu tai buvo klaida?

Manau, kad taip, nes jiems buvo įsakyta grįžti į savo gimtinę. Jiems suteikė ūkius ir paramą įsigyvenimui. Tačiau tie sugrįžėliai buvo griežtai atitraukti nuo lietuvių, turėjo savo mokyklas, savivaldą ir nepriklausė nuo lietuviškos savivaldos. Jais rūpinosi nacionalsocialistų partija, taigi politiškai jie buvo Vokietijos kolonizavimo įrankis nacių rankose. Žinoma, ne ką spėjo per tuos dvejus metus Lietuvoje. 1944 m. liepos mėn. teko bėgti atgal į Vokietiją. Pasilikusius vokiečių kilmės asmenis sovietai išvežė į Tadžikiją, tačiau tuoj po karo pasitraukusius Lietuvos vokiečius rinko neva kaip sovietinius piliečius ir gražino vėl į Lietuvą. Taip mus parvežė net jau iš amerikiečių zonos atgal į Lietuvą.

Didžiuojasi esąs ir Lietuvos pilietis

Grįžkime į šias dienas. Kaip į jus, panašaus likimo žmones, žiūri vokiečiai? Kuo laiko? Kitaip tariant, ar Vokietijoje esate savas?

Žinoma, vokiečiai mus laiko savais, nes mes esame vokiečių kilmės, o aš net esu gimęs kaip Vokietijos pilietis. Vokietijoje tokių žmonių

yra labai daug, ypač vakarinėje dalyje. Nepriklausomai nuo jų tarmės ir kilmės, jie laikomi saviškiais. Tarmės, sričių gyventojai dabar labai susimaišę. Dar ir dabar daugybė buvusios Rytų Vokietijos gyventojų persikrausto į vakarinę dalį. Pats niekada neslepiu, kad kartu esu ir lietuvis, tad žmonės, su kuriais bendrauju, žino mano kilmę ir mano ryšius su Lietuva.

Esate ryšio tarp dviejų kultūrų žmogus. Ar jaučiate tai kaip privatumą? O gal kaip prigimtine „nuodėmę“?

Didžiuojuosi, kad esu ir Lietuvos pilietis. Atgauti buvusią tėvų pilietybę buvo gana sunku, nes Lietuvos konstitucija numato šią galimybę tik lietuvių kilmės asmenims. Man tik Lietuvos prezidento malonės dėka buvo suteikta Lietuvos pilietybė. Šiuo metu turiu dvi pilietybes. Jaučiuosi apdovanojamas, be to, esu „dvigubas“ Europos pilietis.

Jaučiatės esąs atsakingas už Lietuvos reikalus?

O taip. Dalyvauju Lietuvoje rinkimuose, seku politinio gyvenimo peripetijas. Beveik kasmet lankausi Lietuvoje.

Tarp lietuviškų knygų Vokietijoje

Kuo remiatės gilindamasis į mokslo ir kultūros interesus sritį? Tikriausiai nepakanka Heidelbergo universiteto Teologijos fakulteto bibliotekos?

Deja, Teologijos fakulteto bibliotekoje medžiagos apie Lietuvą nėra, todėl tenka jos ieškoti kitose bibliotekose. Vokietijoje netrūksta galimybių domėtis liuanistika.

Hiutenfelde, kur yra lietuvių bendruomenės centras, taip pat turime ir Lietu-

vių kultūros institutą. Esame įsirengę mokslinę biblioteką, kurioje yra apie 8 tūkst. knygų, dauguma lietuviškų. Tą biblioteką aš ir tvarkau. Pradėjome knygas kaupti dar tais laikais, kai neturėjome galimybės gauti knygų iš Lietuvos, todėl bibliotekoje yra daugiausia lietuvių išseivijos knygos. Pasikeitus politinėms sąlygoms sudarėme sutartį su Lietuvos nacionaline Martyno Mažvydo biblioteka, kuri mums veltui siunčia tam tikrą naujai išleistų lietuviškų knygų kiekį. Užsisakome svarbesnių knygų, kurios galėtų būti įdomios Vokietijoje gyvenantiems lietuviams. Tos knygos įtraukiamos į elektroninį katalogą, tampa prieinamos visiems, ir skaitytojai jas skolinasi. Knygas galima užsisakyti per abonavimo sistemą, jas atsiunčiame paštu. Tokių skaitytojų nėra labai daug, bet atsiranda. Kiti net ir nemokėdami lietuviškai nori susipažinti su knyga, perskaito bent santraukas kitomis kalbomis, o kartais prašo jiems atsiųsti tik vokišką ar anglišką santrauką. Jeigu knyga iliustruota, tai jos informacinė vertė didesnė, ji gali būti naudinga net kalbos nemokančiam žmogui. Taigi kiekvienam norinčiam jam suteikiame galimybę naudotis knygomis.

Ar turite archyvų?

Turime tik vieną – prie lietuvių kultūros instituto. Archyve telkiame daugiausia lietuvių bendruomenės palikimą, taip pat iš kitų Vokietijos vietovių, pavyzdžiui, Miuncheno ir kitų miestų lietuvių būrelių veiklos. Turime Lietuvos diplomato Alberto Geručio palikimo dalį. Neutrūksta ir senesnis literatūros iš 1918–1940 m. nepriklausomos Lietuvos laikų.

Žinoma, ne vien tik mokslinis darbas yra svarbiausias mūsų archyvų kaupimo tikslas. Norime išsaugoti ir sujungti dabar veikiančius lietuvių bendrijų archyvus. Labai svarbūs yra Vasario 16-osios lietuvių gimnazijos Hiutenfelde ir visos Vokietijos lietuvių bendruomenės archyvai. Jeigu kam nors kils mintis tyrinėti Vokietijos lietuvių bendruomenės veiklą, tai tą medžiagą ras pas mus.

Tačiau kol kas tokių tyrinėtojų neatsiranda? O gal vienas kitas tyrinėtojas glaudžiasi prie lietuvių kultūros instituto?

Negaliu pasakyti, kad glaudžiasi. Lietuvių kultūros institute dirba 3–4 žmonės, nors be jokio užmokesčio. Dr. Vincas Bartusevičius kaip vadovas, aš kaip bibliotekininkas, prisideda dar vienas kitas. Kartą per metus rengiame mokslinį suvažiavimą, ir tai mūsų svarbiausias gyvybingumo ženklas. Kartu tai galimybė pritraukti ir vokiečių mokslininkus. Visą laiką stengiamės sudaryti sąlygas ir skatiname vokiečius tyrinėti lietuviškas temas. Mes juos kviečiame, jie pasirenka tyrinėjamą temą ir taip praturtina mūsų suvažiavimų mokslinį turinį.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Senosios Klaipėdos kalvystės tradicija gyva ir šiandien

Mokslas Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Kristina Sakalauskienė

Dizainerė Jolanta Mitalauskaitė

Patarėjai: V. Būda, S. Goberis, J. Puodžius, A. Ramonas, J. Ulbikas, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 ~ 5) 212 1235

Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslas Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://ml.lms.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslas Lietuvą“.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius